

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická
Katedra veřejné správy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Památková péče zaměřená na koncepci židovských památek v Plzeňském kraji
(Veřejnoprávní aspekty)

Předkládá: Bc. Petra Březinová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Tomáš Louda, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma
„Památková péče zaměřená na koncepci židovských památek v Plzeňském kraji
(Veřejnoprávní aspekty)“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny,
z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

Plzeň 31.3.2014

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala JUDr. Tomáši Loudovi, CSc., za vedení mé diplomové práce, za užitečné rady a podporu při jejím zpracování. Také bych ráda poděkovala JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové za velmi cenné rady a připomínky. Velký dík také patří předsedkyni plzeňské židovské obce paní Evě Štixové, která mi poskytla mnoho zajímavých informací a rad. Děkuji také mojí babičce za to, že mě podporovala po celou dobu mého studia. V neposledních řadě bych chtěla poděkovat MUDr. Kateřině Hružové za podporu a svolení k užití jejích fotografií v mé práci.

OBSAH

ÚVOD	- 7 -
1. HISTORICKÝ EXKURZ	- 8 -
1.1. ŽIDÉ NA ÚZEMÍ ČESKÝCH ZEMÍ.....	- 20 -
1.2. HISTORIE ŽIDŮ NA PLZEŇSKU	- 26 -
2. ŽIDOVSKÁ SAMOSPRÁVA V ČR	- 38 -
2.1. FEDERACE ŽIDOVSKÝCH OBCÍ V ČESKÉ REPUBLICE	- 38 -
2.2. ŽIDOVSKÁ OBEC V PLZNI.....	- 40 -
3. ŽIDOVSKÉ PAMÁTKY V PLZEŇSKÉM KRAJI OBECNĚ	- 43 -
4. ŽIDOVSKÉ PAMÁTKY V PLZNI	- 45 -
5. SYNAGOGY	- 45 -
5.1. STARÁ SYNAGOGA	- 47 -
5.2. VELKÁ SYNAGOGA	- 49 -
6. ŽIDOVSKÉ HŘBITOVY V PLZNI	- 56 -
6.1. SK VRŇANSKÝ HŘBITOV.....	- 57 -
6.2. LOCHOTÍNSKÝ HŘBITOV.....	- 58 -
6.3. HŘBITOV V ROKYCANSKÉ ULICI.....	- 59 -
7. PRÁVNÍ PŘEDPISY V OBLASTI PAMÁTKOVÉ PÉČE	- 61 -
7.1. HISTORICKÝ VÝVOJ PAMÁTKOVÉ PÉČE.....	- 62 -
7.2. MEZINÁRODNÍ SMLOUVY ZÁVAZNÉ PRO ČESKOU REPUBLIKU.....	- 64 -
7.3. PLATNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA PAMÁTKOVÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE.....	- 68 -
7.3.1 <i>Zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb.</i>	- 71 -
ZÁVĚR	- 76 -
RESUME	- 78 -
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY, PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	- 80 -
PŘÍLOHY	- 86 -

Úvod

Podnětem pro výběr tématu mojí diplomové práce byla předchozí možnost podílet se na studentském vědeckém grantu, který se zabýval právě památkovou péčí. Vzhledem k tomu, že moje prababička byla účastnicí druhého plzeňského transportu do Terezína, věnuji se této oblasti, se zájmem, již od dětství.

Úprava památkové péče je poměrně aktuálním tématem, a to nejen díky své rozvětvenosti do mnoha právních odvětví, ale také tím, že se s ní téměř každý z nás setkal a setkává v běžném životě. Co se týče židovských památek, postrádám ucelené zpracování této problematiky, zejména na území Plzeňského kraje, konkrétně v Plzni a zároveň považuji za nutné připomenout neopominutelné události, které ovlivnili nejen náš národ, což považuji za stěžejní cíl své práce.

V první kapitole se pokusím nastínit průřez židovskou historií, kterou následně zúžím na historii na našem území, kterou se dopracuji až k historii města Plzeň. Ve druhé kapitole se pokusím vylíčit Federaci židovských obcí včetně její historie a současnosti, při tom neopominu plzeňskou židovskou obec. Ve třetí kapitole se pokusím stručně vyzdvihnout některé památky našeho kraje, na tuto kapitolu plynule navážu židovskými památkami v Plzni, konkrétně synagogami a židovskými hřbitovy. V poslední kapitole se budu věnovat právní úpravě památkové péče, včetně historie a některých mezinárodních smluv, detailněji se zaměřím na zákon o státní památkové péči.

1. Historický exkurz

Historie židovství sahá až do doby před třemi tisíci lety, judaisté díky všemožným válkám byli roztrženi do všech koutů světa. Z tohoto národa vzešla velká spousta vážených osobností. Původ židovského národa je zakotven v Tóře¹, která byla a je knihou učení a zákona. Má také velký význam pro křesťanství, jelikož obsahuje pět knih Starého zákona, které jsou první částí křesťanské bible, kdy se Mojžíšovi zjevil Bůh a řekl mu, že vyvede jeho otročící lid z Egypta, a „moře se rozestoupilo“, jak říká druhá kniha Mojžíšova – Exodus. Egypťané, kteří pod patronátem faraóna pronásledovali propuštěné Židy, se v moři utopili. 600 000 lidí putovalo pouští s nadějí, že se dostanou do země jednoho Boha, do země, která je ochrání. Tento odchod symbolizuje svátek Pesah, svátek nekvašených chlebů Macesy. Podle mnoha historiků začínají dějiny právě tímto svátkem, kdy jsou Židé sjednoceni jako jeden svobodný národ. Pesah je považován za stěžejní svátek židovské kultury.

Na poloostrově Sinaj se zjevil Bůh podruhé a promluvil o nevšedních věcech, které svému lidu vyjeví, a současně je zavázal smlouvou, ve které budou uctívat jen jednoho boha pod pohrůzkou neštěstí a utrpení. Mojžíš tedy z vrcholu hory snesl kamenné desky, do nichž bylo vytesáno Desatero Božích přikázání. Po 40 let Židé putovali, až se dostali do Jordánska k hoře Nebo. Jordánsko bylo považováno za zemi zaslíbenou, Mojžíš do ní již však nedošel. Po celou dobu putování přenášeli Židé Archu úmluvy, ve které byly umístěny desky z Mojžíšovy hory. Ty pečetily smlouvu židovského národa s Bohem, Archa sloužila jako oltář, ve který Židé vkládali veškerou svoji víru. Prvně ji umístili do vybudovaného svatostánku v Šílu.

Touha Izraelitů po samostatnosti byla ohromná, proto si zvolili krále Izraele, Saula, a z kmenů utvořili stát, aby tak lépe čelili nepřátelům, kterými byli hlavně Pelištejci. Nejznámějším z nich byl legendami proslulý Goliáš, poražený pastýřem Davidem, ze kterého se v exilu stal slavný válečník a kterého chtěl sám závistivý král

---

¹ „Základem všech židovských posvátných textů, v nejužším smyslu slova je *Tóra* Pentateuch, pět knih Mojžíšových, které vyprávějí příběh stvoření světa, Boží smlouvy s Abrahamem a jeho potomky, exodu z Egypta, zjevení na hoře Sinaj (kde Bůh vyhlásil Desatero), putování Izraelitů pouští a rekapitulaci těchto zkušeností těsně před vstupem do Zaslíbené země.“,
<http://embassies.gov.il/Praha/AboutIsrael/People/Pages/Jewish-Sacred-Texts.aspx>

Saul zavraždit. Padl však v boji. Poté se stal David králem, následně Pelištejce porazil, obsadil město Jebús a přejmenoval jej na Jeruzalém, který se stal hlavním městem Izraele. Město bylo dlouhou dobu neopevněné a nefigurovala v něm žádná větší stavba. Do prvního velkého chrámu byla umístěna Archa úmluvy až synem Davida Šalamounem, který první chrám v Jeruzalémě nechal, podle bible, vystavět. Polohou chrámu nelze z náboženských důvodů prokázat, jelikož byl na předpokládaném místě vystavěn Islámský dóm a mešita.² Po smrti Šalamouna se země rozdělila na Izrael a Judsko. Židé neuctívali do 8. století jen jednoho boha a prakticky se nelišili od ostatních zemí Středomoří. Nastalo období proroků. Bůh se zlobil a chtěl Jeruzalém proměnit v hromadu kamení za zradu, kterou na něm jeho lid učinil. V tomto období se prorokové stali velice uznávanými a váženými osobami. Nejvýznamnější z nich, Jeremiáš, zvěstoval dobytí Jeruzaléma Babyloňany, k čemuž skutečně došlo roku 596. Město bylo zničeno, synové Jeruzaléma popraveni, výše postavený lid byl odvléčen a Judsko připojeno k Babylonské říši. Po dobytí Babylonu perským králem Kýrosem byl Židům umožněn návrat do Jeruzaléma. Ne všichni této možnosti využili. Ti, kteří zůstali, založili Babylonskou obec. Věřili, že jim Kýrose seslal sám Bůh, aby je vysvobodil. Pro některé vědce tímto osvobozením začínají dějiny židovského národa. Judaisté psali Tóru jakožto dějiny svého národa a právní knihu Deuteronomium, pátou knihu Starého zákona, poslední knihu Tóry. Tóra se v polovině 5. století stává židovskou ústavou. Nelze si představit Tóru bez židovství a naopak. Po dobytí Judska Alexandrem Velikým započala výstavba řeckých budov, většina Židů se přizpůsobila řecké kultuře, ostatní to považovali za zradu. Roku 178 bylo město Jeruzalém zabráno Alexandrovými nástupci, chrám náležel bohu Diovi a Židé byli nuceni uctívat řecké bohy. Jeruzalém byl dlouhá léta pod nadvládou Řeků. Zpět jej s Chrámovou horou získal až Juda a znovu zapálil sedmiramenný svícen (od této doby Židé slaví Chanuku). Po smrti Judy převzali nadvládu jeho bratři a jejich potomci vládli ještě dlouhých 200 let samostatnému státu. V roce 66 př. n. l. bylo Judsko součástí římské provincie Sýrie a o osudu judaistů rozhodoval Herodes Veliký. Jeho ambice však směřovaly jinam než k utlačování lidu, a to k římské architektuře. Proto se snažil budovat města, kterým tyto prvky nebudou chybět. Nechal také zbudovat pevnost na východě Judska zvanou Masada, která se stala útočištěm Židů proti Římanům. Po smrti Heroda zavládly opět nepokoje a Židé čekali

---

² *Židé dějiny jednoho národa: Exodus, Diaspora, Stigma, Davidova hvězda, Sijón*. Německo: Dokumentární seriál, 2007.

na mesiáše, kterým měl být Ježíš. Toho však Římané ukřižovali, ale vina je dodnes kladena židovskému národu i přesto, že byl Ježíš sám Žid. Pro Židy Ježíš mesiášem nikdy nebyl. Tato doba byla prvopočátkem Křesťanství.³

Chrám v Jeruzalémě byl vykraden a zničen, zbyla z něj západní zeď, zeď nárků, která slouží dodnes jako synagoga. Lidé do ní vkládají své prosby a modlitby. Židovství bylo opět obnoveno v Jawne, kde byl postaven chrám a náboženství zde dostalo novou podobu – některé zvyklosti zanikaly, objevovaly se nové. Římané pod nadvládou císaře Hadriána Jeruzalém roku 135 zničili a vystavěli nové město. Celá provincie byla přejmenována na Sýria Palestina. S příchodem islámu v 6. století začaly nepokoje. Židé nechtěli přijmout islám za své náboženství, roku 638 byl Jeruzalém islamisty dobyt a Židé vyhnáni. Usadili se ve Fesu, v Maroku.⁴ Město bylo arabské. Židé se rychle naučili přejímat znalosti medicíny a botaniky, dávali svým dětem arabská jména, znali řeckou architekturu. Idylické soužití však netrvalo dlouho a museli znovu utéct. Pod vedením lékaře Majmonida se uprchlíci usadili v Egyptském Fustatu. Majmonides se stal panovníkovým lékařem, současně sepisoval paměti např. Průvodce tápajících, který je dodnes považován za prameny židovské historie. V roce 1100 žilo na egyptské půdě 7 tisíc Židů, nacházely se na ní tři židovské obce a tři synagogy, v jedné z nich se našly vědecky cenné dokumenty z tohoto období. Usazování národa ze země nikoho probíhalo také ve Francké říši, kde byli váženými osobami. Místní doufali, že Židé zemi pozvednou, a považovali je za důkaz evangelia. Proto bylo snahou Karla Velikého je ve své říši udržet, považoval vzdělání za důležité a byl si vědom faktu, že v zemi scházelo. Na území Německa byla vydána roku 1074 první listina, která uděluje Židovi hospodářské a obchodní svobody.

Podle židovského práva Halachy žili Židé často v centru města v jedné čtvrti blízko u trhů a obchodu. V 11. století rostla i agresivita křesťanů. Na popud papeže táhli na Židy v Mohuči a bezmyšlenkovitě povraždili na tisíc mužů, žen i dětí. Ve 13. století v Kolíně nad Rýnem vznikla velká židovská obec, kde se dařilo obchodu. Město neslo architektonické prvky židovské kultury, to potvrzují dokumenty židovské

---

³ *Židé dějiny jednoho národa: Exodus, Diaspora, Stigma, Davidova hvězda, Sijón*. Německo: Dokumentární seriál, 2007.

⁴ *Židé dějiny jednoho národa: Exodus, Diaspora, Stigma, Davidova hvězda, Sijón*. Německo: Dokumentární seriál, 2007. 1 - 2 část

pozemkové knihy, umístěné v tamním muzeu. Židé měli stejné povinnosti jako křesťané, ale nebyli bráni za rovnocenné.

V roce 1266 dostali privilegium rovnoprávného zacházení. Záhy z Anglie přišla vlna další nenávisti, kde byli judaisté viněni z rituálních vražd malých dětí. Zpráva se rozšířila po celé Evropě, kde ztráceli důvěru, byli vyobrazováni jako svině, kterými byla vyzdobována vážená místa. Zajímavostí byl nesouhlas tehdejších papežů s jejich pronásledováním. Židovské poměry v Římě byly zmíněny i v severoněmecké právní knize „Saské zrcadlo“. V této zemi byli nuceni nosit jiný oděv než ostatní – špičatý klobouk, později žlutý kroužek. K vytvoření latinsky psané knihy došlo mezi lety 1220 – 1233, obsahovala lenní a zemské právo, které zavazovalo saské oblasti. Kniha obsahovala mj. kromě římského práva i říšské zákony.⁵ V jihoněmecké oblasti byla ve druhé polovině 13. století sepsána právní kniha „Švábské zrcadlo“, která svým obsahem vychází ze „Saského zrcadla“, klade větší důraz na vliv papeže. Klade důraz na manželské právo – zakazuje sňatky s Židy, tzv. smíšená manželství.⁶ Od poloviny 13. století byly církví ničeny židovské spisy, převážně Talbut, který byl označen jako protikřesťanský. Rotenburská židovská kniha slibovala Židům ochranu, na oplátku požadovala placení vyšších daní, svému slibu nikdy nedostála. Celou Evropu zasáhl mor, který nedělal náboženské rozdíly. I tak byla černá smrt kladena za vinu Židům a kacírům, židovští lékaři však tušili, že mor šíří krysy. Židé byli považováni za cizince, a tak pokaždé špatné události byli označováni za viníky, byli mučeni a popraveni. Tímto pronásledováním zaniklo v Evropě 400 židovských obcí. Ve španělském Toledu se objevovalo mnoho arabsky mluvících Židů, panovník je vítal s otevřenou náručí jako vzdělané překladatele a učitele. Španělské židovské domy se od místních křesťanských nepatrně lišily, a to mezuzou, drobnou prohlubní na svítek Tóry, umístěnou vedle dveří do domu. Ani Španělsku se židovská nenávist nevyhnula, Židé byli znázorňováni jako osoby s velkými nosy, což mělo poukazovat na jejich hamižnost. Se stoupajícím násilím jich řada přijala křesťanskou víru, tím se jim naskytlí nové možnosti pracovních míst. To se křesťanům také nelíbilo a začali je označovat za nepravé křesťany.

---

⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Saské_zrcadlo

⁶ <http://www.ius-wiki.eu/historie/pfuk/obecky/zkouska/otazka-32-a>

Roku 1468 byla zřízena panovníkem Ferdinandem španělská inkvizice, která vyšetřovala desítky tisíc Židů konvertujících ke křesťanství. Tyto osoby byly mučeny a následně upáleny. Důvody inkvizice byly čistě rasistické, což úplně vyplulo na povrch až v 15. století, historicky se o nich vědělo daleko dříve. Španělský král Ferdinand vydal dekret, ve kterém vyhošťoval veškeré Židy ze země. Někteří našli azyl v Británii, i tam se dostala inkvizice a Židé byli opět na útěku, tentokrát do italských Benátek, ty otevíraly dveře každému a těšily se dobrému obchodu. Později i v Benátkách byli sestěhováni do ghetta a s nově příchozími přistavovali domům patra, proto židovské budovy patřily k nejvyšším, kde Židé žili v bezpečí až do 2. světové války. Židovští obchodníci poskytovali úvěry chudým i bohatým, podle benátských zákonů s 5% úrokem. Roku 1547 se také v Benátkách objevila inkvizice a s ní i spousta udavačů. V Evropě se schylovalo k další události – Martin Luther vybízel k nenávisti židovského národa a obviňoval jej ze společní s ďáblem. Oproti tomu v Turecku byli Židé přijímáni. Logicky tedy využili šance a prchali z Evropy právě k sultánovi, který svolil k výstavbě synagogy s kazatelnou, její tvar připomínal loď, kterou byli Židé přepravováni z Evropy. Uprchlí Židé přivezli z Evropy Turkům knihtisk a založili zde roku 1503 první osmanskou tiskárnu. Židé hledali bezpečí ve všech koutech světa. Po údajném poselství Boha se usazovali i v Polsku, chráněni královskými privilegii a svolením k řemeslům, převážně krejčovství a kožešnictví, nicméně školy mohli navštěvovat jen muži. Polští králové byli vděční za přítomnost Židů, kteří měli zemi pozvednout svou vzdělaností. Po vyhnání Židů z Krakova závistivými obchodníky pro ně bylo vybudováno město, kde směli bydlet jen oni, našli zde klid a bezpečí, opět jen dočasně. Do této spokojenosti zasáhla 2. světová válka. V Polsku tou dobou žilo 3,5 milionu Židů.⁷

Na židovských hrobech se začal objevovat symbol Davidovy hvězdy, symbol jednoty a síly. Její historie se pojí s Prahou v období středověku, kde kolem roku 1490 obdrželi právo na vlastní prapor s šesticípou hvězdou, ta se stala symbolem židovstva po celé Evropě. Prapor byl použit i roku 1650 v boji Čechů proti Švédům, kopie praporu je umístěna dodnes v pražské synagoze. V období nacismu byla židovská hvězda symbolem likvidace a po vzniku Izraele našla své místo na státní

---

⁷ *Židé dějiny jednoho národa: Exodus, Diaspora, Stigma, Davidova hvězda, Sijón*. Německo: Doku mentární seriál, 2007.

vlajce. V 17. století se mnoho putujících Židů zabydlelo na území dnešní Ukrajiny, roku 1648, kdy vystupovala nenávist do popředí, byli jmenováni jako tamní výběřčí daní, což nepochybně křesťané špatně snášeli a začali Židy nenávidět a vraždit, 300 východoevropských vesnic bylo zničeno, vše zachycuje kronika Propast zoufalství. Přeživší Židé byli opět na cestě za bezpečím, tentokrát doufali v mír v Amsterdamu, v němž od roku 1579 platil zákon o svobodě náboženství. Židé ve městě byli vážení, znali mnoha jazyků, s velkou spoustou kontaktů, proto se mohli pohybovat po celém městě bez omezení. Někteří se živili prodejem diamantů, které dováželi z Indie. V židovské čtvrti bydlel také známý malíř Rembrandt. Ten Židy rád vyobrazoval ve svých kresbách, chudým za ně dokonce platil. Ve městě byly vystavěny dvě synagogy a zrodila se v něm nejstarší dochovaná židovská knihovna světa, obsahující mnoho cenných spisů a dokumentů, některé od prvního biblického kritika, Žida Berucha Spinosy. Amsterdam byl právem považován za hlavní město židovství. Na území Německa žil v době osvícenství filozof Moses Mendelson, jeho hlavním posláním bylo zhmotnit myšlenku rovnoprávnosti, k tomu bylo nutné proniknout do způsobu života Židů. Mendelson ovládal bravurně němčinu a jako první do ní přeložil Tóru, díky čemuž se němečtí Židé učili svému náboženství a ostatní se učili německému jazyku. Mendelson se upínal na myšlenku, že právě svoboda je výsledkem vědění. Koncem 18. století vznikaly nové židovské školy, které se přizpůsobovaly německým tradicím.⁸

Koncem 18. století zabralo Rusko část Polska a život zde žijících Židů byl značně omezen. Lidé si připomínali pověru o vraždění křesťanských dětí a v době křesťanských svátků vycházeli do ulic Židy bít i vraždit. V Rusku se Židé mohli věnovat jen řemeslu, obdělávání půdy pro ně bylo zakázáno, a proto se stěhovali do štetlů, židovských čtvrtí, kde byl snadnější obchod. V jednom ukrajinském archivu je umístěno mnoho protižidovských zákonů, které až do rozpadu Sovětského svazu zůstaly ukryty. Některé z nich verbovaly již 14 leté chlapce do armády a vykoupit je mohli jen rodiče za neřestné peníze, které pro ně byly nesehnatelné, a proto své syny zohydňovali, aby je uchránili vojenské služby, které mohla trvat až dlouhých 25 let. Mnoho židovských rodin z Ruska přesídlilo do New Yorku, kde dodnes udržují

---

⁸ *Židé dějiny jednoho národa: Exodus, Diaspora, Stigma, Davidova hvězda, Sijón*. Německo: Dokumentární seriál, 2007.

židovské tradice jejich potomci. Na konci 19. století odešlo do Spojených států na 2 miliony ruských Židů doufajíc ve svobodný svět. V newyorské části Lower East side vznikla židovská čtvrť. Židovské ženy se emancipovaly, zakládaly odbory, opouštěly svoji tradiční roli matky, chodily do zaměstnání. Muži se nejčastěji věnovali krejčovství, kterému se naučili v Rusku. V současnosti žije na území Spojených států 6 miliónů Židů. V 19. století se jeruzalémští osadníci nazývali Sionisté, byli po mnoha letech těmi Židy, kteří se konečně mohli věnovat zemědělské práci, která jim byla celá staletí upírána. Jedním ze sionistů byl Theodor Herzl, filozof, novinář a duchovní otec Jeruzaléma. Herzl věděl, že jediným způsobem, jak přimět svět Židy přijmout, je přizpůsobit se světu a konvertovat ke křesťanství. Židovská víra měla zůstat soukromou záležitostí.⁹ Až roku 1948 byl založen stát Izrael se systémem moderní demokracie a každému Židovi bylo umožněno právo se přistěhovat do svého státu. Ne každému se myšlenka jednoho státu líbila, byli to právě asimilovaní Židé, kteří na Izrael pohlíželi skepticky, cítili se být součástí národů, ve kterých žili.

1. srpna 1914 začala 1. světová válka. Jen z Německa narukovalo 100 000 Židů, kteří se cítili být Němci a šli za svoji vlast bojovat, druhá strana je však jako svoji součást nikdy nepřijala a klonila se k antisemitismu. Polsko obsadilo Rusko, a proto čekali Židé na Němce jako na zázrak, vkládali do nich naději, že nebudou vyháněni Rusy na Sibiř a stanou se konečně svobodnými.¹⁰ „*Válka mezi Ruskem a centrálními mocnostmi (Německem a Rakouskem) se na východní frontě vedla na územích, jež byla domovem skoro čtvrt milionů Židů. Na podzim 1914 a v zimě 1915 obsadili ruské síly rakouskou Halič a na jaře a v létě 1915 dobyly Německo a Rakousko kongresové Polsko (vévodství anektované Ruskem podle smluv z roku 1815), Volyň, Litvu a západní Bělorusko.*“¹¹ Nad Židy se opět stahovala mračna, byli nuceni přísahat věrnost své zemi a současně byli obviňováni z kolaborantství. Přicházeli o majetek a bída je přinutila zakládat po celém světě dobročinné spolky.¹² Ačkoliv se válečné ztráty na mužích od jiných nijak výrazně nelišily, došlo k osočování kvůli údajnému

---

⁹ *Židé dějiny jednoho národa: Exodus, Diaspora, Stigma, Davidova hvězda, Sijón*. Německo: Dokumentární seriál, 2007.

¹⁰ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Vyd. 2. [i.e. vyd. 3.]. Praha: Rozmluvy, 2011?, str. 409

¹¹ *Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing., str. 210

¹² *Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing., str. 210

vyhýbání se nástupu do armády. Celkový počet je odhadován na 123 500 mužů z celkového počtu 1 055 500 nasazených, v protižidovských kampaních přibližně 100 000 Židů. „*Sionisté v Německu vedli s ministrem zahraničí jednání o spolupráci ohledně Palestiny a v roce 1915 odjel židovský filozof Hermann Cohen do Spojených států a vyzval tamní Židy, aby se snažili přesvědčit americkou vládu, že by měla vstoupit do války po boku Německa. Tyto snahy nepochybně podnítily britskou vládu k jednání s proanglickou menšinou v sionistické organizaci, což přispělo k vydání Balfourovy deklaraace v listopadu 1917.*“¹³

Klíčovým se stal březen roku 1917, kdy byly zrušeny diskriminační zákony. Tento nový režim byl ignorován mnohými vojáky, kteří Židy stále napadali a snažili se vyhubit celý národ. Postupně se začaly likvidovat i židovské spolky a opět se projevovala snaha o přeměnu židovské společnosti. Bylo zakázáno vydávat časopisy v jazyce jidiš a velká část Židů byla přidělena na práci v zemědělství.

Ve 30. letech pokračovalo pronásledování Židů v severní a východní Evropě, byli hromadně vyvražďováni, roku 1938 začalo pronásledování Židů i v Itálii a Francii. Nejhorší pronásledování Židů následně probíhalo v Německu, kde byl 30. ledna 1933 jmenován Adolf Hitler kancléřem německé nacistické říše. Židé byli propouštěni ze svých zaměstnání, pálili se jejich knihy, v tisku je označovali za plevel společnosti a odebírali jim státní občanství. V srpnu roku 1934 zemřel tehdejší německý prezident Hindenburg a Hitler se stal hlavou státu. V březnu následujícího roku porušilo Německo Versaillskou smlouvu a opět zavedlo povinnou vojenskou službu. Již v červnu téhož roku je do čela německé policie jmenován Himmler. 15. září 1935 zbavili Židy právního postavení Norimberské zákony, Židům zaniklo veškeré právo na ochranu, v celém Německu byly vypalovány synagogy, ničeny obchody a vše, co by Židy připomínalo. Křišťálová noc potvrdila domněnku, že již není možnost situaci uklidnit, nic již nebude jako dřív. Tato noc byla pomstou Němců za vraždu jejich pařížského diplomata, stalo se tak z 9. na 10. listopad 1938, té noci opět umírali lidé. Nacisté si zakládali na tom, aby ve svých dokumentech neměli, pokud možno, záznamy o vyhlazování Židů, pouze o jejich posílání na práci. Na západě byly teprve přijaty rasové zákony, německá vojska v té době budovala ghetta, kde Židé pracovali,

---

¹³ *Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, str. 210 - 211

hladověli a trpěli v nelidských podmínkách. Ghetta byla většinou budována blízko železničních kolejí pro snazší deportaci.

Rok 1938 byl prvním rokem odvodů Židů do koncentračních táborů, synagogy byly vypáleny a židovské obchody vyrabovány. Židé museli odevzdat svůj majetek, movité i nemovité věci, hospodářská zvířata, odevzdávali klíče od domů, které se pak za lacino prodávali Němcům, spousta z nich se snažila uschovat cennosti u příbuzných a přátel. „*Vrcholem všeho bylo 1. září 1941, odkdy museli všichni Židé starší šesti let nosit na oblečení žlutou Davidovu hvězdu, černě orámovanou, s černým nápisem JUDE. Tohle ale nebyl účel Hitlerovy myšlenky. Židé začali být deportováni na východ, odkud měla jejich cesta jednoznačný směr - vyhlazovací tábory. 16. října 1941 odjel z Prahy první transport do Lodže v bývalém SSSR. Odvezl 1000 židovských mužů, žen a dětí. Rychle následovaly další čtyři transporty. Říšský vůdce SS Heinrich Himmler a říšský protektor Reinhard Heydrich ale vzápětí dospěli k názoru, že je zbytečné ztrácet tolik času deportacemi na okupovaná sovětská území.*“¹⁴ Ještě téhož měsíce proběhla výstavba ghatt, nejznámějšími jsou Terezín a Birkenau. O dva měsíce později byl v Chelmnu zprovozněn jeden z prvních táborů smrti. Židé byli popravováni v autech, do nichž byl hadicí přiveden výfukový plyn, tato metoda se Němcům osvědčila již v programu Eutanázie.¹⁵ Smrt zastřelením byla totiž považována za pomalou, co se samotného výkonu týče, a podle Himmlera zanechávala na vojácích, kteří stříleli psychické následky a to nemohl potřebovat¹⁶ „*Tři vyhlazovací továrny – z nichž Belzec má na svědomí asi 600 000 obětí, Sobibor 200 000 a Treblinka 900 000 – měly některé společné rysy. Stejně jako Osvětim v pozdější fázi byly vybaveny konečnou železniční stanicí, do které vjížděly vlaky pozpátku. Obětem bylo nařizeno se svléknout a pak je odvedli koridorem do plynových komor; plynem byl monoxid uhlíku, vyráběný dieslovými motory. Mrtvolky se napřed pohrbívaly do hromadných hrobů, později se spalovaly v krematoriích.*“¹⁷ Nejvíce obětí holocaustu přišlo o život v Osvětimi, a to 1,5 milionu. Rok 1941 byl

¹⁴ <http://www.druhasvetova.estranky.cz/clanky/konecne-reseni-zidovske-otazky.html>

¹⁵ „Toto propojení lékařství a rasové politiky totalitního režimu, kdy politici přistupovali ke společnosti jako k organismu na operačním stole a lékaři posuzovali pacienty podle jiných než lékařských kritérií, patří k nejvíce odstrašujícím rysům nacistického Německa.“
<http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/eutanazie> odst. 1

¹⁶ *Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, str. 226 - 227, str. 232

¹⁷ *Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, str. 232

začátkem „Konečného řešení židovské otázky“ v Evropě.¹⁸ Roku 1943 vyzývaly Spojené státy Německo ke kapitulaci a 2. února se u Stalingradu německá vojska vzdala. Na konci ledna byl vyslán do koncentračního tábora v Osvětimi první transport s Romy, v květnu již nebyl v Berlíně žádný Žid.

Za 2. světové války byly i země, které chtěly „své Židy“ genocidy uchránit, patřilo mezi ně i Holandsko s Dánskem, které všechny Židy převezlo do Švédska, to zachovalo neutralitu. V říjnu roku 1944 nacisté zastavili vyhlazování v koncentračním táboře Auschwitz (Osvětim) a na rozkaz říšského vůdce SS bylo vraždící zařízení zničeno. Dokazuje to již zmíněný plán uchovat likvidaci Židů v naprosté tajnosti a bez důkazů. To se však zcela nepodařilo, spousta lidí obětovala svoje životy, aby se o krutostech spáchaných na lidské rase dozvěděl celý svět. Ne všichni brali tyto zprávy vážně, někteří jim nevěřili vůbec, tvrdili a dodnes tvrdí, že nejsou doloženy relevantní zprávy o hromadném vyvražďování Židů a celý holocaust popírají.¹⁹ „Historický výzkum už dnes dokáže vystopovat přesně trasu, po níž cestovaly zprávy na západ, data, kdy tam dorazily, osoby, k nimž se dostaly, i ohlasy, které vyvolaly. Co však výzkum nedokáže vysvětlit, jsou hranice lidského pochopení, ideologické a politické zábrany, hloubka krize a selhání mravnosti – všechny ty elementy, které způsobily, že v odpověď na zprávy o likvidaci evropského židovstva nenásledovaly žádné akce.“²⁰ Židé byli zoufalí a jedinou možnost boje s nacisty spatřovali v ghettovém odboji, v jiných táborech pro ně prakticky nebyl prostor. Smíření se smrtí se v několika ghettech vzbouřili. Mezi neopominutelné patří vzpoura ve Varšavském ghettu, boj proběhl také v Treblince, kde muži pouze s noži a sekyrami šli vstříc osudu. Tato povstání měla pouze dva možné výsledky – žít, nebo zemřít. S příchodem roku 1945 nacisté opouštěli Osvětim a přeživší vězně nechali jít pěšky do jiných koncentračních táborů.

V květnu 1945 pocítovali němečtí velitelé strach, cítili prohru, i přesto dále zabíjeli, chtěli dokončit, co začali. Uskutečnili pochody smrti, které byly vedeny opačným směrem, než postupovala Sovětská vojska. 27. ledna 1945 byla Osvětim

---

¹⁸ BUDIL, Ivo T. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. 1. vyd. Západočeská univerzita, 2013?, 1 CD-ROM. str. 34

¹⁹ *Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, str. 233 - 235

²⁰ *Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, str. 234, odst. 2

osvobozena právě Rudou armádou, po dlouhých 2,5 letech od prvních použití plynových komor. To, co osvoboditelé spatřili, si nedokázali představit ani v tom nejhorším snu. Objevili zde na 6700 lidí v zuboženém stavu a 648 mrtvých. Hodně vězňů, kteří přežili trýznění Hitlerových pomahačů, bylo v tak špatném zdravotním stavu, že své osvobození přežili jen o pár dní. Klíčovým dnem se stal 8. květen 1945, kdy Německo kapitulovalo. V této válečné éře zahynulo 70 % židovských lidí v Evropě a třetina Židů celého světa.²¹ O 6 milionech osudů rozhodlo jedno smutné období – období, kdy touha po moci přemohla lidskost a toleranci.²² Situace po válce se neuklidňovala příliš lehce, v některých oblastech např. v Polsku došlo opět k pogromům, rasovým nepokojům jako pomstě za úmrtí křesťanského chlapce. Jeho smrt byla nepodloženě pokládána za vinu Židům. Ti si začali uvědomovat, že komunismus je Pyrrhovým vítězstvím. Evropa se těžko vzpamatovávala z událostí 2. světové války a s příchodem stalinismu se vše začalo čím dál více podobat opět tomuto období.²³ Z počátku však ne veřejně, jelikož právě Rusové byli osvoboditeli Židů a bylo nutné je získat na svoji stranu. Stejně tak měli vyšší zájem na vytvoření státu Izrael, aby se dostali k moci i na Předním východě, tudíž byli pro rozdělení Palestiny, to mělo na založení Izraele velký vliv. Nepočítali ovšem s tím, že by se Izrael připojil k západu, a proto začali proti Židům vystupovat. Stalin nechal uvěznit mnoho významných Židů, všechny podezřívá z útoku na svoji osobu, zamýšlel tedy jejich deportaci, ke které nedošlo jen díky jeho smrti. Návrat do běžného života byl neustále narušován komunistickým režimem, někteří asimilovaní Židé do této strany dobrovolně vstoupili.²⁴ Stejně jako nacismus, i komunismus si vyžádal své oběti. *„Emeritní profesor Gunnar Heinsohn z univerzity v Brémách a Dr. Daniel Pipes prostudovali všechny válečné konflikty od r. 1950, které zmařily 95 milionů lidských životů. Čínští komunisté jich připravili o život za tuto dobu na 40 milionů a gruzínsko-sovětský diktátor Josif Vissarionovič Džugašvili – Leninem nazván Stalin, muž z oceli – má na svědomí 10 milionů lidí. Počet mrtvých z arabsko-izraelských válek činí 61 000. Jen ve válce o nezávislost Izraele a Jeruzaléma v 1948-49 zahynulo 32 000 lidí a další roky postupných konfliktů si vyžádaly dalších 19 000 obětí. Na*

---

²¹ Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. str. 236 - 237

²² Židé dějiny jednoho národa: Exodus, Diaspora, Stigma, Davidova hvězda, Sijón. Německo: Dokumentární seriál, 2007.

²³ BUDIL, Ivo T. Encyklopedie dějin antisemitismu. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2013?, str. 204

²⁴ BUDIL, Ivo T. Encyklopedie dějin antisemitismu. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2013?, str. 240 - 241

arabské straně tak zahynulo 45 000 lidí a na straně izraelské více než 20 tisíc lidí. Při konfliktech v různých částech světa zahynulo od 1950 přes 12 milionů muslimů. Z toho více než 90 procent ve válkách mezi samotnými muslimy.“²⁵ V 50. letech Židé z mnoha zemí mířili do Izraele, jiní do Francie. Po vzniku nezávislého státu Izrael, 14. května 1948, probíhalo mnoho konfliktů se sousedními státy, zejména s Egyptem, Jordánskem a Sýrií. Velký příliv Židů z celého světa a následný odliv domorodých Arabů měl na vzájemné vztahy neblahý vliv, o rok později Izrael vstoupil do OSN²⁶. Arabské státy dlouhou dobu Izrael jako stát nerespektovaly a vedly s ním války o území. Mezi nejvýznamnější patří Šestidenní válka, ve které Izrael vyhrál území: Golanské výšiny, Pásmo Gazy, Sinajský poloostrov, Východní Jeruzalém a Západní břeh. O deset let později vrací Palestina útok, stejně tak Egypt a Sýrie. Až roku 1979 byla podepsána mezi Egyptem a Izraelem mírová smlouva, její podepsání podmiňovalo stažení vojáků Izraele ze Sinajského poloostrova. V roce 1982 bojoval Izrael v libanonské válce, jeho vojáci zneškodnili rakety, které ničily severní část země. Nekonečným sporům o území dala přítrž Madridská konference konaná v roce 1991, na které se sešly obě strany a otevřeně diskutovaly o válkách, které proběhly. 13. září 1993 ve Washingtonu podepsaly strany zastoupené Jickchakem Rabinem a Jásirem Arafatem Mírovou dohodu z Osla. Smlouva byla prvním krokem pro nastolení míru, ale u radikálnějších stoupenců obou stran se setkala s velkým odporem. O rok později uzavřel Izrael Mírovou dohodu i s Jordánskem. V roce 2006 proběhla druhá libanonská válka, která opět nebyla ničím jiným než bojem o území. Tyto války nenabírají konce dodnes. Je velice těžké zachovat si v hodnocení této problematiky neutralitu. Židé byli odjakživa lidmi bez kořenů a je zcela pochopitelné, že když konečně našli domov, nechtějí se ho za žádnou cenu vzdát. Na druhou stranu jsou svolní ke kompromisu, který mezi arabskými státy postrádám, stejně jako uznávání autorit. Vzhledem k tomu, že muslimové nemají žádné představené, není se čemu divit, ale bohužel není ani s kým vyjednávat. V současné době patří mezi podporovatele Izraele kromě Spojených států amerických, Spojeného království, Turecka paradoxně i Německo. Československo podporovalo nově vzniklý stát Izrael

---

²⁵ <http://olser.cz/2778/kdyz-izrael-od-mitl-stalina-zacaly-popravy-zidu-take-u-nas/>

²⁶ „Organizace spojených národů byla ustavena na konci Druhé světové války jako univerzální světová organizace, která měla zároveň reflektovat postavení a zájmy klíčových vítězných mocností. Nová organizace měla zajistit stabilní mezinárodní prostředí pomocí předcházení možným hrozbám. Cíle a zásady OSN jsou zakotveny v Chartě OSN.“,
http://www.mzv.cz/mission.vienna/cz/organizace_v_pusobnosti_mise/osn/index.html odst. 1

od jeho vzniku, kvůli změně jeho režimu od podpory upustilo, vztahy byly obnoveny až v roce 1990.²⁷

1.1. Židé na území českých zemí

Židé se na území českých zemí objevují již v raném středověku, kolem 10. století. Podle legend zvěstovala kněžna Libuše jejich příchod až v době vlády knížete Hostivíta, označila je za přátele a konstatovala, že by tak s nimi mělo být zacházeno. To také její vnuk Hostivít učinil a nechal je zabydlet se v centru Prahy. Tento příběh však není doložitelný, stejně jako další legendy. Pravděpodobně se zde začali objevovat židovští obchodníci, pro které byla Praha další zastávkou v jejich obchodu, a postupně se začali usazovat. Z počátku především v podhradí, kde byla vystavěna i synagoga a hřbitov, později přibýlo sídliště v blízkosti Vyšehradu. Ani jedna osada se však nedochovala. Ve 12. století vzniklo třetí židovské sídliště na vltavském břehu, kde měli Židé blízko k obchodu. Tento prostor byl považován za základnu Židů v českých zemích, a to až do doby 20. století. Statutem Židů byl po příchodu na naše území „cizinec“. Není překvapením, že s nárůstem vlivu křesťanství tato volnost jím daná, neměla dlouhého trvání. Začala se objevovat protizidovská omezení, kterými ztratili statut svobodných cizinců.²⁸ Po IV. lateránském koncilu svolaném papežem Inocencem III. roku 1215 dochází definitivně k nucené segregaci Židů, směli se věnovat pouze obchodování, finančnictví a lichvě. *„Formy židovských půjček a způsoby jejich jistění a vymáhání byly rozličné. Židé půjčovali na „prosté listy“ (šuldprify), na dlužní úpisy, obligace a hypotéku. V pozdějších dobách téměř výhradně na tzv. základ, z něhož byly vyloučeny mokré a krvavé šaty, kradené předměty a kostelní klenoty. Půjčování na „základ“ představoval způsob málo výhodný a značně nejistý – předměty dané v zástavu bylo třeba někde uskladnit, chránit je před poškozením (požár, povodeň), před zloději, rabováním atd. Půjčování na šuldprify a dlužní úpisy bylo bezpečnější, ale ani zde si věřitelé nemohli být zcela jisti (dlužní úpisy byly často rušeny panovníkem a právě snaha zničit úpisy byla*

²⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Izrael>

²⁸ NOSEK, Bedřich. *Židé v českých zemích. 10. až 20. století*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 5

*jedním z hlavních motivů pogromů).*²⁹ Díky obchodování byli Židé často vetešníky, měli tedy k prodeji i zboží, které měšťanští obchodníci nenabízeli, a byl o něj zájem. Přibližně v letech 1254 – 1262 vydává panovník Přemysl Otakar II. dekret Statuta Judaeorum, který upravuje právní postavení Židů v Čechách a na Moravě. Tímto se Židé dostávají do pozice servi camerae neboli služebníků koruny a náležejí tak přímo do panovníkovy jurisdikce. *„Ekonomická prosperita pražského ghetta se projevila stavebními aktivitami. Ghetto bylo v té době již obklopeno vlastními hradbami se šesti brankami, mělo dvě synagogy – Starou a Novou (později nazývanou Staronová) a četné kamenné domy. Mezi prostředky, jimiž Židé získávali obživu, převažoval obchod s penězi; při obchodování s jinými věcmi a v řemeslech byli silně diskriminováni a v podstatě je mohli provozovat uvnitř ghett.*³⁰

I přes privilegium Přemysla Otakara II. docházelo v českých zemích k pronásledování Židů, za šíření moru následně začalo jejich vyvražďování. Podle dochovaných zpráv nechal Jan Lucemburský roku 1336 kopat v pražské synagoze, kde objevil pár tisíc stříbrných a zlatých hřiven. To potvrdilo jeho myšlenku o jejich majetnosti a začal Židy věznit, propouštěl je pouze za tučné výkupné. Na přelomu 13. a 15. století byli vězněni pro změnu Václavem IV., který nechal zabavit všechn jejich majetek. Za dob husitského hnutí se postavení Židů ještě zhoršilo, jelikož platili panovníkovi ochrannou daň, ke které roku 1487 přibylo ještě placení mimořádné berně. Židé byli čím dál více vykořisťováni, až došlo na jejich vyhánění z královských měst. Nacházeli zázemí v poddanských městech, na panských statcích šlechty i na vesnicích, kde výrazně zvelebovali úroveň místa svými obchody. Tato segregace probíhala na celém území Čech a Moravy po dlouhá léta. Velkou úlevu poskytlo období vlády Maxmiliána II. a následně jeho syna Rudolfa II., kteří zajistili, aby Židé mohli svobodně žít ve městech ve všech zemích Koruny české. To přispělo k ekonomickému a sociálnímu rozvoji. Z tohoto období také pocházejí vzácné předměty ze synagog Čech i Moravy, které jsou dodnes dochovány.³¹ *„Za Maxmiliánovy a Rudolfovy vlády se Praha znovu dostala do popředí mezi tehdejšími židovskými duchovními centry. Zásahu na tom měl především rabi Jehuda Liva ben*

²⁹ <http://www.edejiny.cz/zmeny-postaveni-zidu-v-18stol/>, Židovské úvěry, platby a podnikání odst. 2

³⁰ NOSEK, Bedřich. *Židé v českých zemích. 10. až 20. století*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 5

³¹ NOSEK, Bedřich. *Židé v českých zemích. 10. až 20. století*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 6 - 7

*Becal'el, známý v židovské literatuře spíše jako Maharal. Rabi je nesporně nejvýznamnější osobností pražského ghetta a jeden z neoriginálnějších myslitelů, kteří kdy v českých zemích žili. Je autorem nejméně 15 spisů, z nichž většina vyšla ještě za jeho života. Základem jeho díla jsou nábožensko-filozofické spisy, jejichž podstatnou část pak tvoří exegeze neprávnických tradic judaismu, tzv. agady. Podle názoru některých badatelů vytvořil Maharal propracovanou systematickou pedagogickou teorii, která obsahuje řadu myšlenek shodných s názory Jana Ámose Komenského. Se jménem Maharalovým pak bylo v době romantismu spojeno i stvoření umělé bytosti, golema.*³²

V době, kdy měl být podle pověsti Golem sestaven, k ochraně Židů byl pražským rabínem Jehuda Löw, který nikdy nedokázal pochopit příkoří, které je na jeho lidech páčáno a proto trávil čas studie literatury, aby našel odpovědi. Myšlenka na vytvoření Golema se rabimu zjevila ve snu, kterou následující den se svými žáky realizoval, dalšího dne již z hlíny nahrabané na břehu Vltavy byla vytvořena mohutná postava člověka. Ten nesl jméno Golem, život mu „vdechli“ jeho žáci a on sám, když z nich každý na sedmkrát Golema obcházel a opakoval posvátná slova, za pomoci ohně, vody, země a vzduchu v podobě povah každého z nich, kteří Golema obešli a on obživil, což však neuměl byl dar řeči, toto tajemství ani sám Löwi neznal. Podle legendy se Golem výrazně podobal člověku. Přes den pomáhal v pražské synagoze a v noci chodil po židovském ghettu a hlídal. Největší nebezpečí hrozilo v období velkých svátků, kdy vycházeli Pražané do ulic a Židy vraždili, tu dobu chodíval Golem po ghettu, schylovalo-li se k útoku zakročil. Kvůli svojí velikosti končivaly tyto souboje velkými škodami na majetku. Postupem času byl čím dál silnější, proto mu Jehuda každý týden vyměňoval šém, který byl kouskem svítka, měl ho umístěn pod jazykem, aby odpočíval. Jednoho dne na výměnu šému rabín zapomněl a Golem běsnil, ničil vše kolem sebe, stalo se tak, když Löwi zpíval žalm ohlašující sobotu, vyběhl proto za Golem a šém mu vyměnil, poté utíkal zpět do synagogy a zpíval znovu. Podle pověsti je žalm 92 zpíván v pražské Staronové synagoze dvakrát, což se neděje nikde jinde na světě.³³

---

³² NOSEK, Bedřich. *Židé v českých zemích. 10. až 20. století*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 7 odst. 4 - 5

³³ <http://www.golem-trading.cz/legenda/>, (CIBULA, Václav. *Pražské pověsti*. Praha, Orbis 1972, str. 241 - 245)

Mezi lety 1527 – 1620 přibyl Židům další druh placení daní, a to daň domovní a roku 1627 platily židovské obce tzv. pevnou daň, která v Čechách dosahovala až 40 000 zlatých. Tím byly osvobozeny od placení jakýchkoliv jiných daní. Tento systém fungoval pouze do roku 1640, kdy byl zemským sněmem překlenut opět na platbu kontribucí.³⁴ Po porážce českých stavů se postavení Židů nezhoršilo ba naopak. Po třicetileté válce jim císař Ferdinand II. rozšířil jejich stávající privilegia o hospodářská, to učinil i Ferdinand III., kterého vedl k potvrzení privilegií stejný důvod jako jeho předchůdce – vybírání kontribucí.³⁵ Židovské postavení se začalo opět zhoršovat. Těžkou ránu zasadil Židům mor, který v Praze, roku 1680 připravil o život 3000 Židů. Ani v 17. a 18. století se Židům na území Českých zemí nedařilo, jezuité na nich vykonávali inkviziční procesy, stále častěji docházelo k pogromům a pražskou židovskou obec postihlo několik požárů. Teprve až za vlády Josefa II., syna Marie Terezie, se situace zlepšila. V podstatě došlo ke zlepšení postavení Židů od 13. století. Židé vždy usilovali o potvrzení starých privilegií stávajícího panovníka, aby alespoň udrželi, to co již získali, i když toho nebylo mnoho. Panovníci však zásadně potvrzovali jen ta privilegia, která byla v souladu s jejich záměry. Samozřejmě Židům nepomáhala ani skutečnost, že proti nim stáli měšťané. Více to však pocítovali venkovští Židé, venkované totiž nectili královská nařízení a měli své postupy, týkající se zacházení se Židy v každodenním životě.³⁶ Josef II. vydal 13. 10. 1781 Toleranční patent, kterým zavedl náboženské svobody. Tím skončilo výsadní postavení katolické církve. Stále se však na Židy vztahovala povinnost židovských daní a setrvání v ghettech z roku 1726 – 1727. 18. října bylo dvorským dekretem Židům povoleno navštěvovat všechny školy, kromě teologické fakulty a získávat vysokoškolské tituly. Židé se konečně mohli věnovat živnosti, libovolnému řemeslu a zakládat v nich cechy. Dostalo se jim možnosti pronájmu panských gruntů, obdělávat přidělenou půdu. Nově jim také bylo přiděleno právo provozovat tři druhy obchodu: smíšený, kupecký a střížný. Přesáhlo-li obchodování sortiment jednoho z těchto tří přidělených, trestem za porušení práva bylo vypovězení ze země. Také bylo přiznáno právo zakládat směnárny, nesměli však najímat šenkovny a mlýny. Co křesťané snášeli velmi špatně bylo povolení nocovat v královských městech dva dny

---

³⁴ <http://www.edejiny.cz/zmeny-postaveni-zidu-v-18stol/>, Židovské úvěry, platby a podnikání, odst. 4

³⁵ „Historický název pro všechny druhy dávek a daní rozvrhované podle reálných znaků poplatníků.“, <http://leccos.com/index.php/clanky/kontribuce>

³⁶ <http://www.edejiny.cz/zmeny-postaveni-zidu-v-18stol/>, Právní postavení židovského obyvatelstva do konce 18. století

před začátkem trhu a dva dny po něm. Žít ve městech bylo povoleno pouze učňům a rodina je mohla navštěvovat. Židům bylo umožněno chodit do hostinců a nocovat s křesťany v jednom domě. Kromě křesťanských církví se tedy náboženské svobody dostalo i Židům. Josef II. podřídil církev státnímu doзору, zrušil především církevní cenzuru a nad vědou zrušil cenzuru absolutně. Pod kontrolu státu dal i výchovu kněží, rušil kláštery a ponechal jen ty, co prováděly užitečnou činnost, tzn. výchovu mládeže, ošetřování nemocných a starých lidí nebo provozování zemědělské výroby. Vzápětí na to, 1. 11. 1781, Josef II. vydal Patent o zrušení nevolnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Roku 1782 zrušilo Josefské zákonodárství povinnost Židů žít v ghettech, mohli si svobodně najmout byt. Nepřekvapuje mne, že toho příliš, spíše vůbec, nevyužívali jelikož násilí bylo zastaveno teprve krátce. Mezi rozhodnutí učiněná císařovými reformami patří také ustavení němčiny univerzálním jazykem. V souladu s tímto nařízením byl v půlce roku 1787 vydán dvorský patent nařizující všem židovským mužům převzít německé příjmení pro sebe i celou rodinu a každá osoba musela přijmout německé křestní jméno. Seznam jmen byl obsažen v tomto červencovém dekretu. Prvotním záměrem nemělo být jména poněmčít, ale zjednodušit, odstranit nejasnosti, nespisovnosti a zkomoleniny, údajně byly tedy důvody k vydání tohoto dekretu čistě správní. Později bylo Židům povoleno vybírat svým potomkům jakákoliv německá jména s výjimkou křesťanských svatých, a to již přibližně od roku 1836. Poněmčení se dotklo všech záznamů a zpravidla všichni museli, při správních úkonech prokazovat znalost němčiny. Tu zajišťovaly zejména německé školy. O Josefových úmyslech by se dalo polemizovat. Za indicii považuji fakt, že od roku 1788 museli Židé, stejně jako ostatní, narukovat do rakouské armády. Od roku 1841 směli Židé bez problémů vlastnit pozemky a roku 1848 byla zrušena omezení týkající se sňatků a omezení pobytu. Docházelo tak k úplnému zrovnoprávnění Židů na území českých zemí.³⁷

V 19. století se vztahy mezi křesťany a Židy opět vyhrotily. Křesťanští rodiče nechtěli své děti posílat s židovskými dětmi do škol, osvícenství však přálo přemýšlení a objevovaly se i opačné názory. Tyto dva světy se vzájemně propojovaly, lidé se seznamovali, žili vedle sebe myslitelé z obou stran, spolupracovali na literatuře a vzájemná komunikace byla samozřejmostí. To vše šlo k jedinému –

---

³⁷ <http://www.edejiny.cz/zmeny-postaveni-zidu-v-18stol/>, Josefské reformy

k revoluci. Rok 1848 je rokem boje proti feudalismu v Rakouském císařství. Po revoluci mohli Židé konečně koupit půdu, plnohodnotně se začlenit a obsazovat významné pracovní posty. Plynulý proces asimilace odboural i jazykové bariéry a další generace se cítily být součástí našeho území. Teprve však tzv. prosincová ústava z roku 1867 jim umožnila usazovat se kdekoli a nabývat pozemkového majetku.³⁸

Velkým vzorem všem byl Tomáš Garrigue Masaryk, první prezident Československé republiky, který veřejně uznával hodnoty jako zdravý rozum, úctu, toleranci, pravdu a právo. V 90. letech se u nás objevil sionismus, směr zachovávající židovskou národní identitu. Sionismus zastával názor, že přijímat zvyklosti států, v nichž žijí, není dobré. Právě židovství stojí na svých historicky zakotvených hodnotách a je třeba je zachovat, to asimilování Židé příliš neakceptovali, až s plynutím let se k němu někteří začali více klonit. V období 1. světové války bylo mnoho Židů nuceno narukovat, po jejím skončení se však s hrdostí zasloužili o budování našeho státu jak v boji o Slovensko, tak v převedení svých obchodů na území nového státu čímž výrazně posílili jeho ekonomiku. Židé pracovali ve všech oblastech od bankovníctví a obchodu po divadelnictví, literaturu a hudbu. Tento rozkvět bohužel vydržel pouze do období 2. světové války, Mnichovská dohoda³⁹ byla předzvěstí krutostí následujících let. Po Křišťálové noci, pogromu, bylo zavražděno v Sudetech mnoho Židů. Toto období bylo posledním pro možnou židovskou emigraci i tak v omezené míře. Tato možnost skončila se vznikem Protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939. Osud Židů mělo ve svých rukách Německo, které v červnu téhož roku zavedlo na našem území Norimberské zákony, Židé opět měli podřadné postavení, opět přicházeli o svá pracovní místa a byli převedeni na nejtěžší manuální práce, byl jim zabaven majetek včetně nemovitého. Nařízení říšského protektora byla nekompromisní. Jejich společenský život zcela zanikl, někteří se věnovali domácímu odboji, tím riskovali své životy. Nikdo netušil co přijde o dva roky později. Z Čech a Moravy byly transportovány tisíce lidí, o rok

---

³⁸ Prosincová ústava 1867

³⁹ „Dohoda o odstoupení pohraničních území ČSR obývaných německou menšinou Německu; podepsána 29. 9. 1938 na konferenci v Mnichově představiteli Německa (A. Hitler), Itálie (B. Mussolini), Velké Británie (N. Chamberlain) a Francie (E. Daladier). Zástupci československé vlády na konferenci pozváni nebyli; dohoda byla pro ČSR ultimátem, které pod nátlakem přijala. V říjnu 1938 vyhověla ČSR i územním požadavkům Polska (Těšínsko) a v listopadu i Maďarska (jižní a východní Slovensko, značná část Podkarpatské Rusi)“, <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mnichovska-dohoda-29-9-1938/> odst. 1

později z „přestupního“ tábora v Terezíně byly vyslány první transporty do vyhlazovacích táborů. Na 80 000 židovských obyvatel Čech a Moravy se stalo obětmi války, po jejím skončení jich zde žilo necelých 20 000. Navrátili se Židé doufali v přátelství a solidaritu svých známých a přátel, u kterých si před válkou schovali cennosti. Většina z nich své věci již zpět nedostala. Stejně to bylo s restitučními, některé spory o navrácení majetku se dodnes nevyřešily. S příchodem komunismu se židovské komunitě u nás také nedařilo. Komunisté prakticky neinvestovali do oprav památek téměř žádné finance a ty přirozeně chátraly. O neúctě komunistů ke kulturnímu bohatství svědčí i fakt, že v 60. letech bylo vyvezeno z naší země přes 1500 vzácných Tór. Velký převrat nastal roku 1989, který otevřel našemu národu nové možnosti.⁴⁰

1.2. Historie Židů na Plzeňsku

Plzeň byla královským městem a nacházela se v oblasti dnešního Starého Plzně, nesla název Nový Plzenec či Nová Plzeň často zmiňována v latině jako Pilsna nebo Plzna. Podle záznamů kronikáře Hrušky stál hrad v místech dnešní zříceniny hradu Hůrka nad Starým Plzencem, kde byl roku 976 poražen německý král Ota II. knížetem Boleslavem II., ten území Plzně následně rozšířil. Bohužel z této doby nepocházejí další ověřené písemnosti, ty se objevují až roku 1338, kdy císař Karel IV. přikazuje Plzeňanům, aby nesvolili k násilnostem páchaných na Židech, kteří v Plzni žijí a pokud by tak někdo učinil, aby byl náležitě potrestán.

Roku 1356 Karel IV. oficiálně stvrdil platnost celého Otakarova Statuta Judaeorum.⁴¹ První zprávy o jejich pobytu v Plzni pochází až z roku 1338, kdy císař Karel IV. přikazuje Plzeňanům: *„Aby nedopustili týrání Židů ve městě bydlicích a kdyby kdo přec se opovážil proti tomuto nařízení jednati, aby toho přísně potrestali.“*⁴² Podle nejstaršího místopisu Plzně autora Josefa Strnada se v době husitských válek upravovalo hodně majetkových poměrů. Židovská ulička, dnešní

---

⁴⁰ NOSEK, Bedřich. *Židé v českých zemích. 10. až 20. století*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 8 - 18

⁴¹ http://www.jewish-route.eu/mesta/01_plzen/plzen.htm

⁴² http://www.jewish-route.eu/mesta/01_plzen/plzen.htm

ulice Solní, patřila k 5. okrsku města a nacházelo se v ní pár domů výhradně v židovském vlastnictví. Dům č. 283 zakoupil Žid Juda, který od něj později odkoupil židovský doktor Israel. Dům v sousedství identifikován číslem 254 vlastnil Žid Goya a následně Abraham. Ulici ukončovaly dva domy křesťanských rodin, přiléhající na městskou hradbu. Pod číslem 249 se také nacházel židovský dům, který byl roku 1410 odkázán vnoučatům původní židovské majitelky ta jej prodala neznámému kupci. V ulici se nacházel také dům č. 260, který měl být podle dochované dokumentace v roce 1409 židovskou školou nebo synagogou. Dům v sousedství, číslo popisné není známo, patřil téhož roku Židu Heslovi ten jej dále prodal Židovi Dobrému. Dům na rohu, č. 267, odkoupil Žid Zalman od řádu dominikánského. Hugo Gold ve své knize, Židé a židovské obce v Čechách a na Moravě v minulosti a přítomnosti, uvádí, že v místě, kde se nachází dnešní penzion „U Anglického dvora“, se nacházela zahrada patřící plzeňské židovské obci, která se až do roku 1445 rozrůstala o přikoupené části pozemku. Hlavní myšlenka byla pochovat v těchto místech zemřelé. Vzhledem k tomu, že v roce 1432 podél hřbitova vedla ulička k řece, mohlo by se jednat o dnešní Dominikánskou ulici. Nepodařilo se mi zjistit, kde se v době sepsání knihy nacházel zmiňovaný penzion. V pozdějších letech byl stržen dům „V kleci“ uzavírající Židovskou ulici. V místě dnešní pošty byla pravděpodobně židovská škola, spekuluje se i o synagoze, o které existuje záznam z roku 1409. Ta v tomto místě stála pravděpodobně do roku 1533 společně se židovskou školou. Mezi strženým domem a školou a synagogou byla úzká, krátká ulice Katovská, její levá strana se opírala o městskou hradbu. Z pravé strany synagogy se nacházely domy, na které naléhal šikmo dům, patřící katovi. Domy v té době nestály jako dnes v jedné řadě a proto je velice složité je od sebe odlišit. Podle doktora Fridolína Macháčka se v Katovské ulici nacházely ještě dva domy sousedící s Židovskou ulicí. V těchto ulicích bydlela nežádoucí společnost, převážně Židé, pokud dům koupil někdo z vyšších kruhů, obývalo jej jeho služebnictvo. To odpovídalo dřívějším zvyklostem tyto skupiny oddělovat od ostatních, segregací do postranních oblastí městských zástaveb.⁴³ V 15. století fungovala židovská obec samostatně, vlastnila dům č. 260 a hřbitov. Synagoga byla užívána přibližně do roku 1507, kdy byli Židé vyhnáni a nesměli nic vlastnit. Ghetto se tedy až do roku 1504 nacházelo na území dnešní Solní a Sedláčkovy ulice. Pro účely židovské obce již

---

⁴³ HAJŠMAN a Petr SOKOL. Toulky zaniklou Plzní: po zapomenutých místech a stavbách. Vyd. 1. V Plzni: Starý most, 2010, str. 69

nebyla stávající synagoga dostačující, proto obec zakoupila budovu v její blízkosti. Pravděpodobně se jednalo o dům na rohu Solní a Sedláčkovy ulice s barevnými vitrážemi. Podle předsedkyně plzeňské židovské obce, paní Štixové, patřil tento dům rodině Fischerových, kteří zde před 2. světovou válkou provozovali šicí výrobu, ve které zaměstnávali na 60 lidí, v úplně posledním patře bydleli. Po válce jim však dům nebyl vrácen, dnes se v budově nachází učebny Ústavu jazykové přípravy Západočeské univerzity.⁴⁴ Dům označený číslem 258 patřil také Židům, stejně tak dům číslo 259. Oba domy byly kolem let 1515 ve špatné stavu. Roku 1533 se prodal dům v sousedství, č. 261. Je třeba podotknout, že v dobách husitství byli Židé zatěžováni novými daněmi. K jejich udělení byli oprávněny jak městské rady tak šlechta, tyto daně mohly přesáhnout daně, které byly placeny královské komoře.⁴⁵

Díky již zmíněným privilegiím získával panovník veškeré daně pocházející od židovských obchodníků a bylo tedy v jeho zájmu ochranu Židů prosazovat. Napětí mezi křesťanskou majoritou a Židy stále vzrůstalo, města přicházela o zisk z židovských daní. Mezi lety 1450 – 1526 chyběly dvě třetiny všech listin, ty byly pravděpodobně použity na obaly krabiček od sirek. O třicet let později král Ladislav daroval Nové Plzni „List na Židy“. Jednalo se o židovské platby směřované každoročně královské komoře, peníze měly sloužit k opravě městské hradby. Roku 1461 byl vznesen požadavek na židovský dům jistého pana Zalmana v hodnotě 50 kop, nutnost splatnosti pohledávky byla do tří let, obdržel také smlouvu pod kterou byl podepsán tehdejší kněz Tomášek, farář Nové Plzně. Smlouvy se sepisovaly u rychtáře, tomu Židé dávali na svatého Martina plněnou husu, o Vánocích a Velikonocích libru pepře. Následujícího roku byla Židům nařízena povinnost nechat u rychtáře zapisovat do registru zástavy a jistiny, pokud tak nebylo učiněno, dokumenty propadly. Královské právo poškozeno nebylo, jelikož byl každý Žid obeznámen oprávněným, že pokud nebude zapsán dokument v registru, bude o něj připraven. V roce 1500 dlužil Kaspar Bernášek 50 kop českých grošů Židovi Meklovi a ten měl tedy po roce držení nezaplacené jistiny předkupní právo na jeho majetek. Mekl mohl majetek sám využívat, anebo jej prodat, aby dostal z dlužníka svoje

---

⁴⁴ Příloha č. 1

⁴⁵ <http://www.edejiny.cz/zmeny-postaveni-zidu-v-18stol/>, Židovské úvěry, platby a podnikání, odst. 5

peníze s případnými náklady, ale bez úroku.⁴⁶ „Z registru: 28. května 1501. Konšelé s radou starších ustanovili článek pro židy žijící ve městě: článek je o lichvě, půjčování šatů, o nepůjčování příze a povlečení, o nemožnosti prodávat určité oblečení, o propadnutých zálohách, o ukradených věcech a o tom, že se nesmějí koupat v křesťanských lázních. Dále nesmějí prodávat kostelní věci, nesmějí přijímat bez povolení rychtáře jiné židy ve městě, cizí židé se ve městě mohou zdržovat maximálně 3 dny, dále nesmějí razit mince. Také byly stanoveny úroky: 2 denáry za kopy se splatností jednoho týdne, jeden denár z poloviny kopy a 20 grošů a jeden halěr.“⁴⁷ Je zcela zřejmé, že tato omezení nevěstila nic dobrého, což o dva roky později potvrzují konšelé a rada starších, vydávající článek jehož obsahem je nařízení o nutnosti viditelného označení židovských obyvatel města. Konkrétně se jedná o speciálně označený kabát u mužů a zástěru se širokými žlutými pruhy u žen, neuposlechnutí tohoto rozkazu bylo pod pokutou 5 grošů. Součástí článku byl také zákaz výroby zástěr a provozování některých křesťanských obchodů. V 15. století se v soudních knihách nacházejí záznamy o Židech. Je nesporné, že v této době vlastnili majetek i nemovitý, jejich majetkem byl i hřbitov na Skvrňanském předměstí. V soudních knihách byly zaznamenány na tři desítky Židů, z nichž dvě třetiny tvořili muži. Obsahem soudních knih jsou zápisy z prodejů domů, záznamy o jistinách, zálohách, zárukách, půjčkách, pocházející z první etapy 15. století. Jejich jazyk byl do roku 1420 výhradně latinský v pozdější době přibývalo češtiny, protože se vyskytovala v hovorovém jazyce slovní spojení oboujazyčná nebo tomu tak bylo, jelikož zapisovatel jednoduše slovo v latině neznal. V současnosti by se měly nacházet v Plzeňském muzeu. Když už se zmiňuji o Soudních knihách, je namístě poznamenat, že Plzni v tomto období stálo soudnictví výhradě na německém právu, bylo tomu tak nejen v Plzni, ale ve všech královských městech.

Za vlády Jagellonců, na přelomu 15. a 16. století, dochází k určitému oslabení královské moci a zároveň posílení vlivu měst a šlechty. Některá města proto u panovníka usilovala o možnost vysídlení Židů a skutečně toho také dosáhla. Král Vladislav totiž roku 1504 potvrdil platnost článku konšelů a rady starších z roku 1503 a přidal zákaz vstupu nově příchozím Židům do města a současně dal měšťanům

---

⁴⁶ GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Brno: Židovské nakladatelství, 23.6.1939, roč. 1934, str. 479

⁴⁷ GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Brno: Židovské nakladatelství, 23.6.1939, roč. 1934, str. 480

svolení kdykoliv a svobodně Židy z města vyhnat na tzv. „věčné časy“, čehož Plzeňané téhož roku plně využili. V té době údajně Židé z Hostouně s jedním neznabohem ukryli nejsvětější tělo Krista i s monstrancí, tito Židé po zatčení doznali, že jim se zločinem pomáhali i plzeňští Židé, ti byli následně rozzuřenými měšťany potrestáni a vyhnali je z města. Někteří z Židů vypovězených na „věčné časy“ našli domov Praze a po letech žádali Plzeňany o půdu za městem, která měla být využívána pro židovské pohřby. Spoléhali na to, že byli bezdůvodně vyhnáni z města a půdu dostanou, tuto žádost úřednictvo odmítlo s tím, že půda již slouží k jiným účelům. Tato listina je dodnes uschována v městském archivu.

Počátkem 16. století byl kladem důraz na archivnictví, vše se pečlivě zaznamenávalo a uchovávalo v městském archivu. Ten však roku 1507 shořel, popelem lehlo i celé město a listinné dokumenty byly zničeny. Další písemnosti se ztratily v první třetině 17. století a ty vadné byly v roce 1848 rozprodány ve veřejné sbírce, což je mnohdy připomínáno místními kronikáři jako nehorázná chyba. Dá se lehce dovodit, že rozprodejem listin zůstane mnoho událostí navždy tajemstvím. Ve městě se nacházela také truhla, mohl to být jakýsi obecní relikviář, údajně do něj byly ukládány závěti měšťanů, ty se bohužel nedochovaly. Co se však dochovalo jsou úplná privilegia, která byla roku 1546 dána městu pod záštitou patronátního práva. Zajímavým poznatkem je, že po roce 1450 již nebyly nalezeny žádné německé listiny. Ze zápisů z městských knih je více než zřejmé, že koncem 15. století je upřednostňována čeština před latinou.

Po několik staletí v Plzni Židé nežili, nebylo jim to dovoleno, jejich domovem se stávaly vesnice poblíž města, některé si za jejich pobyt žádaly finanční náhradu, kterou byli Židé povinni platit. Poblíž měst se po celé zemi nacházely pozůstatky židovských domů. Z vesnic jako byl i Plzenec nejsou dochovány žádné zprávy, předpokládá se, že na venkově nebyly vedeny archivy a proto se informace nezaznamenávaly. Jedinými záznamy pocházejícími z těchto oblastí jsou z matriční knihy, které vedly úřady až do roku 1869. První záznam v matriční knize je z 6. listopadu 1799. Součástí knihy byly také záznamy o úmrtích a sňatcích. Určitou změnu přinesly reformy Josefa II., který roce 1781 zrušil, mimo jiné, povinnost nosit speciální označení, kterým bylo i žluté kolečko, povolil Židům studovat na univerzitách a získávat akademické tituly nebo navštěvovat hostince a spát pod

jednou střechou s křesťany. Vysoká toleranční daň byla na tuto minoritu uvalena i nadále, také zůstal v platnosti tzv. familiantský zákon⁴⁸ vydaný za vlády Josefova „děda Karla VI., v letech 1726-1727. Zákon reguloval počet židovských obyvatel na území koruny české, ustanovoval například právo Žida uzavřít sňatek pouze v případě, že se některá rodina odstěhuje z města nebo někdo zemře, aby možný počet židovstva ve městě nepřesáhl stanovené limity. Díky těmto reformám byl umožněn návrat Židů do Plzně, a tak 31. května 1790 koupil židovský obchodník z Prahy, Joachim Popper s panem Dusensym zařízený dům č. 281 se dvorem a stájemi ze státního vlastnictví. Bylo to po dlouhé době poprvé a na dlouhou dobu naposledy, co se stal dům měšťanů vlastnictvím Židů.

Popper hrál velmi významnou úlohu mezi českými Židy. Jeho rodina pocházela z Březnice posléze přesídlila do Prahy a Joachim se následně stal spolunájemcem česko – rakouského tabákového monopolu. Časem začal podnikat také se sklem, přízí a plátnem a dopracoval se mezi nejdůležitější směnárny v Čechách. Roku 1780 byl jmenován primátorem všeho českého židovstva. O deset let později požádal císaře Josefa II. o povýšení mezi šlechtu. Dříve, než tak mohl učinit, císař zemřel, ale jeho nástupce Leopold II. Poppera nobilitoval a přidělil mu šlechtický erb. Joachim Popper se tak stal druhým Židem povýšeným do šlechtického stavu.⁴⁹ Již v roce 1817 prodali Popperův dům jeho dědicové. Od roku 1820 se po dlouhých letech od dob Poppera začaly objevovat případy prodeje domů Židům. V těchto letech podali živnostníci stížnost směřující proti rozhodnutí magistrátu z května 1818 o nutnosti trpění Židů v Plzni, která odkazuje na vládní nařízení ze dne 21. prosince 1820. Krajský, patrně královský, úřad byl nucen se stížností zabývat. Stížnost obsahuje mimo jiné udání 32 Židů, kteří ve městě neoprávněně pobývali, což je v rozporu s uděleným privilegiem z roku 1504. To však Židé dodnes rozporují, jelikož podle § 36 židovského povolení ze 3. srpna 1797 a příkazu ze 3. srpna 1819 měli povolení se na území města zdržovat Židé, kteří zde pronajímali nějaký prostor k obchodování, a s tím se pojila i možnost vstupu na půdu města. Vztahovalo se však ke konkrétní osobě, nikoliv na rodinné příslušníky. Byly některé výjimky, které i za předpokladu, že zde Židé pronajímali

---

⁴⁸ „Familiantský zákon je ustálené, i když poněkud nepřesné označení předpisů z 18. až 19. století, které v habsburské monarchii stanovovaly podmínky pro uzavírání sňatků mezi Židy, s cílem omezit a regulovat počet židovského obyvatelstva v říši. Název je odvozen od slova "rodina" (latinsky familia, německy Familie).“, http://www.babylon.com/definition/Familiantský_zákon/Czech

⁴⁹ <http://www.novanobilitas.eu/rod/popper, příloha č. 2>

obchod, se po městě pohybovat nemohli. Na Židy chodily stížnosti prakticky neustále, jednou se týkaly pobytu ve městě podruhé pronájmu klenby domu k obchodování, kde mohli, podle měšťanů, prodávat pouze licencovaní obchodníci a ne Židé. Je možné že toto obchodování bylo zahrnuto ve stížnosti týkající se pobytu ve městě, což ale není prokazatelně jisté.

V roce 1821 bylo z Plzně vyhoštěno oněch 32 Židů, kteří se zde usídlili bez povolení. „21. července 1837. *Doposud nesměl žádný Žid vlastnit dům ani ve městě a ani na předměstí, povolena byla koupě pozemku nebo budovy jen v případě, že to bylo pouze za účelem zřízení fabriky a povolení bylo vydáno jen na dobu trvání obchodu/dokud ta fabrika fungovala. Žid David Leopold Levit obdržel jedno takové povolení ke koupi domu, kde si chtěl zřídit koželužnu. Toto povolení zní: Jeho Majestátnost se uráčila s rozhodnutím z 22. dubna 1837 povolit Izraelci Davidovi Leopoldovi Lewitovi nákup domu NC 23 ve městě a NC 15 na předměstí města Plzně, k čemuž mu dává i vlastnická práva. Tento nákup se uskutečnil za účelem zřízení továrny zpracovávající kůži. Dále má povinnost, že v případě, že by se musela fabrika na někoho převést – podle povahy tohoto předání a nebo kdyby se buď tak a nebo onak změnila realita, tak ji převést na někoho vlastnictví schopného. Zároveň se Jeho Majestátnost uráčila poručit dodržování těchto podmínek a obstarání všeho potřebného u k tomu oprávněných úřadů. O tomto budou s odvoláním na nejvyšší dekret dvorské kanceláře srozuměni D. L. Levit, měšťanstvo, advokáti a koželuži. Magistrát v Plzni, 21. července 1837.*“⁵⁰

Rok 1848 byl pro Židy nejen na našem území rokem revolučním. Židé byli oprávněni pracovat ve veřejných institucích, došlo ke zrušení ghett, Familiantského zákona i toleranční daně. V roce 1854 v Plzni svobodně žilo 41 rodin, které byly stejně jako všechny ostatní roku 1867 rovnoprávními díky tzv. prosincové ústavě⁵¹. „Bylo jim přiznáno státní občanství, politická a občanská rovnost před zákonem, možnost volně se stěhovat, nabyvat nemovitosti, provozovat jakoukoli živnost a také

---

⁵⁰ GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Brno: Židovské nakladatelství, 23.6.1939, roč. 1934, str. 481

⁵¹ „Prosincová ústava 1867 je Rakouskou ústavou, která byla souborem Ústavních zákonů konstituční monarchie výsledkem podstatných vnitropolitických změn, po porážce Habsburské monarchie v Prusko – Rakouské válce roku 1866 a po Rakousko – Uherském vyrovnání roku 1867. V našem národním hnutí byla z politických důvodů odmítána.“, <http://encyklopedie.vseved.cz/prosincová+ústava+1867>

*volit a být volen. Mezi právy Židů a právy ostatních obyvatel země neexistoval rozdíl – poprvé v moderních dějinách.*⁵²

V prosinci roku 1853 obdržela plzeňská židovská obec souhlas ke stavbě synagogy a současně jí bylo povoleno zřídít sbírku. O tři roky později jí byl udělen i souhlas ke stavbě hřbitova v Bolevci, do té doby se pochovávalo nejčastěji na touškovském hřbitově. Nikdo neví, kde se tento hřbitov nachází, zatím nebyly nalezeny žádné jeho pozůstatky. O čtyři roky později začala stavba v pořadí třetí synagogy v Plzni. V roce 1861 byli vyzváni rychtářem Muschauerem mistři řemeslníci, aby se vší vážnosti přikázali svým učencům opatrnost při práci, aby se jejím konáním nedopouštěli trestných činů, které narušují veřejný pořádek, konkrétně měl na mysli poškozování židovských domů. V roce 1875 vedle ní vznikla synagoga čtvrtá. Bohatá plzeňská židovská obec začala v roce 1888 stavět v pořadí pátou synagogu, kterou nazýváme Velká, a počet židovských obyvatel města stále narůstal. V 19. století se Židům obecně dařilo, náboženství bylo v rámci možností podporováno a byl mu dáván prostor pro seberealizaci. Dokonce jim bylo uděleno uznání, když o Velikonocích, svátku zmrtvýchvstání, rozsvítili okna svých domů.

Ve městě se také nacházely výrobní továrny, jedna byla na výrobu sirek, druhá na zpracování kůže. Podmínkou pro vystavění druhé fabriky bylo zbudování studny s pitnou vodou, aby nebyly znečišťovány okolní ulice. Sirkařská továrna Neuburg & Ekstein se účastnila výstavy sirek v Londýně, alespoň na dálku, zasláním svého produktu. Balení bylo ozdobné, každá hlavička sirky vyobrazovala orla vpravo s nápisem „böhmische“, vlevo s anglickým znakem ze sirek. Roku 1868 byla postavena Henrichem Fürthem a Leopold Gellertem třetí továrna na papír. Rok 1866 byl pro Židy nepěkným rokem, dokonce bylo vyhlášeno stanné právo. Příčinou tohoto důsledku se stala krádež stříbra v Příbrami, odcizené stříbro bylo nic netušícím Židům prodáno, ti ho prodali dále pražskému zlatníkovi. Následkem této události proběhl útok na Židy a devět rodin bylo zbaveno veškerého svého majetku. Měšťané byli rozhořčeni činem Židů natolik, že uspořádali sešlost, tu však rychtář, za přítomnosti policejního komisaře nakázal rozpustit a situace se uklidnila. V roce 1870 se v Plzni tyčilo 1056 domů, žilo v ní 1207 židovských obyvatel z celkového počtu 22 681. Na

---

⁵² http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=364, odst. 15

reálných školách bylo vyučováno židovské náboženství jako součást standardního vyučování pro židovské děti.

Na počátku 90. let idyla soužití začala mít trhliny, v Plzni se objevovaly stopy antisemitismu.⁵³ Ve výtisku Plzeňských Listů, pravděpodobně z roku 1890/1891 č. 15: „*S takovou rychlostí jako se šíří jarní vítr se šíří antisemitismus mezi Němci. Apoštolové/hlasatelé protizidovského učení rostou jako houby po dešti. Kdo by ještě před 2 lety očekával, že dojde v bratrském společenství německého tábora k takovéto „laskavosti“.*“⁵⁴ Všude po městě se objevovaly symboly zesměšňující židovskou komunitu, měšťané však nedomýšleli, že mezi Židy je mnoho významných myslitelů, obchodníků atd. bez kterých by město nemělo tehdejší úroveň. Plzeňané dokonce založili spolek, který podporoval protizidovství, což plzeňské Židy hodně ranilo, vzhledem k jejich vstřícnosti, když nechali svoji konfesní školu přístupnou i pro Němce.

Začátkem 20. století patřila plzeňská židovská obec k největším a nejbohatším v Čechách. V roce 1938 žilo v Plzni 3 200 Židů z celkových 125 000 obyvatel města. Rozmach nacistické Třetí říše s sebou však přinesl pohromu. Norimberské zákony a následná prováděcí nařízení přesně specifikovaly, kdo bude pokládán za Žida. Protektorát Čechy a Morava, kterým vzala Německá říše roku 1939 české země „v ochranu“ nastolil tvrdá restriktivní antisemitská opatření. Poprvé tak byly na našem území uplatněny Norimberské zákony a to v tzv. Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku. Šlo o zákaz disponování se židovským majetkem jeho následným zabavování. Tyto zprávy probíhaly dobovým tiskem, byla mezi nimi i zpráva o zastavení činnosti advokátů, kteří nemají árijský původ⁵⁵, nařízení o označení židovských obchodů vývěskami „Židovský obchod“ umístěné ve vitrínách, nacházela-li se prodejna v rohovém domě, musel být označen z obou stran. Nařízení se týkala také majetku židovských obyvatel města. „*Veškeré jmění židovské, musí býti přihlášeno, a to jmění nemovitě u příslušného říšskoněmeckého úřadu „vrchní zemský rada“, zlato, platina, stříbro, drahokamy a perly u Národní banky*

---

⁵³ GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Brno: Židovské nakladatelství, 23.6.1939, roč. 1934, str. 482 - 486

⁵⁴ *Plzeňské listy*. Plzeň, 1980/1981, č. 15, nečíslované stránky

⁵⁵ [http://www.deportal.cz/dat.htm?id=59&list_param\[from\]=40&last=1&cond\[search\]=&cond\[start_wi th\]=, příloha č. 3](http://www.deportal.cz/dat.htm?id=59&list_param[from]=40&last=1&cond[search]=&cond[start_wi th]=, příloha č. 3)

*neb jí stanovených míst. Veškerý tento majetek, stejně jako drahocenné a umělecké předměty, nelze zcizovat pod trestními následky. Bez písemného svolení říšskoněmeckých úřadů nelze pronajímati židovské pozemky a převáděti pachtovní práva. Židům není dovoleno nabývati nemovitostí, podílů na hospodářských podnicích nebo nemovitosti najímati.*⁵⁶ Hodnota židovského majetku na našem území byla odhadována na 17 miliard korun. Probíhala tvrdá cenzura, články v novinách byly silně protižidovské, v majetkové oblasti byla židovská otázka postavena tak, že majetek, který Židé vlastní, byl původně český a je nutností jej Čechům vrátit.⁵⁷

Plzeňští Židé byli omezováni ve všech činnostech každodenního života, stejně jako všichni ostatní na našem území. Rasová nesnášenlivost se stupňovala, nebylo divu díky mediální masáži a všelijakým zákazům se kterými přicházel každý denně do styku. Návist se natolik vystupňovala, že v lednu 1942 byly z Plzně vypraveny tři židovské transporty do koncentračního tábora Terezín. V patnácti městech naší země byla shromaždiště Židů, to plzeňské se nacházelo v Sokolovně v dnešních Štruncových sadech.⁵⁸ Židé byli postupně předvoláváni již od 9. ledna, museli se registrovat k deportaci a odevzdat klíče od svých domů, každý obdržel číslo, jedno si dal na sebe, druhé na svůj kufř.⁵⁹ V Sokolovně strávili několik nocí, pravděpodobně dvě v prostoru školy, před nástupem do připravených vlaků. Transporty označené písmeny R, S, T, odjízděly 18., 22., a 26. ledna z plzeňského nákladového nádraží. Celkem bylo z Plzně do Terezína deportováno 2 613 mužů, žen a dětí. Přes 1 200 lidí pak bylo dále transportováno do koncentračních táborů v Polsku. Holocaust přežilo pouhých 209, někdy udáváno 204, deportovaných.⁶⁰ Po osvobození Plzně americkou armádou v květnu 1945 byla znovu ustavena židovská obec v Plzni. Počet jejích členů se však rapidně ztenčil. Německo bylo nuceno uhradit perzekuovaným Židům válečné škody, a to na základě Postupimské dohody a dohod Pařížských. „*To se týkalo rovněž odškodnění jednotlivců, kteří během druhé světové války utrpěli újmu*

---

⁵⁶ Nařízení říšského protektora o židovském majetku, Plzeňský kraj (1939), ročník XXXIII, číslo 25, 23. 6. 1939,
http://www.deportal.cz/dat.htm?id=50&list_param%5bfro m% 5d=40&last=1&cond%5bsearch%5d=&cond%5bstart_with, odst. 3

⁵⁷http://www.deportal.cz/dat.htm?id=50&list_param%5bfro m% 5d=40&last=1&cond%5bsearch%5d=&cond%5bstart_with

⁵⁸ <http://plzensky.denik.cz/galerie/sokolovna-struncovy-sady-120724.html?mm=3907992>, příloha č. 4

⁵⁹ ŠPIRKOVÁ, Věra. *Židovská komunita v Plzni V Domažlicích* : Nakl. Českého lesa, 2000.

⁶⁰ <http://www.holocaust.cz/cz/education/projects/commemoration/plzen>

na zdraví, majetku či přišli o rodiče, příbuzné atd. Právní možnost uplatnit tento nárok měli poškození do r. 1969, avšak pouze za určitých podmínek, zejména pokud měli trvalé bydliště v Německu, příp. osvědčili svou původní německou národnost (tzv. Volksdeutsche). Vzhledem k tomu, že tyto podmínky, zakotvené do německé legislativy, nemohla převážná většina poškozených splnit, promítla se ustanovení o odškodnění fyzických osob do bilaterálních smluv, uzavíraných s Německem. Takto byly uzavřeny dohody s převážnou většinou států západní Evropy, USA a Izraele. Po r. 1969, kdy již nemohly být individuální nároky uplatněny v plné míře, byla v případě židovských obětí, pohřbena výplatou odškodnění mezinárodní organizace Conference on Jewish Material Claims against Germany. Ta získala od SRN příslušnou finanční hotovost, ze které kryla jednotlivé nároky, a to ve dvou krocích – jednorázový paušál ve výši 5.000 německých marek, poskytnutých ihned po uznání nároku, a poté příplatek k důchodu ve výši 300,- až 500,- německých marek měsíčně. Tato úprava je zakotvena v legislativě SRN v tzv. Zákoně o vyrovnání břemen. Článek 2 tohoto zákona však – poplatně době vzniku – omezuje okruh oprávněných osob pouze na občany států tzv. západu.⁶¹

Únor 1948 znamenal komunistický převrat v Československu, komunisté proces navrácení majetku razantně zastavili a většinu majetku převedli na stát. Zbýlý, na který se vztahoval zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, č. 218/1949 Sb., na židovské náboženské obce. Následující měsíce docházelo k hromadné emigraci, při níž z Plzně odešla téměř polovina židovských obyvatel. Další vlna emigrace přišla v roce 1949 do nově založeného státu Izrael. Církevní a tedy i židovské majetky byly komunistickou vládou zabaveny. Další část Židů se rozhodla pro opuštění země v roce 1968.⁶² Není překvapením, že nový režim ničil pozůstatky režimu předchozího, ani komunismus nebyl výjimkou. Židovské památky s nástupem komunismu chátraly, nebyly do nich investovány žádné státní peníze a to až do roku 1989. „První obecný restituční předpis byl přijatý na podzim 1990 (zákon č. 403/1990 Sb.), podle něhož mohly žádat fyzické a soukromé právnické osoby vydání věcí, které jim byly odňaty podle speciálních právních norem v 50. a 60. letech. Pokud byly takto odňaté stavby zdemolované, předpis zakládal právo na finanční náhradu. Oprávněnou osobou mohl být jak občan ČSFR, tak

⁶¹ <http://www.fzo.cz/projekty-fzo/odskodneni-a-restituce/>, odst. 1

⁶² <http://www.fzo.cz/projekty-fzo/odskodneni-a-restituce/>

*i cizinec, dříve čs. občan. Zákon stanovil šestiměsíční prekluzivní dobu na uplatnění nároku, jejím uplynutím právo zaniklo.*⁶³

S plynutím času se šance na navrácení majetku židovským náboženským obcím výrazně zmenšila, některé budovy byly přestavěny, jiné zase zničeny. Byl předložen návrh zákona, jehož přílohu tvořilo 202 objektů, z původních 800, které měly být navráceny původním majitelům. Všechny tyto budovy jsou doložitelně majetkem Židů, dokazují to pozemkové knihy a výpisy z evidence nemovitostí. O návrhu zákona bylo v hlasováno v únoru 1994 a bohužel neprošel. Zákonodárci poukazovali na zákon České národní rady o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí. Není však logické, aby se tento zákon na tento majetek vztahoval vzhledem k tomu, že byl majetek odcizen, velká část nemovitostí prošla již zmíněnou přestavbou nebo byla srovnána se zemí. Od roku 1996 do roku 1998 bylo přistoupeno k navrácení majetku formou exekutivního vydávání rozhodnutím vlády, to se však netýkalo hospodářského majetku. Restituce fyzických osob se řídily novelou zákona č. 116/1994 Sb., kterou se novelizoval zákon č. 87/1991 Sb. o mimosoudních rehabilitacích. Za získání židovského majetku bojovala od samého počátku Federace židovských obcí.⁶⁴

---

⁶³ http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&levelid=oc_393.htm

⁶⁴ <http://www.fzo.cz/projekty-fzo/odskodneni-a-restituce/>

2. Židovská samospráva v ČR

2.1. Federace židovských obcí v České republice

Po 2. světové válce Židé doufali, že se přihlásí ke své víře stejně jako před vypuknutím 1. světové války, s tím však tehdejší Československo nepočítalo, vize byla taková, že země bude patřit pouze Čechům a Slovákům, Židé byli nuceni k asimilaci. Stát o ně nejevil zájem ani jim nepomáhal, nebýt mezinárodních židovských organizací byli by ve velmi tíživé situaci.⁶⁵ Židovské náboženské obce se tak velmi pozvolna vzpamatovávaly z hrůzností války. Pro jejich obnovu byl klíčový počet navrátilých z koncentračních táborů, některé oblasti zůstaly bez židovských obcí nebo po jejich zřízení brzy zanikly důsledkem migrace, Židé se nedokázali se svými domovy znovu sžít bez svých blízkých, cítili se nepochopeni tehdejší společností, objevovaly se i rasistické nářky. Nejzásadnější byla pražská židovská obec, která byla největší u nás a spadaly pod ní i venkovské obce v době války, všechny ostatní židovské náboženské obce nechali nacisté zrušit.

Ještě roku 1945 byl konán v letních měsících sjezd pěti desítek delegátů přípravných výborů židovských obcí.⁶⁶ „*Posledním bodem jednání byla volba prozatímního představenstva a výkonného výboru „Rady židovských náboženských obcí v zemích České a Moravskoslezské“ – byl vytvořený zastřešující orgán židovských obcí pojmenován (také RŽNO nebo Rada). Do výboru RŽNO byl zvolen, stejně jako v případě pražské obce, reprezentativní vzorek českého a moravského Židovstva, čímž bylo dodrženo partikulární hledisko při obsazování funkcí. Opět se tak stalo pod výrazným vlivem Arnošta Frischera, který přešel do vedení Rady jako její předseda (prezident). Byl vytvořen 15 členný výbor (rada) a z něj 8 členné představenstvo. Tajemníkem Rady se stal Kurt Wehle, zvolený na schůzi výboru RŽNO dne 7. září, na které bylo také usneseno definitivně oddělit administrativu RŽNO od pražské židovské náboženské obce.*“⁶⁷ Pokrytí židovských obcí bylo před válkou zajištěno použitím působnosti tehdejších okresních soudů, což se jevílo jako

⁶⁵ <http://www.literarky.cz/civilizace/89-civilizace/12719-ide-po-valce-ide-bez-djin>

⁶⁶ <http://www.fzo.cz/o-nas/historie/?lokace=7>

⁶⁷ <http://www.fzo.cz/o-nas/historie/?lokace=7>, odst. 2

nejlepší řešení. Po válce toto rozčlenění nebylo možné vzhledem k malé zalidněnosti v některých oblastech, proto bylo nutné hranice působnosti poupravit individuálně. Byla zde snaha vytvořit životaschopné celky, které budou schopny postarat se o svůj obvod a zajistit veškerou administraci, která je pro chod nezbytná.

V 50. letech Židovské muzeum v Praze nashromáždilo jména 77 297 obětí holocaustu, které nechalo následně vyobrazit v Pinkasově synagoze v Praze jako památník obětem 2. světové války.⁶⁸ Roku 1947 s konečnou platností vzniklo 53 židovských náboženských obcí. Ty se postupně rozrůstaly s přílivem karpatských Židů, v některých oblastech jich bylo několikanásobně víc než Židů československých, také porodnost se zvyšovala a židovské obce u nás začaly být opět stabilní. Zlom nastal v roce 1949 kdy mnoho lidí odešlo do státu Izrael. Řada obcí nebyla již životaschopná a staly se z nich synagogální sbory, které jsou podřízeny židovským náboženským obcím. V červnu roku 1952 bylo na sjezdu delegátů rozhodnuto o zřízení devíti židovských náboženských obcí, Plzeň byla mezi nimi. Některé z devíti obcí o pár let později o svůj status přišly, jednalo se o Karlovy Vary a Liberec. Roku 1961 se na našem území nacházely pouze tři a to v Praze, Plzni a Ústí nad Labem. Po revoluci v listopadu 1989 se otvíraly nové možnosti pro všechny, stejně tak pro židovské náboženství. Prvním krokem bylo přetvoření Rady židovských náboženských obcí na Federaci židovských obcí v České republice, pod kterou působí devět židovských obcí, které vytvářejí stabilní půdu nejen pro rozvoj židovské kultury u nás, ale i pro ochranu historického bohatství. Federace židovských obcí založila také několik institucí, Nadační fond obětem holocaustu, Nadační fond Zecher, SEFER s.r.o. Nakladatelství FŽO a Židovské muzeum v Praze. Nadační fond obětem holocaustu byl založen roku 2000 na základě doporučujícího stanoviska zřízené pracovní komise *„Smíšená pracovní komise zabývající se problematikou zmírňování některých majetkových křivd způsobených obětem holocaustu pracovala pod vedením JUDr. Rychetského v letech 1998 – 2002 a věnovala se s studiu historie nacistické perzekuce židovského obyvatelstva a zejména zabavení majetku z rasových důvodů, který se nacházel na území dnešní České republiky zákon č. 2012/2000 Sb., o zmírnění majetkových křivd způsobených holocaustem. Za účelem zmírnění*

---

⁶⁸ Roku 1968 byla synagoga kvůli svému dezolátnímu stavu uzavřena, v období normalizace byla jména na zdech zničena, obnovena byla až v 90. letech 20. století, <http://www.jewishmuseum.cz/cz/cpinkas.htm>

majetkových křivd způsobených obětmi holocaustu rozhodla Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR dne 15.9.2000 na návrh vlády ČR o převodu 300 milionů korun ve prospěch NFOH.“⁶⁹ V rámci programu Odškodnění bylo částka 100 milionů korun rozdělena mezi ty, kterým byl v době okupace zabaven nemovitý majetek, který nebyl navrácen ani díky platným předpisům ani mezinárodním dohodám. Účelem nadačního fondu Zecher je shánění prostředků na opravy a údržby židovských památek. V roce 1991 bylo FŽO založeno nakladatelství SEFER, jehož knižní tituly připravují také redaktoři měsíčníku Roš Chodeš, toto nakladatelství vydává zejména biblické a historické básně.⁷⁰ Roku 1994 zaregistroval Obvodní úřad pro Prahu 1 zájmové sdružení právnických osob jehož hlavní předmětem je⁷¹ „(...) tvorba, doplňování odborná správa knihovního a archivního fondu, osvětová, publikační, vydavatelská a vzdělanostní činnost včetně prodeje upomínkových předmětů, propagačních a jiných materiálů, publikací, nahranych zvukových a zvukově obrazových záznamů a dalších předmětů spjatých s účelem a předmětem činnosti sdružení, dále kulturní a jiná činnost, týkající se judaismu, Židů a jejich historie v Čechách a na Moravě. Hlavní činností sdružení je také činnost výzkumná.“⁷²

2.2. Židovská obec v Plzni

První dokumenty o plzeňské židovské obci pocházejí z roku 1868, v tomto roce bylo její součástí pár jednotlivců žijících se obchodem. Dá se předpokládat, že byla respektována hlavně kvůli průmyslu. Hlavou obce byl téhož roku Sigmund Hofmann a čtyři členové, pravděpodobně, představenstva. Byli jimi Klein Löwy, Raumann Moritz, Tanzer Moritz a Kohn Naftali. Místo kazatele nebylo obsazeno, uchazečů o něj bylo víc než dost, 23 mužů nakonec se jím stal 1. září Dr. Vogelstein. Tehdejší židovský kazatel musel být přítomen každého pohřbu Žida spadající do plzeňské židovské obce, přednesení smuteční řeči bylo samozřejmostí. Zajímavostí byl obsah smlouvy nového kazatele a to v odstavci pět, kterým se Vogelstein musel vzdát práva na vyjádření nesouhlasu s jakýmikoliv nařízeními představenstva obce ve věcech odstranění nevhodných zvyků církve. Podpisem smlouvy stvrdil i výstavbu varhan.

---

⁶⁹ <http://www.fzo.cz/instituce-zalozene-fzo/nadacni-fond-obetem-holocaustu/>, odst. 1

⁷⁰ <http://www.fzo.cz/instituce-zalozene-fzo/sefer-sto-nakladatelstvi-fzo/>

⁷¹ Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy

⁷² <http://www.fzo.cz/instituce-zalozene-fzo/zidovske-muzeum-praha/>, odst. 1

Tento neobvyklý bod smlouvy byl pravděpodobně zakotven ve smlouvě kvůli rozporuplným názorům na hudbu při modlitbách, předpokládám, že druhým důvodem byly blížící se volby do představenstva a to současné varhany vítalo. Svědčí o tom i fakt, že nikomu ze členů tehdejší obce nebyla poslána pozvánka na sněm.

O rok později vedla plzeňská židovská obec vlastní matriku a mluvilo se o žádosti týkající se školky. Podle informací tehdejšího policejního úřadu žilo v Plzni 161 židovských rodin, tzn. 676 lidí. Plzeňskou židovskou obec zasáhl 17. května 1870 smutek, zemřel zde krajský rabín Angelus Kafka. Zasloužil se o to, aby se plzeňský krajský rabinát přesunul, po zrovnoprávnění Židů, ze Švihova do Plzně a byl významnou osobností plzeňské židovské náboženské obce. Také byl prvním, kdo vnesl Tóru do dnešní Staré synagogy. Jako jediný rabín byl v našem městě pochován, patrně na Lochotínském hřbitově.⁷³ Dr. Vogelsteinovi se velmi dařilo, dokonce natolik, že roku 1870 vedl soukromou izraelskou školu. Následujícího roku v lednu byl přijat do představenstva obce Jakob Löwith. Bližší informace k této osobě se mi nepodařilo vypátrat, jediným faktickým důkazem potvrzující jeho existenci je jemu směrovaná nečitelná korespondence z roku 1886. Na post sekretáře byl řádně zvolen bývalý zapisovatel obce J. Bloch, zájem o místo byl ještě větší než na pozici kazatele, přišlo 35 žádostí. Od členů židovské obce bylo nově vyžadováno členství v dobročinném spolku Chewra kadisha, kdo jej odmítl, přišel o členství v obci. Od roku 1873 vedl matriku Dr. Vogelstein, nově se v ní objevila i kniha týkající se rozhodnutí židovské obce.⁷⁴ Ve 30. letech 20. století žilo v Plzni na 3000 Židů, čímž se plzeňská židovská obec řadila na první příčku na českém území. Tento rozmach netrval pro Židy bohužel příliš dlouho, konkrétně do roku 1942, kdy byli transportováni do koncentračního tábora v Terezíně a někteří následně do Polska. Po válce se z koncentračních táborů vrátily pouhé dvě stovky Židů, někteří pak následně odešli do Izraele, přesto židovská komunita ve městě opět vytvořila židovskou obec. Ta dlouhá léta vzpamatovala ze ztrát svých lidí, její stav již nikdy nebyl jako dřív.

Před dvěma lety se v Plzni připomínalo 70 let od transportů židovských obyvatel města do Terezína. Na plzeňské radnici probíhala výstava Šoa (holocaust),

---

⁷³ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=135542>

⁷⁴ GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Brno: Židovské nakladatelství, 23.6.1939, roč. 1934, str. 482 - 487

setkání proběhlo jak v místě shromaždiště Židů, ve Štruncových sadech, tak ve velké synagoze. Židé a křesťané zde společně uctili památku těchto obětí, vystoupil zde i katolický biskup. Před několika lety, během pochodu radikálů, se Židé i křesťané společně semkli a od této události se vzájemně podporují. V žádném jiném městě ČR se nic takového neděje a proto je v tomto ohledu Plzeň považována za unikát.⁷⁵

V současné době je plzeňská židovská obec malou komunitou, zapsanou v registru Ministerstva kultury. Má několik desítek členů, kteří se scházejí v sídle židovské obce ve Smetanových sadech 5. Obec také spravuje Nadaci Rudolfa Löwyho a plzeňských Židů na záchranu plzeňské synagogy.

---

⁷⁵ <http://www.romea.cz/cz/zpravy/plzen-si-pripomina-70-vyroci-zidovskych-transportu>

3. Židovské památky v Plzeňském kraji obecně

Židovskými památkami v našem kraji jsou především židovské hřbitovy, synagogy, muzea, bývalé židovské domy a pozůstatky židovský ghatt. ⁷⁶ V kraji Plzeňském se nachází 56 židovských hřbitovů a 37 synagog, těch bývalo o poznání více, ale zásluhou nacistické okupace byla převážná část zničena. Každá památka Západních Čech je zajímavá a něčím výjimečná, vybrala jsem proto některé z nich, které skutečně stojí za připomenutí.

Židovský hřbitov v Rokycanech ⁷⁷ se nachází u hvězdárny a nemocnice v severní části města. Byl založen roku 1898, proto není překvapením, že se na něm nacházejí pouze novodobé náhrobky v počtu 68, a to ve východní části hřbitova, západní část je bez hrobů. Kvůli holocaustu nebyl hřbitov naplněn a po 2. světové válce již nebyl obnoven. Kromě náhrobků v něm stojí obřadní síň s bytem hrobníka. Hřbitovní domek byl za komunismu prodán do soukromého vlastnictví a slouží dnes obytným účelům. Před 13 lety byl objekt číslo popisné 192/II převeden městem Rokycany na židovskou obec v Plzni. Roku 2007 byla vyčleněna částka 45 000 Kč na opravu hradby z rezervy finančního odboru. ⁷⁸ V současné době je hřbitov veřejnosti nepřístupný. Kvůli vandalismu je uzamčen, jeden klíč má město Rokycany a druhý Svaz bojovníků za svobodu. ⁷⁹

V Rokycanech se pro časté vyhánění Židů z města synagoga nikdy nepostavila. Synagogy se proto objevovaly v okolních vesnicích blízko města. Jednou z nich je také synagoga v Oseku, vzdáleném přibližně šest kilometrů od Rokycan, která byla vystavěna mezi lety 1803-1817 společně se hřbitovem. Jedná se o cihlový dům označený číslem 112, postaven byl v řadě domů a nijak se vzhledem nevymyká okolním domům. Fakticky odpovídá finančním možnostem v době výstavby a také potvrzuje, že se Židé ve snaze uchovat své náboženství scházeli na shromážděních v jakémkoliv místě, ze kterého udělali modlitebnu, a později ho pojali za synagogu.

---

⁷⁶ <http://www.turisturaj.cz/clanek/zidovske-pamatky>

⁷⁷ Příloha č. 5

⁷⁸ rokycanyhomepage.ic.cz, cit. 2012-01-09, *Borek, David: Osecký vrch*

⁷⁹ „(..) je dobrovolné, nestranické a nezávislé občanské sdružení, které sdružuje účastníky národního boje za osvobození ve 2. světové válce, jakož i jejich rodinné příslušníky a pozůstalé po nich počínaje 15. rokem jejich věku.“, <http://www.zasvobodu.cz/o-nas/>

Pódium neboli bima se nacházela ve středu. „Roku 1863 byla přestavěna, bima byla posunuta ke svatostánku a na západní straně byla vytvořena ženská galerie. Kromě modlitebního sálu byly v patře i zimní modlitebna a byt v přízemí. Synagoga sloužila bohoslužebným účelům až do 80. let 19. století. Roku 1887 byla prodána a následně přestavěna na byt a dílnu, Při rekonstrukci probíhající v polovině 90. let 20. století byla odkryta původní okna a další stavební prvky.“⁸⁰ V obci se také nachází židovský hřbitov⁸¹, o kterém se nedochovaly téměř žádné zprávy. Založen byl pravděpodobně na přelomu 18. a 19. století, přikláněla bych se k době, kdy byla vystavěna synagoga. Prostor o rozloze 1165 m² se nachází na východě obce a v současnosti je zde dochována část zdi a několik desítek povalených náhrobků, které zarůstají travinou. Hřbitov nespadá pod památkovou ochranu, a proto je ve velmi špatném stavu.

Další, veřejnosti skryté, zajímavé místo se nachází v obci Švihov na Klatovsku, nejedná se o tolik známý vodní hrad, nýbrž památku nacházející se v mírném svahu poblíž železniční trati – židovský hřbitov, který byl založen roku 1644. Stejně staré jsou i nejstarší hroby, nejmladší pocházejí z roku 1913. Typy náhrobků jsou nejčastěji renesanční, dále pak barokní a klasické. Celková plocha hřbitova je 1381 m² a nachází se na ní 140 náhrobků, které porůstají mechem, některé z nich jsou již očištěny.⁸² Švihovský hřbitov již nespadá pod plzeňskou židovskou obec. Pár desítek metrů od starého hřbitova se nachází hřbitov nový, který byl založen roku 1878. Svoji rozlohou je větší než starý hřbitov a pohřbívalo se v něm do začátku 2. světové války. Po jejím skončení již zde nebylo koho pohřbívat a hřbitov zůstal z velké části nevyužit. Dochovalo se z něj 35 hrobů.

„Už od 2. poloviny 16. století byl Švihov střediskem Židů z širokého okolí. Byla zde honosná synagoga z roku 1783, matrika a židovská škola, do níž chodily děti z jedenatřiceti obcí. V průběhu let, zejména vlivem válečných událostí a povinností platit zvláštní židovské daně, Židé značně zchudli. Od roku 1811, kdy byl vydán dvorní patent o společném bydlení židů a křesťanů, přestali být vyčleňováni a zvlášť evidováni. V roce 1963 byla pro havarijní stav zbořena neudržovaná synagoga.“⁸³

---

⁸⁰ <http://pamatky.kehilaprag.cz/node/434>, odst. 2, příloha č. 6

⁸¹ Příloha č. 7

⁸² Příloha č. 8

⁸³ <http://www.svihov.cz/index.php?page=978&lang=cz>

4. Židovské památky v Plzni

Plzeň je pro své kulturní bohatství vyhledávanou lokalitou České republiky, nejen turisté z naší země sem přijíždějí za krásami historického dědictví. Najdeme zde spoustu architektonických skvostů, mezi které bezesporu patří i židovské památky.

5. Synagogy

Synagogy původně nebyly objekty, nýbrž byly synonymem pro shromáždění. Označení řeckého původu se objevilo pravděpodobně roku 586 př. n. l., kdy došlo ke zničení chrámu v Jeruzalémě. Účelem tohoto shromáždění či obce bylo uchování náboženství i na území jiných států. Kdyby se nezachovalo s jistotou by židovství zaniklo v prvopočátku. Chápu to tak, že místo, kde se věřící scházeli muselo být věcně a místně určené. Proto z jednoduchých přístřešků určených k modlení vznikaly čím dál větší budovy. V dobách kdy byli Židé vyháněni, vytvářeli tyto modlitebny i z prostých domů, které měli k dispozici. Proto mají synagogy mnoho podob. Nejstarší synagogy byly dřevěné, podobající se srubu. Později se stavěly synagogy zděné, avšak do zrovnoprávnění Židů v 19. století byla jejich podoba omezována dobovými zákony⁸⁴ „*Modlitebna nebo synagoga byla duchovním středem každé židovské obce. Mezi těmito dvěma pojmy nelze vymezit přesnou hranici. V podstatě lze říci, že modlitebna je bohoslužebná místnost jako součást víceúčelové, často obytné budovy, přičemž bohoslužebný účel neovlivňuje základní stavební a architektonický ráz domu. O synagoze mluvíme v těch případech, kdy prostorní modlitební sál tvoří hlavní, dominující prostor budovy a kdy bohoslužebná funkce udává architektonický ráz celé stavby.*“⁸⁵

V České republice je nejstarší dochovanou synagogou dříve zmíněná Staronová synagoga v Praze, vystavěná v době středověku v typicky gotickém stylu. V období baroka již bylo vystavěno mnoho synagog, patří mezi ně např. třebíčská a prostějovská. Nejvíce synagog bylo vystavěno až po Josefínských reformách v 19. století v novorománském a novogotickém stylu, ty se však pozvolna vytrácely nebo byly „doplňovány“ do již vzniklých synagog jako dílčí prvky. Tyto dva slohy

---

⁸⁴ ŠPIRKOVÁ, Věra. *Velká synagoga v Plzni*. Vyd. 1. Plzeň: Fraus, c2002. Památky (Fraus).

⁸⁵ <http://synagogy.euweb.cz>

převzaly hlavně křesťanské budovy, a proto byla výstavba v tomto stylu pro Židy přísně zakázána. Později se objevoval i maurský styl⁸⁶ a na počátku 20. století byly vystavěny synagogy ve stylu secese. Takovou je například synagoga v Hradci Králové. „*Také moderní slohové směry 20. a 30. století, především funkcionalismus, ovlivnily vzhled několika synagog, ať už jde o novostavby (Brno, Český Těšín, Velvary) nebo o přestavby (Praha – Smíchov). Zcela ojedinělým architektonickým dílem je synagoga v Milevsku, kombinující empírové tvarosloví s prvky kubismu. Poslední synagoga postavená před druhou světovou válkou je v Kamenici nad Lipou (1937 – 1938). Zatím poslední a jedinou synagogální stavbou po druhé světové válce je synagoga v Liberci (1997 – 2000), která tvoří samostatný blok v rámci objemné budovy Státní vědecké knihovny zvané Stavba smíření.*“⁸⁷

Židům je přikázáno, aby do synagogy spěchali, proto není divu, že bydleli vždy poblíž. Pro výstavbu synagogy byla typická výstavba směrem k Jeruzalému, na našem území je to na východ. Typickým prvkem byla také přítomnost vody, aby mohly být vykonávány speciální modlitby, při kterých je proudící voda očištěna od hříchů, tzv. Tašlich. Často byl, z praktického hlediska, k synagogám přistavován dům, pomocná synagoga, škola, modlitebna, lázeň či pekárna. Ve vnitřním interiéru jsou často přírodní motivy, zpravidla nikdy lidské bytosti, zřídka kdy zvířata, můžeme v nich naléznout i motivy pouště. „*Švýcarský architekt Mario Botta, proslavený spirituálními církevními stavbami, dal své telavivské Cymbalistově synagoze vzezření pevnosti, symbolizující potřebu bezpečnosti. Jako opevněná osada v poušti vypadá centrum židovské obce Kol Ami v Arizoně, jehož autorem je Will Bruder. Zkušenost holocaustu a exilu se odráží i v zešikmených, nepřehledně na sebe navazujících prostorách a chodbách vedoucích do prázdna a temnoty ve stavbách Daniela Libeskinda, například v Židovském muzeu v Berlíně. Ztělesněním této idey je i Safdieho Muzeum holocaustu Yad Vashem v Jeruzalémě a obdobné muzeum v Houstonu od Ralpha Appelbauma.*“⁸⁸

---

⁸⁶ Maurský styl spočívá v orientálních prvcích, které se svého času objevovaly pouze v židovských synagogách, poukazuje na jejich cizost, tedy i na Španělsko ze kterého styl pochází a mnoho Židů zde bylo usídleno. http://www.rozhlas.cz/kultura/portal/_zprava/180507

⁸⁷ <http://synagogy.euweb.cz>, odst. 7

⁸⁸ http://www.rozhlas.cz/kultura/portal/_zprava/180507, odst. 4

Díky častému vyhánění Židů ze zemí a měst byla spousta synagog opuštěná, některé se zřítily, jiné převzali křesťané, zejména ve středověku. Některé přístavby byly pronajímány pro různé účely, např. pro různé spolky či bydlení. V době nacistické okupace bylo u nás zlikvidováno na 60 synagog, patří mezi ně i synagoga v Českých Budějovicích, kterou Němci pomocí náloží vyhodili do povětří. Po 2. světové válce zůstalo prázdných téměř 300 synagog. S jejich využitím to nebylo příliš snadné vzhledem k postoji komunistů k památkám a proto je raději nechávali strhnout.

V současnosti se využívá pramálo synagog k židovským účelům, 25 synagog využívají křesťanské církve.⁸⁹

5.1. Stará synagoga

Povolení ke stavbě třetí plzeňské synagogy, jak již bylo zmíněno, bylo uděleno židovské obci roku 1853. Díky sbírce na její výstavbu práce započaly o sedm let později ve vnitrobloku Smetanových sadů a Americké třídy, prakticky v sídle dnešní židovské obce na adrese Smetanova sady 80/5. V 19. století se v místě nacházely městské hradby.⁹⁰ V roce 1856 městské zastupitelstvo povolilo místní židovské obci stavbu synagogy a zároveň vyhlášení veřejné sbírky mezi věřícími. 17. června 1857 tak došlo k slavnostnímu položení základního kamene. Celá výstavba byla pod taktovkou stavitele Wenzela Wiesnera, který postupoval podle návrhu Martina Stelzera. Chrám v novorománském stylu byl rozestavěn téměř dva roky. 8. dubna 1859 pak byla nová „stará“ synagoga slavnostně vysvěcena.

V 19. století židovství vzkvétalo. Synagoga, s celkovým počtem míst 113 pro muže a 122 pro ženy, začala být přirozeně členům obce nedostačující, což potvrzují dokumenty ze zasedání židovské obce z 8. června 1871. Proto se výkonný orgán obce usnesl o rozšíření modlitebny o spodní část školní budovy, která by tradičně, podle židovských zvyklostí, oddělovala muže od žen. Tato část se nacházela za starou synagogou, resp. k ní přímo náležala. Přestavba se uskutečnila roku 1875, lepenkovým zastřešením byla opravena střecha domu za 4200 zlatých

---

⁸⁹ <http://synagogy.euweb.cz>

⁹⁰ http://www.hrady.cz/wnd_show_text.php?tid=28613

z předpokládaných celkových nákladů 4600 zlatých. 2. září byla provizorní synagoga slavnostně otevřena.⁹¹ Tato budova byla a je často skloňováno jako „Pomocná synagoga“, která byla se starou synagogou propojena schodišťovým traktem umožňujícím přístup na jejich galerie. Obě synagogy Židé využívali pro své bohoslužby přibližně do roku 1893, kdy došlo k vysvěcení velké synagogy, poté se transformovaly na školu. Tak fungovala až do období 2. světové války, kdy byla obsazena nacisty a sloužila jako sklad zabaveného židovského majetku. V roce 1945 byla sice obnovena židovská obec, která vynakládala úsilí o udržení synagogy v alespoň stávajícím stavu, což se s ohledem na nesmírně nízký počet navrátilých osob z koncentračních táborů a nástupem komunistického režimu v únoru 1948 nedařilo. Komunistický režim nepodporoval židovství jako takové, které sice nikomu nevadilo, ale finanční podpora těchto památek byla nepřijatelná.⁹²

Na svou obnovu synagoga čekala dlouhých 62 let. Roku 1995 byla sice vyklizena, ale na větší opravy chyběly finance. O rok později se zpřístupnila veřejnosti a příležitostně se zde pořádaly koncerty a výstavy. V roce 1997 se střecha vedlejší pomocné synagogy zřítíla a do současnosti se tak dochovaly pouze obvodové zdi. Zajímavostí je, že kulturní památkou byla synagoga prohlášena až 2. 12. 1998.⁹³ Vlastní částečná rekonstrukce začala až roku 2001, kdy budova dostala alespoň novou střechu a byl opraven svatostánek. Na této opravě se podílelo kromě plzeňské židovské obce také Statutární město Plzeň, Nadace Rudolfa Löwyho a také Nadace 700 let města Plzně.⁹⁴

Roku 2002 vznikl projekt Zahrada vzpomínek, která je zde památkem místním obětem holocaustu. Ve zdech pomocné synagogy bylo postaveno několik dřevěných rámců, v nichž jsou umístěny kameny různých velikostí, na které dobrovolníci napsali jména a data narození plzeňských obětí nacistické genocidy. Kameny také odrážejí tradiční židovský zvyk pokládat na hrob zemřelého kamínky. Déšť však za 11 let učinil mnoho nápisů nečitelných.

---

⁹¹ GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Brno: Židovské nakladatelství, 23. 6. 1939, roč. 1934.

⁹² FIEDLER, Jiří. *Jewish sights of Bohemia and Moravia*. Prague: Sefer, 1991, 224 p.

⁹³ <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?IdReg=162856&Limit=25>

⁹⁴ <http://www.turisturaj.cz/cil/P041>

Díky přispění Evropské unie pokračovala rekonstrukce i v dalších letech, byla získána 40 milionová dotace. Naprosto klíčová je spolupráce plzeňské židovské obce s architekty, restaurátory a památkáři, kdy jsou díky úctyhodné komunikaci zachovány původní prvky doložitelné historickými dokumenty židovské obce. Dokonce byly zakomponovány i původní dochované prvky, zejména se jedná o dřevěný kazetový strop vytvořený z dochovaných kazet. Zároveň se synagou byl renovován i dům Šámes, který je s ní přímo propojen. Šámes byl židovský správce, který se staral o správu a provoz synagogy. Celou rekonstrukci vede plzeňský architekt Jan Soukup, zabývající se rekonstrukcí židovských památek v České republice. Celková rekonstrukce přesáhne časově předpokládané tři roky. Uvádí se, že by v průčelí budovy měly být umístěny židovské hodiny s hebrejskými číslicemi, které jdou pozpátku.⁹⁵ Slavnostní otevření je naplánováno na květen 2014 v rámci Slavností svobody.⁹⁶⁹⁷

5.2. Velká synagoga

Není pochyb o tom, že tato synagoga je jednou z dominant města Plzně. Jedná se o druhou největší synagogu v Evropě a třetí největší na světě.⁹⁸ Nachází se v centru na dnešní adrese Sady Pětatřicátníků 11, toto umístění značí sílu a velikost židovského náboženství ve městě.

15. března 1874 byl na zasedání plzeňské židovské obce jednomyslně přijat návrh na koupi pozemku se zahradou a domem, pravděpodobně se jednalo o hostinec. Rozloha pozemku bez hostince činila 240 čtverečních sáhů, což je zhruba 863 m². Tento pozemek měl být zakoupen pro výstavbu nové synagogy, jelikož stará ani pomocná synagoga již kapacitně nepostačovaly. Parcela číslo 2299 byla zakoupena od pana Františka Prokopa za 39 500 zlatých. Pozemek byl však zatížen zástavním právem podmíněným výstavbou chrámu a to do dvou let. Obci finanční prostředky pro výstavbu scházely a proto se rozhodla pronajmout hostinec na pozemku. Nabídku

---

⁹⁵ Příloha č. 9 - 15

⁹⁶ http://plzen.idnes.cz/oprava-stare-synagogy-v-plzni-dkr-/plzen-zpravy.aspx?c=A130712_104241_plzen-zpravy_pp

⁹⁷ http://plzen.idnes.cz/v-plzni-zacne-oprava-temer-nezname-stare-synagogy-fvx-/plzen-zpravy.aspx?c=A110505_145223_plzen-zpravy_pp

⁹⁸ <http://www.plzen.eu/turista/pamatky-a-turisticke-cile/top-turisticke-cile/velka-synagoga/velka-synagoga.aspx>

na jeho pronájem inzerovala dne 29. října téhož roku v plzeňském tisku, ale i přesto obec zažádala o prodloužení lhůty nutné pro dokončení stavby o pět let, které bylo vyhověno. Před jejím skončením, 12. ledna 1879, byla žádost podána opětovně, tentokrát ji město prodloužilo na osm let. Ještě před uplynutím této lhůty žádá obec znovu, a to roku 1884 na šest let. Městská rada však navrhla obecnímu zastupitelstvu žádost zamítnout pro předčasnost, jelikož stávající lhůta měla uplynout až v únoru 1887. Židovská obec tedy podala další žádost, a to rok před skončením uplynutím této lhůty. Z obsahu žádosti ze 16. dubna 1886 vyplývá, že důvody o prodloužení lhůty jsou prakticky stejné jako v předchozích žádostech – nedostatek financí, proto židovská obec žádala o další prodloužení lhůty o šest let, tj. do 15. února 1893. Městská rada se však usnesla na prodloužení o čtyři roky, a to do roku 1891 s možností dalšího prodloužení. Roku 1887 se městská rada zabývala otázkou míst pro současné majitele ve staré synagoze. Byli buď odškodněni nebo získali příslib míst v synagoze nové, počítalo se s počtem 1236 míst k sezení, z toho 718 pro muže v přízemí a 518 pro ženy na galerii.⁹⁹

Původní návrh nové synagogy byl v severogotickém stylu s předpokládanou výškou věží 65 metrů. Navrhl jej židovský architekt působící toho času ve Vídni, Max Fleischer. Zabýval se návrhy mnoha synagog na našem území. Tento návrh byl údajně schválen, ale následně byl předložen návrh nový. Spekuluje se, že křesťané měli s návrhem problém, jelikož byl až příliš podobný jejich budovám a to nemohli připustit. Další možností byl výběr židovské obce, která na gotickém návrhu netrvala, naopak jiným stylem chtěla poukázat na výjimečnost židovského náboženství. Podstatnou roli hrály ekonomické důvody, předpokládané náklady na výstavbu činily 138 000 zlatých s přibližným odchýlením 5 %. Tento návrh přednesl Fleischer na zasedání židovské obce konané 16. října 1888. Návrh byl doporučen ustanoveným stavebním výborem, který se sešel o den dříve. Předsedou židovské obce byl v této době Markus Sabat.

V konečném návrhu bylo nahrazeno štítové průčelí, pro mne originálnější, v předsednictvu židovské obce však na něj byly velice rozporuplné názory. Vnitřek stavby zůstal netknut, koncept zůstal stejný jako v předchozím návrhu.

---

99 HUDEC, Tomáš. Velká synagoga v Plzni: Pěší zóna: revue pro památkovou péči, archeologii, historii, výtvarné umění a literaturu, č. 9, Plzeň, 2001, str. 30 - 33

„S přihlédnutím k tomu, že architektovi panu Fleischerovi se podařilo najít lepší ideu průčelí tím, že uskutečnil provedení s věžemi, dále že toto průčelí s věžemi, vzhledem ke své impozantnosti, se, co se nákladů týče, neliší od průčelí se štítem, o tři metry vyššího, konečně s ohledem na to, že se výbor pro výstavbu chrámu již jednohlasně vyslovil pro předložené průčelí s věžemi, anulují se usnesení 29/6 o průčelí se štítem a s konečnou platností se přijímá předložené průčelí s věžemi, resp. předložený plán, a ten bude neprodleně postoupen zdejšímu stavebnímu úřadu k povolení stavby.“¹⁰⁰

Dvanáct představených obce hlasovalo pro předložený návrh a dva proti. Již 26. října byly plány doručeny stavební komisi a následně bylo zažádáno o povolení stavby. Překvapivým rozhodnutím bylo odstoupení od konečného návrhu Maxe Fleischera a přijetí návrhu plzeňského architekta Emanuela Klotze, pravděpodobně proto, že Klotzův návrh sice počítal s částkou 190 000 zlatých, ale patrně včetně materiálu a práce na vnitřním interiéru. Možné zdražování ve Fleischerově návrh si obec nemohla dovolit.

2. prosince 1888 byl položen základní kámen, přítomni byli i někteří představení obce, kteří se následně vraceli do chrámu sv. Bartoloměje na bohoslužbu. *„Vzhledem ku vhodné poloze svatyně ve směru východním nezbývalo než vchody umístit po obou stranách. Z ulice lze oběma portály povozem projeti a chrám uvnitř prostranství objeti dokola. Stropní klenba zřízena bude ze silných žeber a ramen železných, ozdobné ploché sloupoví a sloupy podpěrné zhotoveny budou ze žuly. Obě věže jež zároveň tvoří schodiště k jediné galerii. Zevnějšek průčelí i všech stran ostatních napodobovati bude stavbu cihlovou se slabě žlutavým zbarvením. Sedadla budou nákladu 200 000 zlatých, jež samotnou obcí izraelskou uhrazeny budou.“¹⁰¹*

Návrh v Maurském stylu byl vnímán jako protipól křesťanství a Židé na něj byli patřičně hrdí, tak hrdí, že na výstavbu své synagogy sháněli prostředky téměř 20 let. Stavba byla vystavěna z dobrovolných peněz, darů a půjček židovských spolků, byl mezi nimi i spolek Chevra Kadiš. Úvěr ve výši 100 000 zlatých se splatností 33 a půl roku s úrokem 4%, celkové náklady na stavbu činily 141 092 zlatých, tato informace byla nalezena v báni jedné z věží. Na stavbě samotné se

---

100 HUDEC, Tomáš. Velká synagoga v Plzni: Pěší zóna: revue pro památkovou péči, archeologii, historii, výtvarné umění a literaturu, č. 9, Plzeň, 2001, str. 34 odst. 6

¹⁰¹ HUDEC, Tomáš. Velká synagoga v Plzni: Pěší zóna: revue pro památkovou péči, archeologii, historii, výtvarné umění a literaturu, č. 9, Plzeň, 2001, str. 35 odst. 3

podílel, již zmíněný, plzeňský stavitel Emanuel Klotz, který realizoval projekt, a také Rudolf Štech, ten stavbu provedl.

Jako materiál byly použity kamenné kvádry a cihlové zdivo. Věže byly v novém plánu sníženy na 45 metrů. Ve dvoře synagogy byl vystaven patrový rabínský dům v novorománském slohu. Vstup je možný třemi vchody, nad kterými jsou tři okna vyplněná barevnými vitrážemi. Střecha je sedlová, pokrývají ji eternitové červené a bílé desky. Střechy bočních chodeb jsou částečně prosklené, prosklené části tvoří barevné vitráže. Vnitřní výzdoba je v orientálním stylu, chodby jsou inspirovány monumentální novorenesancí, často je výzdoba pozlacená, nechybí ani předsín s umyvadlem k rituálnímu omytí. Hned po vstupu do synagogy spatříme tři velké desky (1883, 1898, 1916), označené spolkem Chevra Kadiš¹⁰², dále zde najdeme kasičky židovských spolků. Na každé straně se nacházejí vstupy do čtyřbokých věží. Po vystoupení po schodišti je již každá z nich osmiboká. V levé věži, z čelního pohledu na synagogu, vyjdeme po pár schodech ke dvojím dveřím. Pravé vedou na balkon/galerii, kde se při bohoslužbách nacházely ženy, vždy odděleny od mužů jak přikazuje Talmud. Odtud jsou vidět varhany, oltář a přírodní motivy zdobící strop. Trojmanuálové varhany byly vystavěny v roce 1890, jejich autory jsou sourozenci Braunerovi, pocházející z Uničova. Pravděpodobně měli přes 30 rejstříků a mají pneumatickou trakturu, která je typově jednou z prvních na našem území. *„Nástroj v sobě skrývá mnoho pozurohodností, bratři Braunerové byli vyhlášení svým novátorstvím, ve svých nástrojích často experimentovali a prosazovali mnoho nových postupů i řešení (právě v těchto varhanách najdeme např. trojboké dřevěné píšťaly, skládané do řady s labií střídavě dopředu a dozadu, cílem byla značná úspora místa i při poměrně široké menzuře).“*¹⁰³ Jsou zdobeny rostlinnými motivy, ornamentálními prvky a Davidovou hvězdou. Umístění varhan je dobře řešeno díky promyšlenému uspořádání vnitřního interiéru, nijak nevyčnívají, nacházejí se nad svatostánkem v přední části hlavní lodi, jejich půdorys je čtvercový o výměře 2,5 x 2,5 m. Varhany jsou chloubou naší synagogy, bohužel nebyly dlouhou dobu používány a jsou nefunkční, částka na opravu je odhadována ve výši 2 milionů

---

¹⁰² „Svaté bratrstvo vykonavatelů skutků milosrdenství“ je židovské pohřební bratrstvo. Jeho členové zabezpečují bez nároku na odměnu všechny rituální a organizační záležitosti související s židovským umíráním a pohřbem.“, NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Bedřich NOSEK, Leo PA VLÁT a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. 1. vyd. Praha: Sefer, 1992, str. 57-58

¹⁰³ <http://homen.vsb.cz/~ber30/texty/varhany/NASTROJE/PLZEN/synagoga.htm> odst. 1

korun, ke které by v budoucnu mělo dojít.¹⁰⁴ V židovství je zakázáno vyobrazovat boha jako člověka, je všude kolem nás a přírodní motivy jej vystihují nejlépe. Vrátime-li se zpět a projdeme-li levými dveřmi, které jsou označeny jako pánské WC, poněkud nešťastné řešení, spatříme po levé straně další dveře za kterými se nachází schodiště. Po částečném výstupu je možné nahlédnout do půdního prostoru s průčelím mezi věžemi, v němž je horní oblouk křížové chrámové klenby. Vystoupáme-li dále až nakonec schodů, spatříme okna s bílo-žlutými vitrážemi, na každém z nich je na vrcholu umístěna Davidova hvězda. Věže sloužily za 2. světové války jako místo pro německé ostřelovače, jelikož je z osmi oken možný výhled na všechny světové strany. Všimáme-li si detailů v interiéru věže, jsou poněkud nešťastně řešeny. Nalezneme zde obyčejné bílé dveře, bílé světelné spínače či žárovkové osvětlení. Když se dobře zahledíme na Desatero na černé desce umístěné nad Davidovou hvězdou na samém vrcholu synagogy, lze zde spatřit tři prohlubně způsobené náboji ze zbraní, uštědřené v 2. světové válce. Na věžích z vnější strany jsou také umístěny piniové šišky připomínající středomořskou flóru.

Přízemí je tvořené trojlodním prostorem, který je obrácený ke schránce na Tóru Aron ha-ko-deš¹⁰⁵ ta je nejcennějším místem v synagoze. Schránka, ve které je Tóra směřuje na východ k Jeruzalému, nachází se uprostřed ve výklenku portálu z mramoru se svazkovými sloupy nesoucí archivoltu s římsou, výklenek má posuvné dveře, které se otvírají mechanicky. Je umístěna v každé synagoze, může mít různou podobu, ale základní principy jsou stejné u všech. Ve velké synagoze ji kryje synagogální opona parochet, prostor je zaklenut baldachýnovou klenbou z umělého kamene a pozlacenými měděnými kopulemi, stěna je osazena deskami s hebrejskými texty. Před Aron ha-kodeš je rabínovo řečníště a dřevěné pódium – bima, ke kterému vedou schodiště mající kované a pozlacené zábradlí. Přípravné prostory se nacházejí po stranách, poznáme je podle zdobených vstupů. Zatočená schodiště po obou stranách vedou k Aron ha-kodeš, na jejich bocích jsou čestné lóže s uzavíratelnými šatnami. Nad celým prostorem visí symbol menory, sedmiramenného židovského svícnu, tento svícen symbolizuje hořící keř, který byl spatřen Mojžíšem na hoře Sinaj a v podobě věčného světla „ner – tamid“ se nachází v každé synagoze. Galerii

---

¹⁰⁴ <http://homen.vsb.cz/~ber30/texty/varhany/NASTROJE/PLZEN/synagoga.htm>

¹⁰⁵ Aron-ha-kodeš neboli Svatá schránka, někdy svatostánek, vždy obsahuje svítek Tóry. Její prapůvod pochází, jak jsem již zmiňovala, z Archy úmluvy uložené v první svatyni a následně v chrámu v Jeruzalémě

podpírají osmiboké sloupy, v patře podpírají klenby sloupy hladké. Zimní modlitebnu nalezneme v západní části synagogy.

Roku 1893 proběhlo slavnostní otevření synagogy. 2. ledna 1908 se Klotz v synagoze oběsil, pravděpodobně kvůli zadlužení. Od roku 1920 fungovala v synagoze elektřina. Budova sloužila pro židovské bohoslužby až do 2. světové války, záměr nacistů byl jasný, stavbu zničit, což se později jevilo jako nerozumné, a to hned z několika důvodů. První byla její poloha mezi domy a druhá nedostatek prostoru pro uskladnění zabaveného majetku po Židech, který se v místě i prodával Němcům. V druhé polovině války se v synagoze šily uniformy. Budova byla z vnějšku nacisty lehce „poupřavená“ např. nechali osekát Davidovu hvězdu na průčelí synagogy.¹⁰⁶

Válkou utrpěla synagoga rozsáhlé škody, na jejichž nápravu neměli plzeňští Židé dostatečné finance, a vzhledem ke svému počtu se scházeli ve Smetanových sadech. V roce 1992 byla synagoga prohlášena za kulturní památku. Byla také využívána pro různé účely, aby peníze za její užívání mohly být použity na její opravu, která proběhla roku 1995 a trvala čtyři roky, rozpočet činil 66 milionů korun. Začátkem února 1998 byla za přítomnosti významných osobností nejen židovského světa - velvyslance Izraele Raphaela Gvira, českého velvyslance v Izraeli J. Šnajdra, členů české vlády, zástupců světového židovského kongresu, tehdejšího primátora Plzně Z. Proseka a posledního žijícího člena nejstarší židovské organizace na světě Fredem Hahnem, slavnostně znovuotevřena čtením Tóry zemským rabínem Karolem Sidonem.¹⁰⁷

Od roku 2011 probírá velká rekonstrukce naší synagogy, jedním z důvodů je její kvalitní reprezentace v roce 2015, který je pro Plzeň rokem hlavního města kultury. Nejprve byly opraveny drobné niance na čelní fasádě a obou věžích za příspěvní dotace města ve výši 300 000 korun. Oprava průčelí s kopulí vyšla na 1,2 milionu.¹⁰⁸ V roce 2011 se zrekonstruovaly také vstupní dveře. Výměnu střechy,

---

¹⁰⁶ ČERNÁ, Petra. *Velká synagoga v Plzni*. Masarykova univerzita. Bakalářská práce. Vedoucí práce PhDr. Jiří Kroupa CSc. 2010, str. 15 odst. 2

¹⁰⁷ ŠPIRKOVÁ, Věra. *Velká synagoga v Plzni*. Vyd. 1. Plzeň: Fraus, c2002. Památky (Fraus).

¹⁰⁸ <http://www.propamatky.info/cs/zpravodajstvi/plzensky-kraj/zpravy-z-regionu/za-desitky-milionu-korun-se-opravuji-obe-plzenske-synagogy/723/>

do které zatéká by měla hradit židovská obec. Oprava tedy závisí na tom, zda získá dostatek finančních prostředků. Bohužel firma, která zajišťovala rekonstrukci v roce 1994, zkrachovala a sedmdesátiletou záruka na střechu nemá kdo dodržet.¹⁰⁹ Z vlastních zdrojů a peněz z projektu Hudba v synagogách Plzeňského kraje opravila obec také schránku na Tóru. V březnu roku 2012 se objevily útoky na synagogu, několikrát byly poškozeny vstupní dveře, pravděpodobně prohozením kamene jejich skleněnou výplní. Podle paní Štixové byl takový útok naposledy v době „porevoluční“ rekonstrukce.¹¹⁰

V současné době neslouží velká synagoga k modlitbám, ty se údajně konají v sídle židovské obce ve Smetanových sadech. Velká synagoga slouží jako koncertní sál díky svému genius loci a výborné akustice a nabízí vskutku nevšední zážitky.¹¹¹

---

¹⁰⁹ http://plzen.idnes.cz/plzenskou-synagogu-ceka-oprava-aby-v-roce-2015-zdobila-mesto-kultury-1dv-/plzen-zpravy.aspx?c=A 110811_125457_plzen-zpravy_alt

¹¹⁰ http://plzen.idnes.cz/velka-synagoga-je-terce-m-vandalu-kameny-uz-nekolikat-rozbili-dvere-11s-/plzen-zpravy.aspx?c=A 120326_092215_plzen-zpravy_pp

¹¹¹ Příloha č. 16 - 20

6. Židovské hřbitovy v Plzni

„Židé vždy preferovali pohřbívání do suché půdy a přáli si budovat své hřbitovy mimo sídliště, aby minimalizovali nebezpečí znečištění členů obce při narušení hrobů. Orientace hrobů na ose východ – západ je viditelná na náhrobcích směřovaných k východu, tedy k Jeruzalému. Usilovali o to, aby místa pro hřbitovy byla klidným a bezpečným místem odpočinku předků, a současně poskytovala prostor pro pohřby dalších generací věřících. Zároveň byli vždy vystaveni množství limitů souvisejících nejen s pohřbíváním. Antisemitsky smýšlející okolí omezovalo Židy v koupi pozemků, povolování, výstavbě, provozování a rozšiřování pohřebišť. Nenávratné škody způsobila také likvidace našich nejstarších židovských hřbitovů v souvislosti s rozvojem velkých měst nebo s výbuchy antisemitismu. Kromě toho představovala majoritní křesťanská společnost nebezpečí jiného druhu znesvěcování hrobů. O čemž nás informují příběhy vyplývající z nerovného postavení Židů na univerzitách, kde pokud vůbec Židé směli studovat, museli dodávat těla pro pitvy na lékařských fakultách, což nezřídka vedlo právě k znesvěcování židovských hřbitovů.“¹¹²

V ortodoxních židovských komunitách byl přísně zakázán pohřeb žehem, který byl od dvacátých let v neortodoxních komunitách oblíben i přesto, že Tóra příkazuje pohřeb do země. Některé rakve se nechávají pootvřené, aby se naplnil verš z Genesis¹¹³: „Prachem jsi a v prach se navrátíš“.¹¹⁴

---

¹¹² VYSKOČIL, Roman. *Pohřební rity a rituály v judaismu, antropologická analýza v českých zemích*. Masarykova univerzita. Diplomová práce. Vedoucí práce prof. Ph Dr. Jaroslav Malina, DrSc. 2009, str. 17

¹¹³ Genesis – První kniha Mojžíšova

¹¹⁴ Genesis 3:19 V potu tváře budeš jíst svůj chléb, dokud se nevrátíš do země, neboť z ní pocházíš

6.1. Skvrňanský hřbitov

Na pozemku Plzeňského výstaviště, dnešní nákupní středisko Plaza, mezi ulicemi Pobřežní, Jízdecká a Přemyslova, byl v roce 2006 povinnými archeologickými výzkumy nalezen středověký židovský hřbitov. Ředitel Západočeského muzeu řekl, že je zde dochovaný důkaz o tom, že roku 1432 plzeňská židovská obec koupila pozemek v části Skvrňanského předměstí pro zřízení židovského hřbitova, a to za 12 kop Pražských grošů.¹¹⁵ V místě bylo odkryto 19 hrobových jam umístěných do šterkopískového podloží, u koster nalezených na tomto hřbitově, byl proveden rozbor kostí, který prokázal věk osob do 6 let, nepotvrdilo se zde však, že židovským zvykem bylo pohřbívání dětí na okraj pohřebiště. Tento nález vyvolal velký zájem jak u židovských obcí ČR tak v zahraničí. Hřbitov „pod Plazou“ je nejstarším židovským hřbitovem v Plzni. Místo nálezu navštívilo již několik rabínů včetně pražského rabína Karola Sidona. O výjimečnosti nálezů psal i zahraniční tisk.¹¹⁶ Spekuluje se, že hřbitov zasahoval až k řece Mži, to se nepodařilo zcela potvrdit, jelikož nebyl povolen odkryt těchto míst, která byla následně prozkoumána jen sondou.¹¹⁷

Investor nákupního centra byl izraelského původu a další postup konzultoval jak s představiteli Plzně, tak židovskou obcí. Nepřipouštěl však opožděný termín výstavby budovy a navrhoval nález přikrýt železobetonovou deskou, která by sloužila jako základ stavby a pozůstatky hřbitova by tak nebyly nikterak poškozeny. Bohužel se změnil investor nákupního centra na francouzského a slíbená deska na podstavcích, která by hřbitov překryla zde není. Pro mě je nepochopitelný fakt, že na dodržení příslibu netrvalo ani město a odmítlo jej řešit.¹¹⁸ Předpokládaný zánik hřbitova je spojen s vyhnáním Židů z města „na věčné časy“. Toto privilegium Plzeň obdržela roku 1504, do tohoto roku je počet členů židovské komunity druhým největší po

---

¹¹⁵ STRNAD, Josef. *Nejstarší místopis Plzně do válek husitských*, Sborník městského historického musea v Plzni 1, 1909, str. 82

¹¹⁶ <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/nalez-zidovskeho-hrbitova-v-plzni-zabrzdil-stavbu-za-vic-nez-milardu-korun>

¹¹⁷ Příloha 21

¹¹⁸ Informace z plzeňské židovské obce

Praze. Privilegium je uplatněno roku 1533 a současně s ním zaniká i synagoga.¹¹⁹ Na místě hřbitova vzniká o pár let později hospodářský dvůr.

6.2. Lochotínský hřbitov

Druhý nejstarší židovský hřbitov v Plzni se nachází na Lochotíně, v blízkosti vysokoškolské koleje, východně od Lidické ulice, pod parcelárním číslem 11638. Byl založen roku 1856 a pohřbívalo se na něm do roku 1898, kdy byl otevřen nový židovský hřbitov v Rokycanské ulici. Do té doby se na lochotínském židovském hřbitově nacházely stovky hrobů. Až do nástupu komunismu byl hřbitov o rozloze 2376 m² zcela bez údržby a chátral, dokonce byl devastován. V 80. letech minulého století byl objeven úřady a pár let před revolucí komunisté nechali strhnout bránu i s hrobníkovým domem. Naprosto nedůstojnou likvidaci hřbitova korunovalo zahrnutí hrobů do rokle pomocí buldozerů, patrně za hřbitovem, z pohledu od dnešní vstupní branky.¹²⁰

Dnes je pozemek veden jako hřbitov v katastrálním území Plzeň-město a opět je majetkem plzeňské židovské obce. Po dlouhodobém chátrání a devastací ze zbylých devíti hrobů zůstaly nepoškozené jen tři z nich. Nejedná se o běžnou devastaci, způsobenou nechtěným pohybem způsobujícím poškození, nýbrž o úmyslné poškození nesoucí známky antisemitismu. Je zde nezpochybnitelný úmysl náhrobky poškodit za pomoci prostředků, bez kterých by k poškození takového rozsahu nemohlo dojít, to potvrzuje i pamětní deska.¹²¹ Pozemek je od roku 2011 ohrazen prkennou hradbou po celém obvodu hřbitova se vstupní branou na které je umístěna dřevěná Davidova hvězda

Na hřbitově se nachází památník rodiny Fürthových. Z informací od paní Štixové jsem se dozvěděla, že rodina, žijící v USA, kontaktovala plzeňskou židovskou obec, že zde má pochované příbuzné a chtěla by zde umístit památník, který si nechala vyrobit v Anglii. Fürthovi byli významnými podnikateli, J. Fürth vlastnil v Plzni papírnu v místě dnešního autobusového nádraží, původem byli ze Sušice a proslavili se výrobou sirek. Pomník je čtyřboký, z lesklého kamene,

---

¹¹⁹ SCHIEBL, Jaroslav. *Židé v Plzni od založení města až do roku 1820*.

¹²⁰ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1446811>

¹²¹ Příloha 22 - 23

pozlaceným písmem je zde v anglickém jazyce „*Postaveno v blízkosti hrobu jeho ženy a dcery k 100. výročí smrti jeho otce, na přání jeho syna Emila, který zemřel v exilu a jeho přáním bylo, aby jeho popel byl umístěn v hrobu jeho rodičů. Na památku jejich dětí, které zemřely v nedospělém věku v Sušici a jejich dalších dětí. Na památku jejich vnuků, kteří zemřeli v boji v 1. světové válce a jejich pravnučky. Na památku Jindřichových předků ze Sušice. Na památku jejich vnuků a jejich rodin, kteří zemřeli během holocaustu.*“¹²² V současnosti kontaktovaly židovskou obec další rodiny, které zde mají pochovány příbuzné a rádi by uctili jejich památku.

6.3. Hřbitov v Rokycanské ulici

Jak již bylo zmíněno, nejmladší židovský hřbitov se nachází ve východní části města Plzně v Rokycanské ulici. Jeho vznik je datován k roku 1898 se zánikem Lochotínského židovského hřbitova a pohřbívá se v něm dodnes. Toho času se v těchto místech katastrálně nacházela obec Doubravka. Součástí hřbitova byla i kaple nacházející se v blízkosti vstupní brány, jejím autorem byl architekt Josef Farkač.¹²³ Kaple se bohužel nedochovala, její zboření se datuje k roku 1989. Po 2. světové válce zde bylo pohřbeno 18 zpopelněných obětí genocidy.¹²⁴ Představitelé židovské obce před několika lety s hrůzou zjistili, že pozemek, na kterém se hřbitov nachází není jejich majetkem, proto se snažili s městem vyjednat jeho prodej. Plzeň vstřícně nabídla prodej pozemku za symbolickou 1 korunu s tím, že pokud by obec pozemek prodávala, bude mít město předkupní právo. Po hřbitově jsou umístěny lavičky a nachází se zde nespočet stromů, které udržují hřbitovní atmosféru. Bohužel, v nejbližší době bude pokáceno 48 stromů, které vlivem špatného počasí a stárí hroby poškozují. Rozbité hroby opravuje židovská obec ze svého rozpočtu, jelikož převážná část zde pochovaných již nemá nikoho, kdo by se o hrob staral. Bohužel, přidělený rozpočet židovské obce v současnosti činí 300 000 Kč ročně, dříve byl 1 mil. 400 000 Kč ročně, a proto se židovská obec snaží shánět prostředky z jiných zdrojů.

---

¹²² Nápis umístěný na památníku rodiny Fürthových, umístěný na Lochotínském židovském hřbitově v Plzni

¹²³ Josef Farkač se byl architektem, narodil se v Praze a zemřel v Plzni, za svého života se podílel na významných stavbách, patří mezi ně synagoga ve Dvoře Králové a v našem městě spolupracoval s Rudolfem Štechem a Mikolášem Alšem na svatbě Plzeňských obytných domů, navrhl také detaily plzeňské pošty a podílel se také na stavbě společenského pivovaru Prior. <http://abart-full.artarchiv.cz/osoby.php?IDosoby=50979>

¹²⁴ FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě* Praha, 1992, str. 132

Tudíž je tato situace, týkající se oprav náhrobků, z dlouhodobého hlediska nepřijatelná. Na tomto hřbitově si můžeme všimnout na mnoha hrobech malých kamínků, ty se obecně nacházejí na židovských hrobech po celém světě. Udržují starou Izraelskou tradici, kdy byly židovské hroby zavaleny velkými kameny, aby nelákaly zvěř a byly tak věčné. To stvrzuje i fakt, že na rozdíl od křesťanství se na jednom místě, po zániku hrobu, nepochovává další osoba. Na hroby se nenosily ani květiny, ale zprvu velké a později malé kameny. V případě, že by byl hřbitov přeplněn a jeho místo by nebylo možné rozšířit, navezla by se na zaniklé hroby zemina a nebožtík by byl pohřben v navezené zemině. Na hřbitově se nachází typické náhrobky deskového typu, většinou z černého kamene, zapuštěné kolmo do země. Jejich zdobení je různorodé a s vývojem se měnilo. Nachází se zde masivní rodinné hrobky se zlatým zdobením, ale i jednoduché náhrobky s vytlačenými písmeny. Po levé straně hřbitova, z pohledu od vstupní brány, se nacházejí hroby dětí, což potvrzuje již zmíněný dávný zvyk. Hlavní cestu hřbitova lemují hustě osázené stromy a pár laviček. Travnina mezi hroby často přechází do mechu ve kterém, mezi koncem léta a podzimem roste nezvykle velké množství hub. Vždy když je na hřbitově vidím napadnou mě jediná dvě slova „byla válka“. Projdeme-li hřbitov podél ohrazení vpravo dojdeme k památníku obětí Holocaustu z roku 1951, Na kamenné knize umístěné na středu v přední části památníku je napsáno oběma jazyky (česky i hebrejsky) „Nezabiješ!“.¹²⁵ Na každé straně bočních sloupků je zlatá Davidova hvězda a uprostřed vystoupí písmena z šedého kamene popisující hrůzu holocaustu a uctění památky obětí 2. světové války.¹²⁶

---

¹²⁵ „Nezabiješ!“ je jedním z božích přikázání desatera, také se jedná o slavný pastýřský list ukrajinského řecko katolického metropolity Šeptyckého z roku 1942, který se staví proti nacistickým zvěrstvům a vyzývá věřící, aby pomáhali Židům.
<http://www.babylon.com/definition/Nezabiješ!/Czech>

¹²⁶ Příloha 24 - 25

7. Právní předpisy v oblasti památkové péče

Ochrana památek je státem zaručeným právem, zachovávajícím naše kulturní dědictví jako nedílnou součást historického bohatství naší země. Ochranu spatřuji jak v aktivním vytváření či přetváření nového tak v pasivní ochraně. Tyto aspekty v sobě zahrnují neoddělitelnou složku mnoha činitelů, které s nimi přímo souvisí. Mám na mysli zejména ochranu přírody a ochranu životního prostředí, které jsou státem zajišťovány prostřednictvím veřejné politiky státu. Pro ni jsou klíčové vzájemné vztahy, komunikace a postoje těchto dílčích prvků i přes jejich odlišné priority. Je zcela nepochybné, že ani jedna složka by nedokázala samostatně pracovat v důsledku několika odvětvového propojení. Ne ve všech oblastech je na ochranu kladen stejný důraz, prakticky ten největší je zaměřen na oblasti památkových ochranných pásem od kterých postupuje rozšiřující mírnější formou.

Hlavní náplní památkové péče je činnost, kterou orgány veřejné správy a organizace k tomu pověřené zajišťují ochranu kulturních památek. Za kulturní památky jsou považovány ty, které jsou obsaženy v § 2 v zákoně o státní památkové péči.

„(1) Za kulturní památky podle tohoto zákona prohlašuje Ministerstvo kultury České republiky (dále jen „ministerstvo kultury“) nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory,

- a) které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické,*
- b) které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem.“¹²⁷*

---

¹²⁷ Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů

7.1. Historický vývoj památkové péče

Již v minulosti se objevovaly první známky ochrany kulturního dědictví, a to v podobě sběratelství. Jeho doložitelným obdobím bylo období renesance, kdy se objevovalo u vzdělaných a vysoce postavených skupin lidí, kteří svoji pozornost upínali na vybraná významná díla malířů a sochařů a jejich sbírky odrážely prestiž a výši postavení rodiny. Nežádoucí, tedy nemoderní kulturní movitá i nemovitá díla byla bez okolků ničena.

V době osvícenství s nárůstem vzdělanosti, díky Marii Terezii, vznikla mimo jiné i vědní disciplína „Dějiny umění“, která dala prostor pro rozvoj znalostí v této oblasti. Potřeba zajistit kulturní dědictví jednotlivým státům jimi samými se objevila v době Velké francouzské revoluce, což stvrdil císařský patent z roku 1850, který nařídil rozdělení památek pod ochranu státu a příslušného ministerstva, toho času Ministerstva pro obchod, průmysl a veřejné stavby. Zároveň patent zřizoval Centrální komisi pro výzkum a zachování stavitelských památek, ta je považována za prvopočátek památkové péče. Součástí komise byli „konzervátoři“, kteří hromadili informace o jednotlivých památkách a informovali o případném ohrožení či možných rizicích. V tomto období se začaly archivovat stavební plány kulturních památek. Od roku 1859 byla Centrální komise pod patronátem Ministerstva kultury a v pozdějších letech zaopatřovala i movité památky. Fungovala až do roku 1911, kdy ji nahradil Státní památkový úřad. *„Díky synergickému působení všech těchto dějinných činitelů došlo během 1. poloviny 19. století téměř současně ke dvěma vzájemně souvisejícím jevům: vytváří se institucionálně a někde i legislativně zakotvená státní ochrana památek (v rakouském soustátí a Centrální komise pro průzkum a uchování stavebních a uměleckých památek ve Vídni, 1850) a dobová architektonická a umělecká tvorba se dobrovolně zřekla úsilí o sobě vlastní styl či sloh. Nastala půl století trvající éra historismu a stylových revivalů (neogotika, neorenesance, později i neobaroko a v závěru 19. století stylový eklektismus).“¹²⁸* V 19. století se objevily dva směry ochraňující památky, jeden z nich kladl důraz na následnou péči v podobě očišťování a přestaveb a druhý na péči preventivní údržby. U nás převládal směr první a to až do 20. století. V tomto období nastupují secesní díla a modernismus

---

¹²⁸ <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/historie-a-principy-pamatkove-pece/>, odst. 4

v oblasti památkové péče, ta se zaměřuje na uchování kulturních odkazů směrem do budoucna a touha po uchovávání je silnější víc než kdy dřív. Pomocí moderních metod byly památky prozkoumávány a individuálně zajišťovány. Vznikaly nové vědní obory zaměřující se na koncepci památkové péče pracující a vytvářející vědecko-historické poznatky přínosné pro budoucí výzkumy. Některé metody používající chemické látky však mnohé památky poškodily. Tento přístup se ukázal jako nepřijatelný a výzkum se navrátil zpět k historickým tvarům. Tyto dva směry, konzervační a syntetický, se střetávaly až do období 2. pol. 20. století, kdy došlo k užití současně s důrazem na individuální přístup. Jedná se o tzv. metodický pluralismus.¹²⁹

Do vzniku Československé republiky platily pro různé oblasti země odlišné stavební řády. „*Tato právní úprava mimo jiné zakládala povinnost obcí vytvářet pro své územní obvody regulační a zastavovací plány, resp. plány polohy, které určovaly základní limity využití území jako je zastavitelnost, výška střešní římsy, uliční čáru a ty byly závazné při povolování jednotlivých staveb.*“¹³⁰ Řády se vztahovaly k danému území. V této podobě byly účinné až do nástupu totalitního režimu, který roku 1949 přinesl zákon o územním plánování a výstavbě obcí, závazný pro celé území státu.¹³¹ Průlom nastal za První republiky, kdy byla zřízena Státní regulační komise¹³² pro Prahu, která částečně zastavila demolice historických staveb. V období komunismu byly památky radikálně selektovány a nežádoucí z nich byly v lepší případě využívány k jiným než původním účelům či opomíjeny, v horším případě byly demolovány, příkladem je židovský hřbitov v Plzni na Lochoťíně. K 1. 1. 1952 se transformovaly Státní památkové úřady na Památkové ústavy a památková péče byla delegována na krajské národní výbory, podřízené Ministerstvu kultury.¹³³

K přeměně památkové péče došlo až na základě zákona o kulturních památkách¹³⁴, který ve svém obsahu promítal doposud získané poznatky včetně zásad ochrany památek a jejich údržby. Tento zákon byl revolučním, ale neobsahoval žádné

---

¹²⁹ <http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/historie-a-principy-pamatkove-pece/>

¹³⁰ PETŘÍKOVÁ, Olga. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*. Vyd. 1. Pardubice, 2013, str. 7 odst.1

¹³¹ Zákon č. 280/1949 Sb., o územním plánování a výstavbě obcí

¹³² Zákon č. 22/1920 Sb., o zřízení státní regulační komise pro hlavní město Prahu s okolím

¹³³ Nařízení vlády č. 112/1953 Sb., o reorganizaci státní památkové péče

¹³⁴ Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách

sankce, což považují za problematické a nešťastné. Jediným možným opatřením byla pravomoc krajského národního výboru odejmout památku nebo zakázat s ní jakkoliv disponovat, to pouze za předpokladu jejího krajního ohrožení a nebyla-li památka majetkem státu. O třicet let později nabyl účinnosti zákon o státní památkové péči¹³⁵, který byl přesnější s ohledem na vývoj na našem území. Zákon přesně určil, které památky jsou ze strany státu chápány jako kulturní a proč je jejich ochrana nezbytná stejně tak jako jejich evidence v Ústředním seznamu kulturních památek. Byly zřízeny nové instituce ochraňující zájem státu na péči o kulturní bohatství, primárně mezi ně patří památková inspekce podřízená Ministerstvu kultury. Tento zákon oproti předešlému zákonu o kulturních památkách již obsahoval sankce. Zákon o státní památkové péči byl několikrát novelizován pro vádějícími předpisy.¹³⁶

7.2. Mezinárodní smlouvy závazné pro Českou republiku

Pro Českou republiku jsou závazné vyhlášené mezinárodní smlouvy k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas, Česká republika je jimi vázána a proto jsou implementovány do našeho právního řádu. Pokud je mezinárodní smlouva v rozporu, změní se nebo zruší náš právní předpis.¹³⁷ Mezinárodní smlouvy musí být vždy řádně zveřejněny ve Sbírce mezinárodních smluv, zveřejňování je upraveno zákonem.¹³⁸ Mezinárodní smlouvy lze rozdělit do dvou kategorií, z nichž první se týká mezinárodních smluv, které jsou pro Českou republiku přímo závazné, byly ratifikovány parlamentem a zveřejněny ve Sbírce mezinárodních smluv ČR, do které řadíme Úmluvu o ochraně architektonického dědictví Evropy, Evropskou úmluvu o krajíně, Úmluvu o ochraně archeologického dědictví Evropy, Druhý protokol k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků a ozbrojeného konfliktu. Druhá kategorie obsahuje smlouvy zveřejněné ve Sbírce zákonů, jsou jimi Úmluva o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu včetně jejího Protokolu. Úmluva o opatřeních zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví

---

¹³⁵ Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

¹³⁶ <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/odbor-pamatkove-pece/pamatkova-pece-v-cr-18035/>

¹³⁷ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, čl. 10

¹³⁸ Zákon č. 309/1999 Sb., o sbírce zákonů a Sbírce mezinárodních smluv, § 5

kulturních statků, Úmluva o ochraně světového kulturního dědictví a přírodního dědictví.¹³⁹

Následujících sedm Úmluv bylo ratifikováno Parlamentem České republiky. Již v roce 1957 byla vládou schválena Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokol k této úmluvě¹⁴⁰, úmluva byla předložena na konferenci v Haagu na popud Organizace spojených národů. „Haagská úmluva“ ve svých sedmi hlavách v obecné rovině přesně definuje pojmy, které úzce souvisejí s ochranou a zabezpečením. V užším slova smyslu zavazuje státy, které ke smlouvě přistoupily k vymícení rozkrádání kulturního bohatství a v období válečného stavu bude každý voják respektovat kulturu všech národů, což si v praxi nedovedu příliš představit, vzhledem k tomu, že válečný stav zpravidla zasahuje do základního lidského práva – práva na život a jsou porušována práva na suverenitu státu. Považuji za nereálnou aplikaci tohoto ustanovení v praxi, přestože by na něj byl kladen teoretický důraz v mírovém období. Úmluva dále ustanovuje zvláštní ochranu související s ochranou památek, které budou zapsány do mezinárodního rejstříku těchto památek, v období jejich ohrožení by byly ze země vyvezeny a byla jim zaručena ochrana. Součástí úmluvy je prováděcí řád, který, podle čl. 20, určuje ve čtyřech hlavách, způsob, kterými jsou jednotlivá ustanovení vykonávána. Úmluva také upravuje, v čl. 36, rozpory s ostatními mezinárodními smlouvami států.¹⁴¹ V prvním protokolu úmluvy se všechny státy zavazují k dodržování zachování kulturních statků země se kterou by případně vedla válečný konflikt, dále se zavazují

---

¹³⁹ PETŘÍKOVÁ, Olga. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*. Vyd. 1. Pardubice, 2013, str. 17 – 22

¹⁴⁰ Vyhláška ministra zahraničních věcí ČR, č. 94/1958 Sb., o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní

¹⁴¹ Vztah k dřívějším úmluvám

(1) Ve vztazích mezi mocnostmi, které jsou vázány Haagskými úmluvami o zákonech a zvyklostech pozemní války (IV) a o bombardování námořními silami v době války (IX) - ať již jde o úmluvy ze dne 29. července 1899 nebo o úmluvy ze dne 18. října 1907 - a které jsou smluvními stranami této Úmluvy, doplní tato Úmluva výše uvedenou Úmluvu (IX) a Řád připojený k výše uvedené Úmluvě (IV) a nahradí znak určený v článku 5 výše uvedené Úmluvy (IX) znakovým určeným v článku 16 této Úmluvy v případech, ve kterých tato Úmluva a její Prováděcí řád stanoví používání tohoto poznávacího znaku.

(2) Ve vztazích mezi mocnostmi, které jsou vázány Washingtonským paktem ze dne 15. dubna 1935 na ochranu uměleckých a vědeckých zařízení a historických památek (Paktem Roerichovým) a které jsou smluvními stranami této Úmluvy, doplní tato Úmluva Pakt Roerichův a nahradí poznávací vlnku určenou v článku III Paktu znakovým určeným v článku 16 této Úmluvy v případech, ve kterých tato Úmluva a její Prováděcí řád stanoví používání tohoto poznávacího znaku., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní, č. 94/1958 Sb.

k tomu, že nebudou kulturní bohatství země vyvážet a pokud v rámci jejich ochrany byl tento vývoz nutný musí jej v době míru bezodkladně vrátit. 8. září 2007 vstoupil v platnost druhý Protokol k Haagské úmluvě, který byl reakcí na vývoj a nutnost upřesnění a zlepšení některých ustanovení. Důraz klade na kulturní dědictví, které je bezvýhradně významné. Protokol také přesně vymezuje trestní sankce v případě jeho závažného porušení.

V roce 1970 byla na pařížském zasedání Organizace spojených národů přijata Úmluva o opatřeních zákazu a zamezení nedovoleného dovozu a vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků¹⁴², pro ČSR vstoupila v platnost 14. května 1977, smyslem této smlouvy nejen pro naši zemi bylo dosáhnout zachování povědomí o původu kulturních památek a snahy je v této zemi udržet a zabránit jejich nelegálnímu vývozu, úkolem každého státu, který ke smlouvě přistoupil je zajistit regulaci vývozu a šířit zákaz o nelegálním vývozu kulturních památek ze země bez patřičného povolení. Tato úmluva také přesně definuje základní pojmy klíčové pro oblast památkové péče a poukazuje na nutnost existence takového aparátu, který v každém státě zajistí pomocí svých orgánů ochranu svého kulturního dědictví.

Československá federativní republika přistoupila dne 15. 11. 1990 k Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví publikované pod č. 159/1991 Sb., kterou následně převzala Česká republika, po svém vzniku právním nástupnictvím. Tato úmluva je již rozšířena o ochranu přírodního bohatství. *„Za účelem zajištění účinných a aktuálních opatření na ochranu, zachování a prezentování kulturního a přírodního dědictví nacházejícího se na území smluvních států bude do té míry, jak to bude možné a odpovídající, usilovat každá smluvní strana o přijetí všeobecné politiky zaměřené na posílení úlohy kulturního a přírodního dědictví v životě společnosti, o vytvoření služeb na ochranu, zachování a prezentování kulturního a přírodního dědictví, o rozvinutí vědeckých a technických studií (...)*¹⁴³ V rámci Úmluvy se ustanovil „Výbor pro světové dědictví“ pod patronátem UNESCO¹⁴⁴ ochraňující přírodní a kulturní dědictví, každý

---

142 Úmluva o opatřeních zákazu a zamezení nedovoleného dovozu a vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků, č. 15/1980 Sb.

143 PETŘÍKOVÁ, Olga. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, str. 22 odst. 3

144 OSN pro výchovu, vědu a kulturu

stát Úmluvy předložil soupis kulturního a přírodního bohatství své země, který bude doplňován do seznamu vedeným výborem. Výbor je oprávněn spolupracovat s vládními i nevládními organizacemi, s cílem zachování mezinárodní spolupráce.

Za architektonické památky považuje Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy¹⁴⁵ památky, především budovy svým vzhledem a významem přínosné pro kulturní bohatství země, ale také místa jimiž dílo člověk v souznění přírody vytvořila homogenní celek pozoruhodný pro svoji jedinečnost, originalitu a vědecký význam. Jsou zde důkladně popsány architektonické postupy pro ochranu těchto památek. Podstatou této úmluvy je důkladná podpora rozvoje a ochrany architektonického bohatství v podobně příspěvků a podílení se na činnostech souvisejících s péčí na všech úrovních souvisejících s údržbou měst a vesnic. Dohled nad dodržováním úmluvy provádí Výbor expertů, který nechala vytvořit Rada Evropy.

Další chronologicky následují úmluvou je Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy, která je platná pro ČR od 23. září 2000, hlavní podstatou této listiny je ochránit archeologické dědictví¹⁴⁶ tam, kde chráněno nikterak není, také se snaží přimět státy k propagaci významnosti tohoto historicky cenného bohatství, jehož cílem je zabránit poškození artefaktů v důsledku neznalosti či nepozornosti či úmyslném ničení, které je třeba důsledně a bez výjimky trestat. Dále úmluva rozvíjí postupy, podle kterých je třeba se řídit v případě odhalení archeologického pozůstatku byť by zde bylo pouhé podezření, že se o takový úkaz jedná.

O čtyři roky později, 1. března 2004, vstoupila pro Českou republiku v platnost Evropská úmluva o krajině.¹⁴⁷ „Hlavním cílem Úmluvy je zajistit ochranu jednotlivých typů evropské krajiny. Její význam spočívá v tom, že ukládá povinnost vytvářet a realizovat ohleduplné a z hlediska charakteru krajiny udržitelné krajinné politiky, a to za účasti veřejnosti a místních a regionálních úřadů, a dále pak zohledňovat charakter krajiny při formování politik územního rozvoje, urbánního

---

¹⁴⁵ Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy, č. 99/2000Sb.

¹⁴⁶ „Do archeologického dědictví se zahrnují stavby, konstrukce, skupiny budov, zastavěná území, movité objekty, památky dalšího druhu a také je jejich související prostředí nacházející se jak na souši, tak pod vodou.“, <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/archeologie/ochrana-archeologickeho-dedictvi-18052/> odst. 2

¹⁴⁷ Evropská úmluva o krajině č.13/2005 Sb. mezinárodních smluv

*plánování a jiných sektorálních či intersektorálních politik.*¹⁴⁸ Ochrana přírody je nedílnou součástí politiky moderního světa včetně principů obsažených v této úmluvě, které jsou současně vynucovány.

Z nařízení Rady o vývozu kulturních statků¹⁴⁹ vyplývá, že je Česká republika zavázána striktně dohlížet na kontroly při exportu mimo země Evropské unie, stejně tak jako u předchozích smluv je třeba mít k tomuto vývozu kulturních statků zvláštní povolení, udělované na žádost. Kontroly jsou zpravidla prováděny na území států, které vně hraničí s nečlenskými státy EU. Při procesu povolení a celního prohlášení je důležitá bezprostřední mezinárodní spolupráce, kterou Úmluva vyžaduje.

7.3. Platná právní úprava památkové péče v České republice

V České republice je stěžejním právním předpisem v oblasti památkové ochrany zákon o státní památkové péči¹⁵⁰, který vychází z mezinárodních smluv jimiž je Česká republika vázána a v podobně vnitrostátního předpisu zajišťuje ochranu kulturního bohatství naší země.

Význam památkové péče potvrzují ústavní zákony, právní předpisy nejvyšší právní síly, které vymezují klíčové myšlenky, jimiž určují zvyklosti pro jednotlivé právní oblasti v obecné rovině „(...) jako součást rodiny evropských a světových demokracií, odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství, odhodláni řídit se všemi osvědčenými principy právního státu (...)“.¹⁵¹ Článek 35 LZPS¹⁵² konstitutivně ukládá zákaz poškození kulturního i přírodního bohatství při uplatňování svých státem zaručených práv a svobod. Ochrana památek považují za veřejný zájem. Z judikatury Nejvyššího správního soudu vyplývá že právě veřejným zájmem je prohlášení statku za kulturní památku podle zákona o státní památkové péči. S tím v obecnější rovině souvisí mnoho dalších ustanovení.

¹⁴⁸ http://www.mzp.cz/cz/evropska_umlouva_o_krajine_smlouva, odst. 1

¹⁴⁹ Nařízení Rady ES č. 3911/92/EHS, o vývozu kulturních statků

¹⁵⁰ Zákon o státní památkové péči, zákon č. 20/1987 Sb.

¹⁵¹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Preambule

¹⁵² Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Jak jsem již zmínila, stěžejním zákonem pro právní úpravu památkové péče je zákon o státní památkové péči vedle kterého stojí další zákony přímo upravující tuto oblast. Radíme mezi ně zákon o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty¹⁵³, které, podle mého názoru, dostatečně vnitrostátně rozvíjí Pařížskou úmluvu z roku 1970. Na výše zmíněný zákon navazuje zákon o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků¹⁵⁴, který ve svém § 2 definuje kulturní statek také jako nedílnou součást kulturního bohatství, vymezuje mj. orgány zabývající se navrácením těchto statků a případnými sankcemi za porušení tohoto zákona. S vývozem přímo souvisí také zákon o vývozu některých kulturních statků z celního území Evropského společenství¹⁵⁵, který stanovuje příslušnými orgány pro řešení této problematiky ministerstvo kultury a ministerstvo vnitra jako ústřední orgány. Zákon o některých druzích podpory kultury stanovuje podmínky pro poskytování příspěvků, vypůjčení a pojištění kulturní památek pro všestranné účely, převážně vědecké, vymezené jako „veřejné kulturní služby“.¹⁵⁶ Dále považuji za stěžejní zákony: zákon o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy¹⁵⁷ a následně správní řád¹⁵⁸, který je zásadním právním předpisem určujícím oblast příslušnosti orgánů, pravomoc těchto orgánů a účastní řízení. Tyto zákony považuji za stěžejní přímo upravující předpisy, vztahující se k památkové péči.

S úpravou památkové péče souvisejí také předpisy, které se jí netýkají přímo. Jsou jimi zákony: o obcích, o krajích, o posuzování vlivů na životní prostředí, o svobodném přístupu k informacím, o ochraně osobních údajů, o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, soudní řád správní či občanský zákoník.

Další právní úpravou, která se věnuje památkové péči jsou Nařízení vlády ČR, tyto podzákoné právní předpisy mají nižší právní sílu než zákony, jejichž výhodou je míra abstraktnosti a obecnosti. Výhodou nařízení je i rychlost při jeho vydávání,

---

¹⁵³ Zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty

¹⁵⁴ Zákon č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků

¹⁵⁵ Zákon č. 214/2002 Sb., o vývozu některých kulturních statků z celního území Evropského společenství

¹⁵⁶ Zákon č. 203/2006 Sb., zákon o některých druzích podpory kultury

¹⁵⁷ Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy

¹⁵⁸ Zákon č. 500/2004 Sb., Správní řád

pokaždé je nutné ověřit zákonnost tohoto ustanovení. Vládních nařízení týkajících se památkové péče je v současnosti 18¹⁵⁹, za nejdůležitější považují: Nařízení vlády o prohlášení území historických jader měst Kolína, Plzně, Lipníku nad Bečvou za památkové rezervace¹⁶⁰ „*Hranice území rezervace v Plzni vychází na severovýchodním okraji historického jádra u pěšího podchodu pod přeložkou komunikace č. I/5 v Sadech 5. května, vede dále směrem po vnější uliční čáře zástavby ulice Pallovy, na východní straně Křížkových a Šafaříkových sadů až k Charkovskému nábreží, pokračuje po uliční čáře zástavby na jižní straně Kopeckého a Smetanových sadů, přechází ulice I. máje a Leninovu, vede po západní straně Nejedlého sadů, odkud se po jihozápadní vnitřní hraně silničního nájezdu vrací jižní hranou komunikace č. I/5 v Sadech 5. května k výchozímu bodu.*“¹⁶¹ Nařízení vlády o prohlášení některých kulturních památek¹⁶², Nařízení vlády o prohlášení území historického jádra města Františkovy Lázně a územní pevnosti Terezín za památkovou rezervaci¹⁶³ přesné vymezení pevnosti Terezín se nachází v příloze č. 2 tohoto zákona. Neopominutelné je také Nařízení vlády o prohlášení území ucelených částí vybraných měst a obcí s dochovanými soubory lidové architektury za památkové rezervace.¹⁶⁴ Nařízení vlády o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky¹⁶⁵ a Nařízení vlády kterým se upravuje součinnost orgánů státní správy s obcemi při zajišťování povinností obcí podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

Dalšími právními předpisy upravující památkovou péči jsou vyhlášky ministerstev – ústředních správních orgánů. V tomto případě vyhlášky Ministerstva kultury. Vyhláška je právním předpisem nižší právní síly, která je vždy vydávána na základě zákona jako jeho prováděcí předpis. K jejímu vydání je nutné zmocnění subjektů tedy ministerstev. V současnosti je v České republice 42 platných vyhlášek

---

¹⁵⁹ <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/legislativa/pravni-predpisy-z-oblasti-pamatkove-pece-18039/>

¹⁶⁰ Nařízení vlády č. 66/1971 Sb. o prohlášení území historických jader měst Kolína, Plzně, Brna, Lipníku nad Bečvou za památkové rezervace

¹⁶¹ Nařízení vlády č. 66/1971 Sb. o prohlášení území historických jader měst Kolína, Plzně, Brna, Lipníku nad Bečvou za památkové rezervace, příloha odst. 2

¹⁶² Nařízení vlády č. 55/1989 Sb. o prohlášení některých kulturních památek

¹⁶³ Nařízení vlády o prohlášení území historického jádra města Františkovy Lázně a územní pevnosti Terezín za památkovou rezervaci č. 443/1992 Sb.

¹⁶⁴ Nařízení vlády o prohlášení území ucelených částí vybraných měst a obcí s dochovanými soubory lidové architektury za památkové rezervace č. 127/1995 Sb.

¹⁶⁵ Nařízení vlády č. 147/1999 Sb., o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky

ministerstva kultury týkajících se památkové péče. Část vyhlášek prohlašuje za památkové rezervace historické části měst prostřednictvím výnosů příslušného ministerstva. Nutno podotknout, že před účinností zákona o státní památkové péči, prohlašovalo ministerstvo kultury památkové rezervace prostřednictvím těchto výnosů nikoliv vyhlášek, které upravoval předchozí zákon o kulturních památkách.¹⁶⁶ Za zásadní považují vyhlášku Ministerstva kultury o prohlášení území s historickým prostředím ve vybraných obcích a jejich částech za památkové zóny a určení podmínek pro jejich ochranu.¹⁶⁷ Na Plzeňsku byly za takovou obec prohlášeny Lochovice. Další neopominutelná vyhláška Ministerstva kultury se týká obsahu a náležitosti plánu území s archeologickými nálezy.¹⁶⁸ Stěžejní vyhláškou je také vyhláška Ministerstva kultury, kterou se stanoví náležitosti a obsah plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón.¹⁶⁹

Vybraná judikatura soudů je zahrnuta v následující podkapitole zákona o státní památkové péči.

7.3.1 Zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb.

„Péče státu o kulturní památky (dále jen "státní památková péče") zahrnuje činnosti, opatření a rozhodnutí, jimiž orgány a odborná organizace státní památkové péče (§ 25 až 32) v souladu se společenskými potřebami zabezpečují zachování, ochranu, zpřístupňování a vhodné společenské uplatnění kulturních památek. Ostatní orgány státní správy, a jiné organizace spolupracují v oboru své působnosti s orgány a odbornou organizací státní památkové péče a pomáhají jim při plnění jejich úkolů.“¹⁷⁰ Zákon o státní památkové péči je stěžejní zákon v oblasti památkové péče, který byl přijat dne 30. března 1987 Českou národní radou, od tohoto roku prošel téměř dvěma desítkami novelizací. „V obecné části důvodové zprávy k zákonu, bylo konstatováno, že tehdy bylo 20,3 % kulturních památek v osobním vlastnictví občanů

---

¹⁶⁶ Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, § 4 odst. 1

¹⁶⁷ Vyhláška Ministerstva kultury ČR č. 413/2004 Sb. o prohlášení území s historickým prostředím ve vybraných obcích a jejich částech za památkové zóny a určení podmínek pro jejich ochranu

¹⁶⁸ Vyhláška Ministerstva kultury ČR č. 187/2007 Sb., o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky

¹⁶⁹ Vyhláška Ministerstva kultury ČR č. 420/2008 Sb., kterou se stanoví náležitosti a obsah plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón

¹⁷⁰ Zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, § 1 odst. 2

a 17,6 % kulturních památek tehdy bylo ve vlastnictví církví a náboženských společností.¹⁷¹

Zákon je rozdělen na šest částí.

V první části zákona „Základní ustanovení“, je zakotveno v § 1 – 8 vymezení zásadních pojmů a úprava postupů prohlašování a rušení památek za kulturní památky. V době, ve které byl tento zákon přijat, nebyla dostatečně upravena právní oblast životního prostředí a ochrany přírody. I přesto tvoří nemovité památky její nedílnou součást a navzájem se ovlivňují. S ohledem na dobrou strukturu správních orgánů, tento zákon již neobsahuje zmínku o krajských národních výborech, které rozhodovaly v případě pochybností, zda se o kulturní památku jedná či ne. V této části je také často zmiňován pojem věc, který zde není přímo rozveden, proto jej považují, jako věc v právním smyslu, tedy předmět či sílu sloužící lidské potřebě. Co se týče prohlašování věcí za kulturní památky v § 3 tohoto zákona, až do roku 2005 se na úpravu těchto postupů nevztahoval správní řád a postup nebyl ani nijak procesně upraven. Zlom nastal až ve zmíněném roce nálezem Ústavního soudu¹⁷², díky kterému se na toto řízení začal vztahovat Správní řád. Z judikatury Nejvyššího správního soudu¹⁷³ vyplývá, že prohlášení za kulturní památku se nepovažuje za omezení vlastnického práva ze strany státu. V § 4 je poměrně neurčitě zmíněna nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa, kterou mají rozvést vládní nařízení ČR. Co se týče památkových rezervací, které jsou prohlašovány prostřednictvím vládního nařízení, spatřuji nejasnost v odkazu na budoucí úpravu nikoliv tu již stávající. Je zde ustanoveno, že se na vlastníky nemovitostí, které nejsou kulturními památkami, může vztahovat úprava, jako by takovými památkami byly, což považuji za přímý zásah do vlastnických práv osob. „Menší počet kulturních památek“ je dalším neurčitým spojením v následujícím § 6. Kulturní památky jsou zapisovány podle § 7 do Ústředního seznamu kulturních památek, z praxe je však obecně známá jeho nepřehlednost a nepřesné informace. Vzhledem k tomu, že v ustanovení chybí sankce, není vlastník, který je povinen nahlašovat změny

---

¹⁷¹ VARHANÍK, Jiří. *Zákon o státní památkové péči komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, c2011, online (ASPI), část první, § 1 odst. 1 bod 3

¹⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 26. dubna 2005 ve věci návrhu na zrušení ustanovení § 44 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v části vyjádřené výrazem "3"

¹⁷³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu 5 A 48/2002

zpravidla ve 30 denní lhůtě nijak postižen, proto tento seznam neplní účel, kvůli kterému byl zřízen a to k právní jistotě vlastníků kulturních památek.

Ve druhé části tohoto zákona, § 9 – 20, je upravena péče o kulturní památky, zejména jejich ochrana a povinnosti vlastníků i správních orgánů což úzce souvisí s jeho pátou částí, která vymezuje sankce za porušení těchto podmínek. Bohužel, jak jsem již zmínila, nejsou sankcemi postihována všechna porušení stanovených povinností, což je neopominutelnou mezerou tohoto zákona. Podle úvodního paragrafu této části jsou konkretizovány povinnosti vlastníků a dalších osob, konkretizujících zejména v § 35 odst. 3 LZPS podle kterého nikdo nesmí ohrožovat kulturní památky, proto je nutností při sebemenší zásahu byť formou opravy, musí být dbáno na co nejmenší poškození této památky, úzce souvisí s § 10 tohoto zákona, obsahuje postup, který stanoví předchozí § 9. Rozhodnutí o kulturních památkách jsou vydávána okresními úřady s rozšířenou působností, co se týče národních kulturních památek jsou oprávněny vydávat rozhodnutí o opatřeních úřady krajské. Správní orgány rozhodují o opatřeních na základě správního uvážení.¹⁷⁴ § 13 ustanovuje, že každý vlastník národní kulturní památky je povinen v případě prodeje prvotně nabídnout tuto památku Ministerstvu kultury. Poněkud chaoticky působí ustanovení § 14, kdy se hovoří o obnově kulturních památek a následně povinnostech správních orgánů, opět je zde nejasná řada slovních spojení. Vlastník nemovité kulturní památky je oprávněn žádat příslušný úřad o příspěvek na zachování a obnovu své nemovitosti, § 16. Pokud by podle následujícího § 17 chtěl vlastník svoji nemovitou kulturní památku nebo národní kulturní památku prodat, potřeboval by souhlas nejen krajského úřadu, ale i vyjádření odborné organizace státní památkové péče. Částečně omezována jsou práva vlastníků kulturních památek v § 19 díky povinnosti poskytnout památku pro účely vědeckých výzkumů, pořizování dokumentací nebo dokonce dočasného přenechání památky k užívání nebo ji zapůjčit do zahraničí, § 20.

Část třetí, § 21 – 24, se zabývá archeologickými výzkumy a nálezy. Archeologické dědictví je nejméně prozkoumanou oblastí našeho kulturního dědictví a k jeho zkoumání je oprávněn Archeologický ústav Akademie věd ČR, která má pro

---

¹⁷⁴ Rozsudek Vrchního soudu v Praze 7 A 165/94

zkoumání potřebné předpoklady, stěžejním je zejména odborná kvalifikace. Dále upravuje uznávání odborné kvalifikace uchazečů pro provádění archeologických výzkumů, tyto výzkumy mohou provádět i jiné organizace k tomu oprávněné.¹⁷⁵ Co se týče archeologických nálezů, jsou považovány za pozůstatky života člověka zachovávané se zpravidla pod zemí, a to od počátku jeho vývoje, § 23 odst. 1. Nálezy jsou majetkem příslušného kraje.

V části čtvrté se zákon zaměřuje na orgány a organizace státní památkové péče. V § 26 je podrobněji zpracována činnost Ministerstva kultury a v následujících paragrafech Památková Inspekce, Celní úřady, Kraj v samostatné působnosti, Obecní úřad obce s rozšířenou působností, Obec, Komise státní památkové péče, konzervátor státní památkové péče, zpravodajové státní památkové péče a Odborná organizace státní památkové péče. V prvostupňovém řízení rozhodují zpravidla obecní úřady s rozšířenou působností a ve stupni druhém úřady krajské. Pokud rozhodují v prvním stupni krajské úřady je druhým stupněm Ministerstvo kultury. To je považováno za ústřední orgán státní památkové péče. Dohlíží na činnost Národního památkového ústavu i ostatních dílčích orgánů. Co se týče památkové inspekce vnímám ji jako velmi potřebný institut, který má v rámci své činnosti, vykonávané kvalifikovanými odborníky, zabránit nezákonným zásahům do kulturního dědictví. Funkci celních úřadů vykonávají místně příslušné orgány. Hlavní náplní celních úřadů je kontrola vývozu kulturních památek z ČR a zajištění potřebné dokumentace, kterou vedou v evidenci. V § 28 jsou vytyčeny pravomoci krajského úřadu v rámci přenesené působnosti, které jsou zejména dozorovací a rozhodovací. Kdežto kraj v samostatné působnosti ve spolupráci s Ministerstvem kultury schvaluje plány a programy koncepcí na podporu památkové péče. Obdobně jako u krajského úřadu rozhoduje obec s rozšířenou působností, jako prvoinstanční orgán, do jehož pravomoci patří dozorovat a rozhodovat. Obec především pečuje o kulturní památky na svém katastrálním území, veškeré zásady týkající se jejich celistvosti musí konzultovat s příslušnými orgány, sama není oprávněna provádět jakékoliv zásahy. Odborná organizace státní památkové péče, jako samostatná právnická osoba, zajišťuje veškerou odbornou činnost v tomto oboru, její snahou je utřídění všech záměrů týkajících se této oblasti, a proto je oprávněna, se souhlasem Ministerstva kultury,

---

¹⁷⁵ Usnesení Vrchního soudu v Praze 5 A 8/2000

zřizovat další odborná pracoviště. Tato odborná organizace je nazývána Národním památkovým ústavem, který má celostátní působnost. Jeho organizační struktura se skládá z Územních odborných pracovišť, Územní památkové správy a z Generálního ředitelství. Tento ústav prostřednictvím těchto orgánů zajišťuje činnost rozvoje a výzkumu, metodickou, odbornou, vědeckou i publikační činnost.¹⁷⁶

Jak jsem již poznamenala, v části páté se zákon zabývá opatřením při porušování povinností, jedná se o tzv. správní trestání. Tato část obsahuje dvě podkapitoly, které blíže rozvádějí sankce u právnických osob, u fyzických osob při výkonu podnikání a přestupky. Jejím obsahem jsou skutkové podstaty správních deliktů a procesní ustanovení stran správního řízení. Správní delikty osob řeší obecní úřady s rozšířenou působností a jsou proto logicky kompetentní k ukládání sankcí, které se podle § 36 řídí v zásadě principem přiměřenosti s ohledem na závažnost v podobě úmyslu a rozsahu způsobené škody. Pokud by bylo poškození záměrné, osoba by tedy věděla, že porušuje (památkový) zákon a přesto konala, jednalo by se o hrubé porušení, které by bylo k tíži této osobě.¹⁷⁷ Od § 39 jsou vymezeny správní delikty, resp. přestupky. Stěžejním pramenem. Přestupků je zákon o přestupcích¹⁷⁸, přestupkem chápeme protiprávní čin a sankce jsou následkem tohoto činu. V této části zákona je uvedeno, že pokud není možné užít tohoto zákona, použije se subsidiárně správní řád, který jinak podpůrnou funkci.

Šestá část zákona o státní památkové péči obsahuje společná a závěrečná ustanovení. Vzhledem k tomu, že tento zákon při zmiňování předchozí úpravy více nekonkretizuje, předpokládá se, že odkazuje na zákon o kulturních památkách.¹⁷⁹ Každý nový zákon, který nahrazuje předchozí, musí brát zřetel na jeho obsah a zahrnout ho do svého. Je třeba výslovně stanovit, které předpisy se ruší, mění a které zůstávají nadále v platnosti. Důležitým poznatkem je obsah zvláštní části důvodové části k předchozímu zákonu – o kulturních památkách, který říká, že kulturním znakem památky je především její nenahraditelnost. Při aplikaci zákona o státní památkové péči je nutné pracovat i s jinými právními předpisy.

---

¹⁷⁶ PETRÍKOVÁ, Olga. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*. Vyd. 1.

Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013, str. 102 - 118

¹⁷⁷ Rozsudek Krajského soudu v Plzni 57 Ca 50/2009

¹⁷⁸ Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

¹⁷⁹ Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách

Závěr

Ochranu kulturního bohatství vnímám jako nedílnou součást bohatství celého města, kraje, země i světa, jelikož dílčí ochrana tvoří základní prvek, který společně s ostatními vytváří komplexní ochranu kulturního bohatství nejen našeho národa, ale i celého světa. Je nutné si uvědomit, že tyto hmotné i nehmotné statky tvoří historii, doprovází tedy skutečné historické události a dovedou zodpovědět mnoho otázek. Bohužel, zvykem bývalých režimů bylo vždy ničit pozůstatky režimů předešlých. Ničení budov, strhávání soch či prodej těchto vzácností nikoliv pro jejich historickou hodnotu, ale zpravidla kvůli materiálu, ze kterého byly vyrobeny. Domnívám se, že naše generace je těmito událostmi zasažena velmi mírně a o to víc považuji za nutné je neustále připomínat dalším generacím již od narození, vštěpovat jim, že je třeba vážit si kulturního bohatství, chránit jej a uchovat ho dále pro další generace, aby i ony měly tu možnost dozvědět se a na vlastní oči vidět krásy naší země a práci našich předků, díky které si budou moci lépe představit historické souvislosti. I naše generace bude jednou historií a proto je ochrana památek dnešního moderního světa nesmírně významná – je třeba uchovat i naši historii.

V návaznosti na tyto skutečnosti považuji za stěžejní vyjádřit se ke krutostem spáchaným za 2. světové války, kdy nacistické Německo spáchalo nejhorší možné zločiny v rámci genocidy a následně holocaustu. Během této války zemřelo v krutých nelidských podmínkách na 6 milionů Židů. Ti, kteří zacházení nacistů přežili, nebyli nikdy pochopeni. Předchozí události je ovlivnily na celý život, mnozí z nich přišli o rodinu i o majetek. Nikdo z nás si nedovede představit bolest, kterou jim 2. světová válka způsobila. Bohužel rychle zapomínáme, což považuji za zásadní pochybení v oblasti výchovy a vzdělání. Každý z nás by měl tyto události znát a v přiměřené formě si je připomínat. Jedině tak můžeme zabránit tomu, aby se historie znovu opakovala, současně tak uctíme památku a vzdáme hold, těm jejichž osud si zaslouží zůstat v povědomí navždy.

Hlavním cílem mojí práce bylo zmíněné události přiblížit nejprve v první kapitole věnované rozsáhlé historii, do které byly záměrně zakomponovány poznatky z oblasti práva, stěžejní právní předpisy a prvky dobové architektury. V následující

kapitole jsem namátkově vybrala některé židovské památky v našem kraji a ve čtvrté kapitole jsem podrobně rozebrala židovské kulturní bohatství města Plzně. Nedílnou součástí tohoto tématu bylo vymezení právních předpisů týkajících se památkové péče v přiměřeném rozsahu v kapitole sedm. Cíl svojí diplomové práce považuji za splněný.

Resume

The protection of cultural wealth, I perceive as an integral part of wealth of the whole city, region, country and the whole world, as the partial protection is the basic element, which with other elements create complex protection of cultural wealth not only to our city, but also to whole world.

It's necessary to realize, that these tangible and intangible assets create history. Thus they accompany real historical events and can answer many questions about the history. Unfortunately the habit of past regimes always was to destroy relics of the previous regimes. Demolition of buildings, statues whether selling those not for the historical value, but usually for the materials they were created of. I suppose that our generation is touched by these events very slightly and so I consider more needs to continually remind these to the next generations from their birth. To teach them it's necessary to esteem cultural wealth, to protect it and keep it for the next generations, so even the next generations would have the possibility to learn and see for themselves the beauties of our country, work of their ancestors, thanks which the next generations will be able to better imagine historical background. Also our generation will one day become a history and so the protection of the monuments of today's modern world is enormously important – it's necessary to keep even our history.

Follow up to these facts, I consider as main, to express to the cruelties committed during World War II, when Nazi Germany committed the worse possible crimes in the context of genocide and subsequently the holocaust. During this war 6 millions of Jews died in inhuman conditions. Those who survived the Nazi treatment, were never understood, previous events have influenced them for rest of their lives. Many of them lost their families and properties. None of us can even imagine the pain which WWII caused to these people. Unfortunately we very fast forget these events, which I personally consider as the major misconduct of today's education. Each of us should know these events and in adequate form should remind them, it's the only way how not repeat the history again and also it's the way to honor the memory of those, whose destiny deserves to be kept in our memories forever.

The main goal of my work was to describe mentioned events foremost in first chapter dedicated to extensive history, into which I put in a knowledge of the law sphere, the main legislation and elements of contemporary architecture. In following chapter I selected at random some of the Jewish monuments from our region and in fourth chapter I analyzed to a detail Jewish cultural wealth of city of Pilsen. Integral part of this topic was to define legislation concern to historic preservation in adequate range in chapter seven. The goal of my dissertation I consider as accomplished.

Seznam použité literatury, právních předpisů a internetových zdrojů

Použitá literatura

Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-718-7013-7.

BUDIL, Ivo T. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. 1. vyd. V Plzni, 2013?, 1 CD ROM. ISBN 978-80-261-0206-9.

FIEDLER, Jiří. *Jewish sights of Bohemia and Moravia*. Prague: Sefer, 1991, 224 p. ISBN 80-900-8950-X.

FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě* Praha, 1992, 200 s. ISBN 80-900-8951-8.

GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Brno: Židovské nakladatelství, 23.6.1939, roč. 1934.

HAIŠMAN a Petr SOKOL. *Toulky zaniklou Plzní: po zapomenutých místech a stavbách*. Vyd. 1. V Plzni: Starý most, 2010, 127 s. ISBN 978-80-87338-06-3.

JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Vyd. 2. [i.e. vyd. 3.]. Překlad Věra Lamperová, Jan Lamper. Praha: Rozmluvy, 591 s. ISBN 978-80-85336-93-1.

NEWMAN, Ja'akov, Gavri'el SIVAN, Bedřich NOSEK, Leo PAVLÁT a Daniel ZISS. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. 1. vyd. Praha: Sefer, 1992, 285 s. Judaika. ISBN 80-900-8953-4.

NOSEK, Bedřich. *Židé v českých zemích. 10. až 20. století*. Praha: Victoria Publishing, 1994, 18 s. ISBN 80-718-7040-4.

PETŘÍKOVÁ, Olga. *Legislativní analýza právních předpisů v oblasti památkové péče*. Vyd. 1. Pardubice, 2013, 177 s. ISBN 978-80-7395-741-4.

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd.* Praha: Sefer, 702 s. ISBN 80-859-2433-1.

ROZKOŠNÁ, Blanka a Pavel JAKUBEC. *Židovské památky Čech: historie a památky židovského osídlení Čech = Jewish monuments in Bohemia : history and monuments of the Jewish settlement in Bohemia*. 1. vyd. Brno: ERA, 2004. ISBN 80-865-1764-0.

ŠPIRKOVÁ, Věra. *Židovská komunita v Plzni*. V Domažlicích : Nakl. Českého lesa , 2000. ISBN 80-861-2514-9.

ŠPIRKOVÁ, Věra. *Velká synagoga v Plzni*. Vyd. 1. Plzeň: Fraus, c2002. Památky (Fraus). ISBN 80-723-8194-6.

VARHANÍK, Jiří. *Zákon o státní památkové péči komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika , c2011, 1161 p. ISBN 978-807-3576-592.

VEČEŘOVÁ, Petra. *Židovské památky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2009, 293 s., [24] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7376-142-4.

ZÍDEK, Martin. *Zákon o státní památkové péči a jeho prováděcí předpisy s komentářem*. 1.vyd. Praha: ABF - Arch, 244 s. ISBN 80-869-0510-1.

Archivní prameny, články, kvalifikační práce a jiné

ČERNÁ, Petra. *Velká synagoga v Plzni*. Masarykova univerzita. Bakalářská práce. Vedoucí práce PhDr. Jiří Kroupa CSc. 2010.

HUDEC, Tomáš. *Velká synagoga v Plzni: Pěší zóna: revue pro památkovou péči, archeologii, historii, výtvarné umění a literaturu*, č. 9, Plzeň, 2001.

Plzeňské listy. Plzeň, 1980/1981.č. 15. nečíslované stránky.

SCHIEBL, Jaroslav. *Židé v Plzni od založení města až do roku 1820*.

STRNAD, Josef. *Nejstarší místopis Plzně do válek husitských*, Sborník městského historického musea v Plzni 1, 1909.

VYSKOČIL, Roman. *Pohřební rity a rituály v judaismu, antropologická analýza v českých zemích*. Masarykova univerzita. Diplomová práce. Vedoucí práce prof. PhDr. Jaroslav Malina, DrSc. 2009.

Židé dějiny jednoho národa: Exodus, Diaspora, Stigma, Davidova hvězda, Sijón. Německo: Dokumentární seriál, 2007.

Použité právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 280/1949 Sb., o územním plánování a výstavbě obcí

Zákon č. 88/1920 Sb., o zřízení státní regulační komise pro hlavní město Prahu s okolím, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách

Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 309/1999 Sb., o sbírce zákonů a Sbírce mezinárodních smluv, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 214/2002 Sb., o vývozu některých kulturních statků z celního území Evropského společenství, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 203/2006 Sb., zákon o některých druzích podpory kultury

Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy

Zákon č. 500/2004 Sb., Správní řád

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

Zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty

Zákon č. 101/2001 Sb., o navrácení nezákonně vyvezených kulturních statků

Prosincová ústava 1867:

Říšský zákon č.141/1867, o říšském zastupitelstvu

Říšský zákon č.142/1867, o všeobecných právech státních občanů

Říšský zákon č.143/1867, o říšském soudu

Říšský zákon č.144/1867, o moci soudcovské

Říšský zákon č.145/1867, o moci vládní a výkonné

Říšský zákon č.146/1867, o společných záležitostech

Úmluva o opatřeních zákazu a zamezení nedovoleného dovozu a vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků, č. 15/1980 Sb.

Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy, č. 99/2000Sb.

Evropská úmluva o krajině č. 13/2005 Sb. mezinárodních smluv

Nářízení Rady ES č. 3911/92/EHS o vývozu kulturních statků

Nářízení vlády č. 112/1953 Sb., o reorganizaci státní památkové péče

Nářízení vlády č. 54/1989 Sb., o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky

Nařízení vlády č. 66/1971 Sb., o prohlášení území historických jader měst Kolína, Plzně, Brna, Lipniku nad Bečvou za památkové rezervace

Nařízení vlády č. 55/1989 Sb., o prohlášení některých kulturních památek

Nařízení vlády č. 443/1992 Sb., o prohlášení území historického jádra města Františkovy Lázně a územní pevnosti Terezín za památkovou rezervaci

Nařízení vlády č. 127/1995 Sb., o prohlášení území ucelených částí vybraných měst a obcí s dochovanými soubory lidové architektury za památkové rezervace

Nařízení vlády č. 147/1999 Sb., o prohlášení a zrušení prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky

Vyhláška Ministerstva kultury ČR č. 413/2004 Sb., Vyhláška o prohlášení území s historickým prostředím ve vybraných obcích a jejich částech za památkové zóny a určení podmínek pro jejich ochranu

Vyhláška Ministerstva kultury ČR č. 187/2007 Sb., o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky

Vyhláška Ministerstva kultury ČR č. 420/2008 Sb., kterou se stanoví náležitosti a obsah plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón

Vyhláška ministra zahraničních věcí ČR, č. 94/1958 Sb., o Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokolu k ní

Použité internetové zdroje

<http://abart-full.artarchiv.cz>

<http://www.babylon.com>

<http://www.demografie.info>

<http://www.deportal.cz>

<http://www.druhasvetova.estranky.cz>

<http://embassies.gov.il>

<http://encyklopedie.vseved.cz>

<http://www.edejiny.cz>

<http://www.fzo.cz>

<http://www.golem-trading.cz>
<http://www.holocaust.cz>
<http://homen.vsb.cz>
<http://www.hrady.cz>
<http://www.ius-wiki.eu>
<http://www.jewfaq.org>
<http://www.jewishmuseum.cz>
<http://www.jewish-route.eu>
<http://leccos.com>
<http://www.literarky.cz>
<http://www.mkcr.cz>
<http://www.moderni-dejiny.cz>
<http://monumnet.npu.cz>
<http://www.mzv.cz>
<http://www.novanobilitas.eu>
<http://www.npu.cz>
<http://olser.cz>
<http://pamatky.kehilaprag.cz>
<http://www.plzen.eu>
<http://plzen.idnes.cz>
<http://www.propamatky.info>
<http://www.radio.cz>
<http://rokcanyhomepage.ic.cz>
<http://www.romea.cz>
<http://www.rozhlas.cz>

<http://www.sagit.cz>

<http://www.svihov.cz>

<http://synagogy.euweb.cz>

<http://www.turisturaj.cz>

<http://cs.wikipedia.org>

<http://www.zanikleobce.cz>

<http://www.zasvobodu.cz>

Přílohy

Č.1 Židovský dům na rohu Solní a Sedláčkovy ulice (fotografie autorky)

Č. 2 Erb Joachima Poppera (převzato z <http://www.novanobilitas.eu/rod/popper>)

Č. 3 Seznam židovských advokátů v Plzni v období 2. světové války (převzato z [http://www.deportal.cz/dat.htm?id=59&list_param\[from\]=40&last=1&cond\[search\]=&cond\[start_with\]=](http://www.deportal.cz/dat.htm?id=59&list_param[from]=40&last=1&cond[search]=&cond[start_with]=))

Kolik bylo židovských advokátních kanceláří v Plzni a kteří arijstější advokáti tyto židovské kanceláře zastupují.

Advokátní komora v Praze zastavila usnesením ze dne 15. března výkon advokacie advokátům nearijského původu. Aby klientela zastavených kanceláří neutrpěla tímto opatřením právní újmy, byli usnesením výboru advokátní komory ustanoveni arijstější advokáti, kteří až do likvidace nearijské advokátní kanceláře musí zastupovati. Pro informaci veřejnosti podáváme přehled zastavených kanceláří a jejich substitutů v Plzni.

Zastavená kancelář:	Substitut:
Dr. Adler Hanuš	Dr. Černý Miloslav
" Bienenfeld Ervin	" Woitsch Alexandr
" Bleyer Vilém	" Boček Jiří
" Bloch Alois Hugo	" Ráž Josef
" Bloch Jan	" Kreisinger Josef
" Eidlitz Bedřich	" Krška Jindřich
" Ekstein Karel	" Švígler Vladimír
" Fantl Artur	" Křepinský Karel
" Fuchs Josef	" Černý Miloslav
" Herschmann Bedř.	" dosud neurčen
" Herz Armin	" Pexidr Karel
" Hutter Max	" Břejcha František
" Jelínek Richard	" Bárta Vlastimil
" Klein Josef	" Kreisinger Josef
" Klein Otto	" Uhlíř Jindřich
" Klug Vilém	" Bezděka Luděk
" Kornfeld Arpad	" Mandl Vladimír
" Lederer Heřman	" Ladíková Josefa
" Massarek Leo	" Wopršálek Vlad.
" Münz Arnošt	" Pavlík Eduard
" Riedl Bedřich	" Hegner Josef
" Riedlová Gertruda	" Hegner Josef
" Rudník Adolf	" Hochman Josef
" Schulhof Hugo	" Šimana Jaroslav
" Singer Arnold	" Křepinský Karel
" Stadler Karel	" Pompe Ludvík
" Stadler Pavel	" Pompe Ludvík
" Stein Hanuš	" Graf Leo
" Stein Rudolf	" Panuš František
" Strauss Vítězslav	" Brandejs Jan
" Tanzer Josef	" Rada Václav
" Taussig Bedřich	" Liška Matěj
" Waldstein Rudolf	" Liebl Josef

Č. 4 Sokolovna ve Štruncových Sadech (převzato z <http://plzensky.denik.cz/galerie/sokolovna-struncovy-sady-120724.html?mm=3907992>)

Č. 5 Rokycanský židovský hřbitov (fotografie autorky)

Č. 6 Synagoga v Oseku na Rokycansku (převzato z <http://www.obecosek.cz/fotografie/osek-a-okoli/>)

Synagoga

Č. 7 Osecký židovský hřbitov (převzato z <http://pamatky.kehilaprag.cz/node/434>)

Č. 8 Náhrobek na starém židovském hřbitově ve Švihově (fotografie MUDr. Kateřiny Hružové, udělen souhlas k užití)

Č. 9 Stará synagoga a židovská škola, západní průčelí, 19. stol. (fotografie je majetkem plzeňské židovské obce)

Č. 10 Stará synagoga před rekonstrukcí, pohled na okno s vitráží (fotografie MUDr. Kateřiny Hružové)

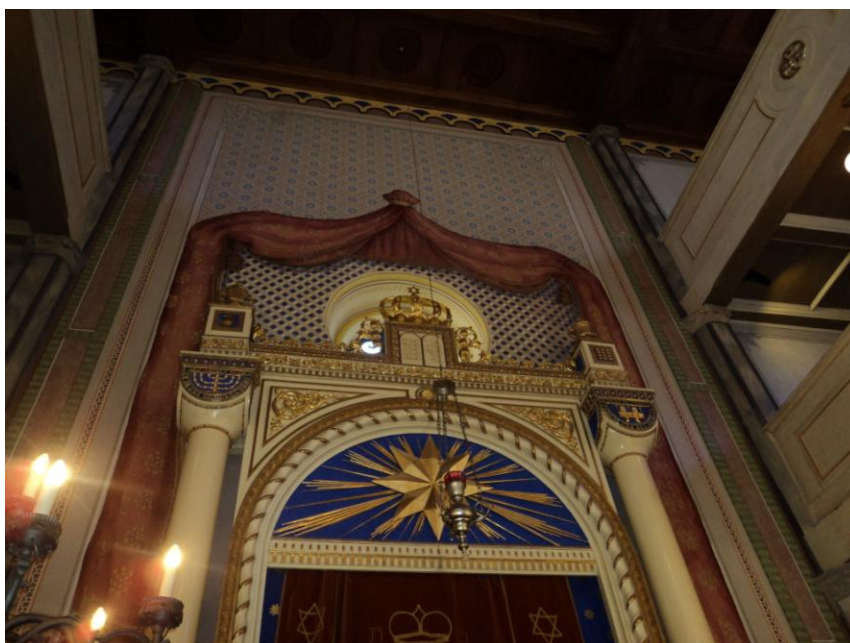

Č. 11 Zahrada vzpomínek (fotografie autorky)

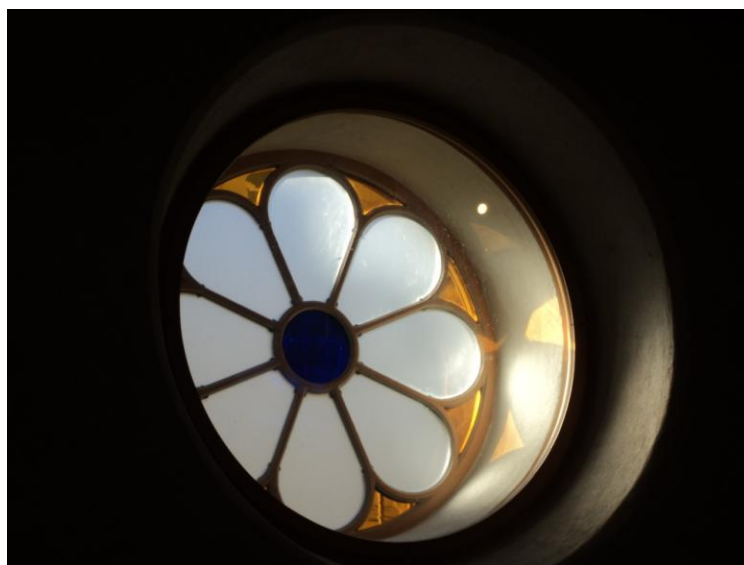
Č. 12 Oltář ve staré synagoze v Plzni – desatero Božích přikázání, ve spodní části fotografie se nachází parochet, za nímž se ukryvá schránka na Tóru (fotografie autorky)

Č. 13 Stará synagoga v Plzni po rekonstrukci (fotografie autorky)

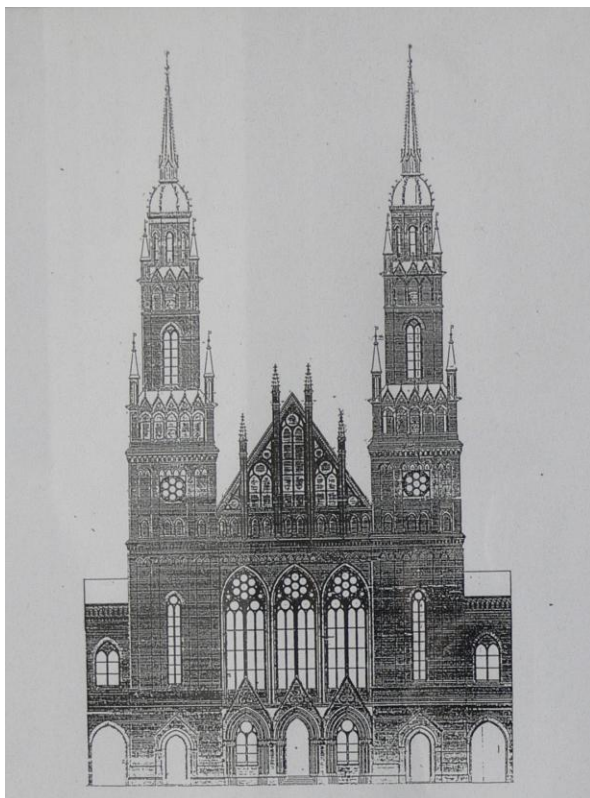

Č. 14 Okenní vitráže před a po rekonstrukci („před“ fotografie MUDr. Kateřiny Hřůzové), („po“ fotografie autorky)

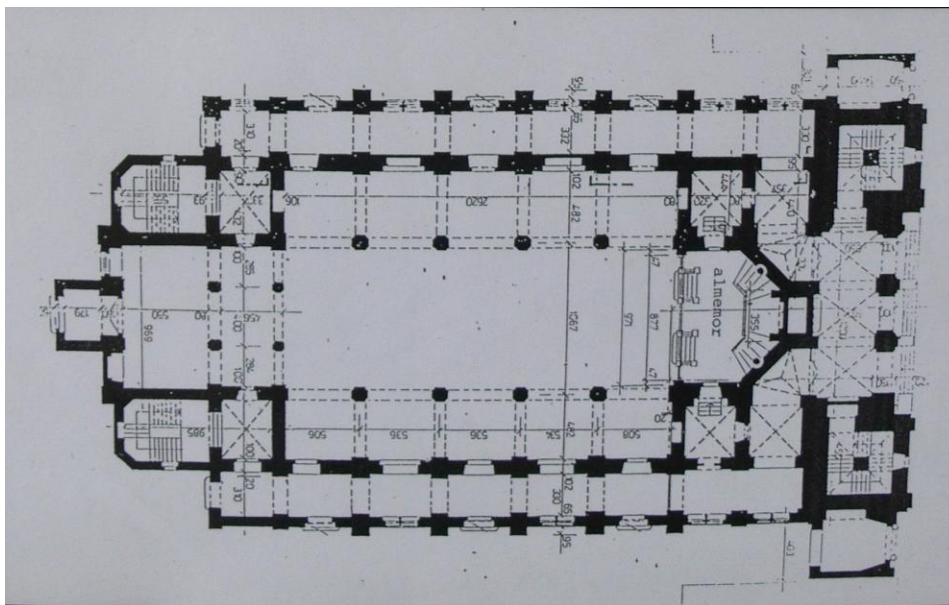

Č. 16 Původní návrh velké synagogy v Plzni (Fotografie je majetkem plzeňské židovské obce)

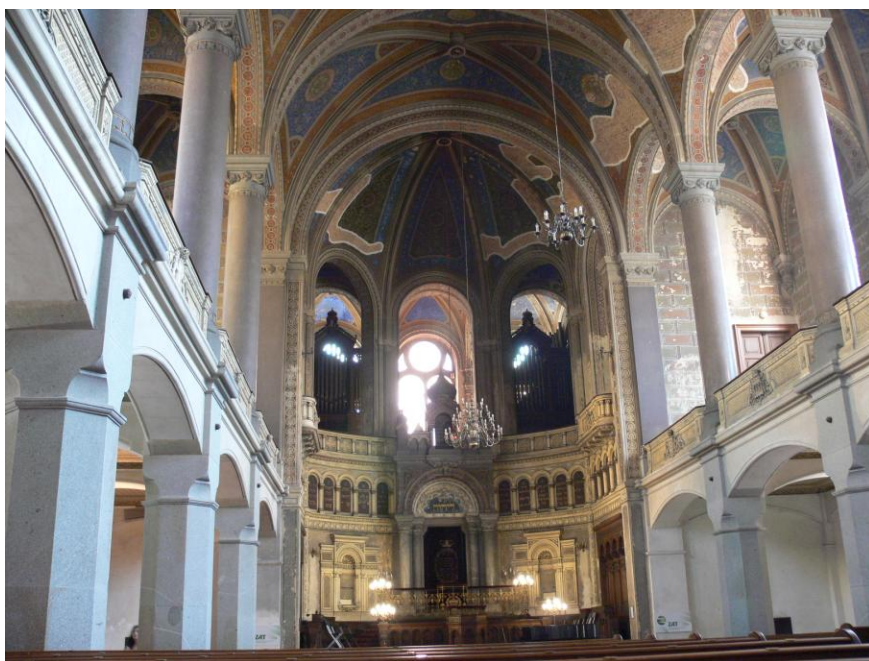
Č.17 Půdorys velké synagogy v Plzni (fotografie je majetkem plzeňské židovské obce)

Č. 18 Velká synagoga v Plzni (fotografie autorky)

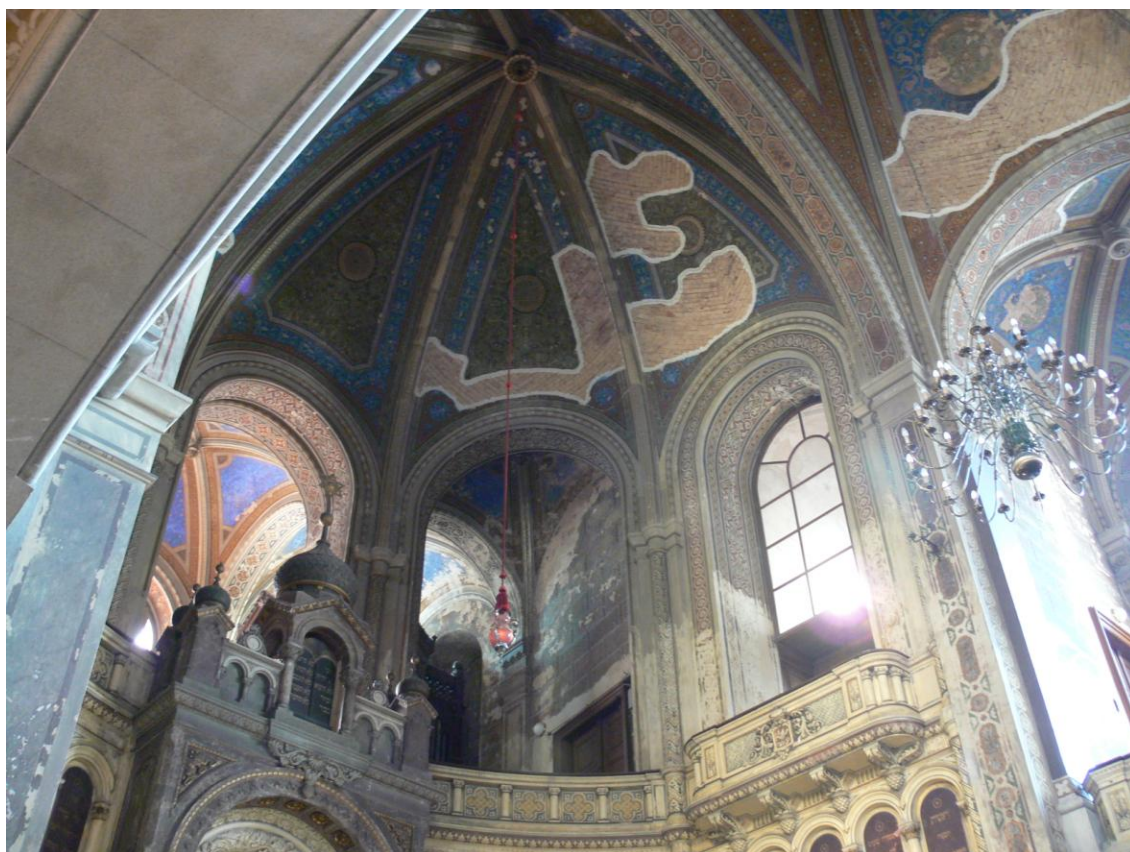

Č. 19 Interiér velké synagogy (fotografie MUDr. Kateřiny Hružové)

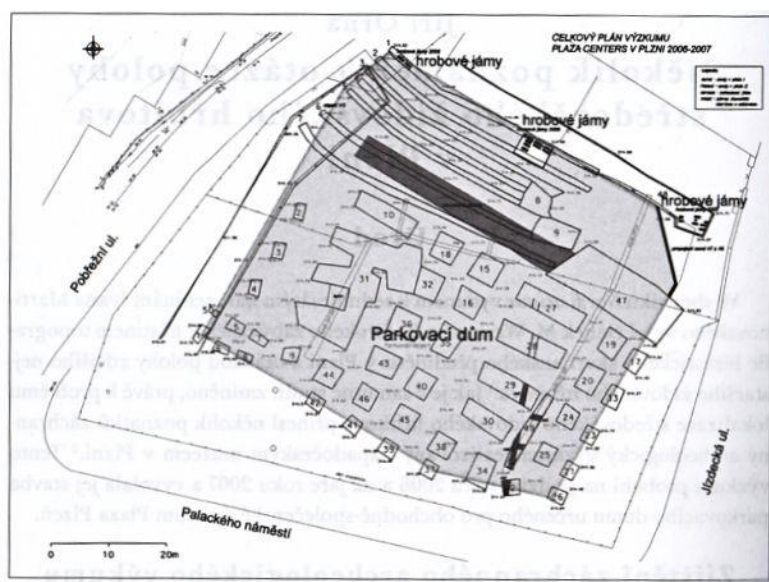

Č. 20 Stropní výzdoba velké synagogy (fotografie autorky)

Č. 21 Plánek středověkého hřbitova v Plzni (převzato z http://www.oplzni.eu/?p=2885#identifier_4_2885)

Č. 22 Památník na židovském hřbitově na Lochotíně v Plzni (fotografie autorky)

Č. 23 Starý židovský hřbitov na Lochotíně, v levé části fotografie se nachází památník rodiny Fürthových (fotografie autorky)

Č. 24 Památník obětem holocaustu na židovském hřbitově v Rokycanské ulici v Plzni (fotografie autorky)

Č. 25 Židovský hřbitov na Rokycanské (fotografie MUDr. Kateřiny Hružové)

Č. 26 Pohled z levé věže velké synagogy (z čelního pohledu na ni) na Fakultu právnickou ZČU

